

2. PIELIKUMS

Metodes un labā prakse, pētījumi un literatūra sociālajā darbā ar jauniešiem

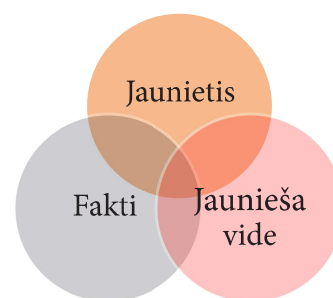
Dzīves stāsta metode

Dzīves stāsta (*Life story*) metode ir padziļināta intervēšanas metode, kas balstīta sistēmiskā, naratīvā un resilience pieejā. Tā ir veicama vairākās konsultācijās un vairākās jaunieša sociālajās vidēs (piem., dzīvesvieta, parkā u.c.). Dzīves stāsta viens no būtiskākajiem aspektiem ir izzināt jaunieša personisko redzējumu par pašreiz notiekošo un iespējamiem nākotnes plāniem, mērķiem un risinājumiem.

Tā ir nepiespiesta līdzvērtīga saruna. Tā nav intervija. Sarunas rezultātā veidojas plašāks priekšstats un “pieredzē” balstīta izvērtēšana. Ļaujiet sev piedzīvot klientu un ļaut klientam stāstīt par sevi. Dzīves stāsta metodes laikā gan klients iepazīst sevi, gan SD ar jauniešiem iepazīst savu klientu.

Dzīves stāsts sociālajā darbā ar jauniešiem veidojas no 3 būtiskām daļām, kuras veido sociālā darbinieka izpratni par jauniešiem, viņa grūtībām un vajadzībām.

1. Jaunieša pieredze un stāsts (subjektīva informācija).
2. Informācija no jaunieša dabīgās sistēmas (ģimene, draugi, skola, jauniešu centrs, utml. – gan subjektīva, gan objektīva informācija).
3. Uz faktiem balstītā informācija.

Dzīves stāsta metodes principi:

1. Nav pareiza vai nepareiza dzīves stāsta vai pieredzes. Tās var būt subjektīvas, balstītas pieņēmumos, vērtībās, personiskajā dzīves izpratnē un pašuztverē. Svarīga ir pieņemoša attieksme.
2. Dzīves stāstam ir pagātne un cēloniskās likumsakarības. Lai palīdzētu ietekmēt nākotni, jāsaprot pagātne un tagadne – kur mēs esam pašlaik?
3. Stāstā izpētē vienmēr jānobilansē trūkums ar iespēju, vājās puses ar stiprajām pusēm, bezspēcību ar spēju.
4. “Ievācot” dzīves stāstu no jaunieša vides vai faktiem, neaizmirstiet nobalansēt trūkumus ar spējām.
5. Atcerieties arī par savām attiecībām ar jauniešiem, jo, sākot “dzīves stāsta” izpēti, jūs kļūstat par “nelielu” viņa vides sastāvdaļu.
6. Papildus var izmantot konsultēšanā izmantojamās informācijas reģistrus (izvērtēšanas nolūkā):
 - Kādi būtiskākie notikumi ietekmēja jaunieša veidošanos, t.sk. cilvēki, notikumi, vide. Kurus jaunietis akcentē, kurus noliedz? Vai ir spēja sasaistīt laikā ar notikumiem un ietekmi uz sevi un savu vidi?
 - Kāda ir savas dzīves līdzdalības un vadišanas sajūta, spēja un kompetence?
 - Kāda ir jaunieša pašuztvere, sociālais briedums?
 - Kādi ir traumatiski, sarežģīti notikumi, kuri ietekmē personības attīstību un rada objektīvas grūtības?
 - Kā veido attiecības ar dažādām sociālām sistēmām: draugiem, vienaudžiem, ģimeni, sociālo darbinieku, skolu, ielas vidi u.c.
 - Valoda un vārdi, kurus izmanto jaunietis, aprakstot savu dzīvi un situāciju;
 - Jaunieša izpratne par problēmām un vajadzībām (zināšanas, refleksija, cēloniskā likumsakarība);

- Kāds ir individuālais atbildības, lēmuma pieņemšanas un spējas “ietekmēt savu dzīvi” līmenis;
- Kādi resursi un iespējas bija vēsturiskās, kādas ir nākotnes perspektīvā? Kādas izmantoja, kādas neizmantoja?
- Kāda ir sociālā (dabīgā) jaunieša vide;
- Kādas ir attīstības perspektīvas, sapņi, vīzijas, realitāte, talanti – potenciāls.

“Dzīves stāsta” iepazīšanas laikā var izmantot kā pierakstu vai atzīmes formu “FUNKCIONĀLO SPĒJU IZVĒRTĒŠANA” (pielikumā) vai kopā ar jauniešu veidot radošu (zīmēt, veidot kolāžas, foto-stāstus) dzīves plūduma atainojumu kā “ceļu”, kā “upi” vai svarīgu notikumu un attiecību virkni.

I Jaunieša “Dzīvesstāsta” metodes posmi

1. tikšanās: IEPAZĪŠANĀS

Iepazīstas ar jauniešu un viņa situāciju. *Iespējamie jautājumi – Ko viņš dara, kā iet, ko domā? Kā viņš redz, kāpēc sociālais darbinieks (konsultants) ar viņu tiekas un uzsāk sarunu? Kāds ir tikšanās konteksts?*

Saruna ar līdzvērtīgu sarunas biedru, kuram ir nepieciešams atbalsts!!! Jaunietis nav problēma, bet gan izveidojusies situācija ir problēma.

Uzdevums:

1. Izveidot drošu un atbalstošu vidi.
2. Iegūt priekšstatu (vienoties) par nosacījumiem (laiks, vieta, tēmas) turpmākajām tikšanās reizēm.

Pēc pirmās tikšanās var lūgt mājās pārdomāt, kādu atbalstu viņš (-a) gribētu, vai kas viņam būtu svarīgs, piedāvāji **ideju sarakstu, lai jauniešs pārlasa un atzīmē lietas, kuras viņam būtu saistošas.** Nekādā gadījumā nedrīkst izteikt nosodījumu par esošo situāciju.

2-4.tikšanās reize: DZĪVES STĀSTA IEPAZĪŠANA

I daļa, dzīvesstāsta iepazīšana (*Vai ir kādas cēloniskas likumsakarības, vai jauniešs notikumus redz kā atrautus “negadījumus” vai loģisku likumsakarību?*)

Tēmas:

- Dzīvesveids (intereses, izskats, brīvā laika pavadīšana, identitāte).
- Emocionālais stāvoklis (**jūtas, emocijas, sajūtas**).
- Prasmes un iemaņas, kas palīdz ikdienas situācijās (mājās, skolā, ar draugiem, uz ielas). (papildus var izmantot SVID analīzi).
- Izglītība un karjera (par ko vēlējas/vēlas šobrīd kļūt? pieredze izglītības iestādēs? Intereses?).
- Piederība grupai (identitāte, draugi, piederība subkultūrām).

II daļa, tikai tad, kad vide kļuvusi pazīstamāka – izveidojušās drošākas attiecības, var uzsākt padziļinātu izpētīšanu par daudz jūtīgākiem jautājumiem, piemēram:

Tēmas:

- Attiecības, pieredze, notikumi ģimenē. Kas viņš (-a) ir ģimenē: vieta, loma, pieredze, u.c.
- Attiecībām ar vienaudžiem un partneriem.
- Par notikumiem, kuri atstājuši nepatīkamas sekas un atmiņas.
- Par attiecībām ar varu, sodu un piespiešanu (ieslodzījums, piespiedu programmas, skola, slimnīcas, u.c.).

- Par veselības stāvokli, t.sk. ķermenis, mentālā veselība, briedums, sajūtas un izjušana).
- Par atkarībām utt.

Katra atbilde un stāsta pavadieņi varētu būt resurss jaunam jautājumam un izpētei, lai piemērotu labāko atbalstu un risinājumu. Pārrunājiet ar jauniešu savas idejas, ko jūs redzat un kā viņš saredz jūsu piedāvāto atbalsta veidu.

- Kas notiek vietējā pašvaldībā un viņu draugu vidū? Ko viņš domā? Kā vide atbalsta vai ierobežo viņa ikdienu? Kā pavada brīvo laiku un vai ir hobijs, intereses, kuras nākotnē varētu tik sasaistītas ar darbu vai izglītību?
- Personiskās domas par iespējamiem risinājumiem, ja tādus saredz, un, vai ir kāda ideja, ko varētu darīt, lai situācija uzlabotos..., ja...?

5. tikšanās reize: KOPSAVILKUMS

Ar vides izpēti (dzīves stāsta daļas) un fiksētām datu (piemēram, četri administratīvie pārkāpumi, par nepilngadīgu personu alkohola lietošanu uz ielas) daļām tiek iepazīstināts jauniešu 5.tikšanās reizē.

No piecām tikšanās reizēm tiek izveidotas gan risku, gan funkcionālo spēju kartes, izvirzītas pamata vajadzības un grūtības un uzsākts darbs pie “sadarbības plāna”.

Pielikumā: *Sociālās funkcionēšanas karte, kuru var izmantot kā palīgmateriālu, BET būtiski ir pildīt vienu pēc otra, turklāt paturēt prātā laukus, kuri var palīdzēt uzdot jautājumus un virzīt sarunu!!! Galvenais, lai dzīvesstāsta metode netiktu formalizēta kā “obligātās” veidlapas aizpildīšana, kur jauniešiem jāatbild uz bāzes jautājumiem, tas ir dziļāks – uz klientu vērsta pieejas pamats. Svarīgi rezultātā izveidot **resursu karti** vai pašuztveres stāstu ar nākotnes perspektīvu.*

II Tikšanās ar jauniešu DABĪGĀS VIDES pārstāvjiem

Ar jauniešu tiek pārrunāts, ar kuriem viņa dabīgās vides pārstāvjiem vajadzētu tikties, lai iegūtu plašāku resursu stāstu par viņa dzīvi. Lūdziet palīdzību, lai jaunieši iesaka, ar kuru vecāku, ar kuru skolotāju, draugu utml. vajadzētu tikties. No kura izjūt lielāko atbalstu. Kopā var zīmēt eko-karti un veikt nelielu interviju par katru eko-kartes elementu, balstoties tikai uz subjektīvi jauniešu viedokli. Jaunieši ir jūsu klienti, bet ne citi...

Pastāv iespēja, ka jaunieši negrib, lai jūs iepazīstat viņa vidi. Respektējam to. Dzīves stāsts var tikt veidots no jauniešu un no jūsu pieredzes ar jauniešu.

Tiekoties ar jauniešu vides pārstāvjiem, tiek izmantoti tie paši principi un struktūra:

- kādā kontekstā pazīst jaunieši;
- ko domā par jauniešu pagātņi, tagadni, nākotni;
- kādas ir jauniešu stiprās un vājās puses, attīstības iespējas;
- kā viņi redz iespēju atbalstīt jaunieši;
- kādi resursi ir vai ir nepieciešami, lai jaunieši atbalstītu u.c.

Dzīves stāsta rezultāti tiek izveidoti kā kopsavilkums izpēti rezultātiem. Stāsta rezultātā pēc sistēmiskās pieejas tiek veidotas cēloniskās likumsakarības un sociālie konteksti, kuros jaunieši dzīvo un piedzīvo.

Resiliences pieejas metodes darbā ar jauniešiem

1. Kontroljautājumi darbiniekam

Resiliences stiprināšanas programmas jauniešiem var sastāvēt no dažādiem komponentiem. Metodikas pielikumā tiek piedāvāti kontroljautājumi jaunatnes darbiniekiem, mentoriem un sociālajiem darbiniekiem ar jauniešiem no “7C” resiliences programmas¹, kas var noderēt personiskām refleksijām.

Kompetence	<p><i>Vai es palīdzu jauniešiem fokusēties uz viņu stiprajām pusēm?</i></p> <p><i>Ko es pamanu vairāk – sasniegumus vai kļūdas?</i></p> <p><i>Vai kļūdas gadījumā spēju koncentrēties uz konkrēto epizodi, “nelasot morāli” par visām līdzšinējām neveiksmēm?</i></p> <p><i>Vai es komunicēju veidā, kas stiprina jauniešus un iedrošina viņus pieņemt lēmumus?</i></p> <p><i>Vai es ļauju kļūdīties un no tā mācīties, vai arī cenšos pasargāt sevi un jauniešus no visām neveiksmēm?</i></p> <p><i>Vai es jauniešus saredzu kā spējīgu tikt galā ar dzīves grūtībām?</i></p> <p><i>Ja grupā (vai ģimenē) ir vairāki jaunieši, vai es pamanu viņu visu stiprās puses, resursus un talantus?</i></p>
Pārlicība	<p><i>Vai es pietiekami skaidri paužu to, ka sagaidu vislabāko (tas attiecas nevis uz sasniegumiem, bet personības kvalitātēm – godīgumu, laipnību, solījumu turēšanu u. tml.)</i></p> <p><i>Vai es palīdzu saskatīt, kas ir izdarīts pareizi vai nepareizi? (3:1 proporcija)</i></p> <p><i>Vai es lielākoties saskatu bezpalīdzīgu jauniešus vai tomēr personu, kas mācās dzīvot reālajā pasaulē?</i></p> <p><i>Vai es pamanu brīžus, kad jauniešs bez īpašas ārējas motivēšanas ir rīkojies atbildīgi, bijis laipns pret citiem, izpalīdzīgs?</i></p> <p><i>Vai es iedrošinu pacensties vairāk, jo esmu pārliecināts par jaunieša spējām?</i></p> <p><i>Vai manas gaidas no jaunieša ir reālas?</i></p> <p><i>Vai man izdodas izvairīties no kaunināšanas par neveiksmēm?</i></p>
Saikne, attiecības	<p><i>Vai es radu fiziski un emocionāli drošu vidi?</i></p> <p><i>Vai es pieņemu, ka tieksme pēc neatkarības un patstāvības ir normāls personības attīstības process?</i></p> <p><i>Vai es ļauju jauniešiem izpaust visa veida emocijas, tajā skaitā negatīvas?</i></p> <p><i>Vai mēs darām visu iespējamo, lai atrisinātu savstarpējos konfliktus?</i></p> <p><i>Kā es reaģēju, ja jauniešs veido ciešas attiecības arī ar citiem cilvēkiem, t.sk. citiem darbiniekiem?</i></p>
Raksturs	<p><i>Vai es palīdzu jauniešiem saprast, kā viņu uzvedība ietekmē apkārtējos (gan pozitīvi, gan negatīvi)?</i></p> <p><i>Vai es palīdzu jauniešiem ieraudzīt sevi kā personu, kas var palīdzēt arī citiem?</i></p> <p><i>Vai es ļauju jauniešiem pašam izvērtēt, kuras vērtības ir svarīgas tieši viņam?</i></p> <p><i>Vai ar savu rīcību un attieksmi demonstrēju, ka pārējie apkārtējie un viņu vajadzības ir svarīgas?</i></p> <p><i>Vai man pašam izdodas izvairīties no stereotipiem, rasisma, no naidīguma vairošanas?</i></p>
Ieguldījums	<p><i>Vai esmu paudis pārlicību un ticību, ka jauniešs var pozitīvi ietekmēt pasauli?</i></p> <p><i>Vai es palīdzu jauniešiem saskatīt iespējas padarīt pasauli labāku?</i></p> <p><i>Vai stāstu par tiem pieaugušajiem, kuri uzlabo dzīvi pārējiem cilvēkiem?</i></p> <p><i>Vai es pats rādu piemēru, piemēram, veicot brīvprātīgo darbu?</i></p>
Grūtību pārvarēšana	<p><i>Vai es palīdzu jauniešiem atšķirt reālu krīzes situāciju/apdraudējumu no iekšējas trauksmes?</i></p> <p><i>Vai es pats demonstrēju konstruktīvas stratēģijas, kā tikt galā ar stresu?</i></p> <p><i>Vai es pamanu, ka daļai jauniešu problemātiska uzvedība ir veids, kā tikt galā ar stresu un negatīvām emocijām?</i></p> <p><i>Vai es racionāli plānoju problēmas risināšanas soļus vai vairāk tomēr reaģēju emocionāli?</i></p>
Kontrole	<p><i>Vai es palīdzu jauniešiem saprast, ka katrai rīcībai un izvēlei ir sekas?</i></p> <p><i>Vai es palīdzu saskatīt sasniegumus, kas ir rezultāts ieguldītajam darbam vai konkrētām izvēlēm?</i></p> <p><i>Vai es pats pieņemu, ka neviens nevar ietekmēt visus apstākļus, taču vienmēr varam izvēlēties, kā uz tiem reaģēt?</i></p> <p><i>Vai saprotu, ka disciplinēšana nav sodīšana un kontrolēšana?</i></p>

¹ Ginsburg, K. R., Jablow, M. M. (2015). Building resilience in children and teens. Giving Kids roots and wings. American Academy of Pediatrics Department of Marketing and Publications.

2. Vadlīnijas ģimenes resiliencees stiprināšanai²

Ja izvērtēšanas procesā ģimene ir novērtēta kā resurss jauniešiem, tad jaunieši tiek saredzēti kā daļa no ģimenes un intervencē tiek iekļauta ģimene kopumā. Šādā situācijā ir vērtīgi pievērst uzmanību vadlīnijām ģimenes resiliencees stiprināšanai:

1. Visu ģimenes locekļu vērtības apzināšanās un savstarpējas cieņas veicināšana.
2. Pārliecības veidošana par potenciālu ar kopīgiem spēkiem pārvarēt grūtības.
3. Cieņpilnas valodas lietošana un cilvēcīga attieksme pret sarežģījumiem:
 - pieņemoša attieksme pret esošajām grūtībām,
 - mazini kauna, vainas sajūtu, stigmatu un fokusēšanos uz pataloģijām.
4. Piedāvā drošības sajūtu, lai jaunieši un viņa ģimenes locekļi varētu dalīties ar sūpēm, šaubām un izaicinājumiem:
 - izrādi empātiju par zaudējumiem, ciešanām un pārbaudījumiem;
 - pilnveido komunikāciju, empātiju un savstarpējo atbalstu tieši starp ģimenes locekļiem un ģimenei tuvām atbalsta personām.
5. Līdzās ievainojamībai, riskiem, problēmām un ierobežojumiem identificē un attīsti arī ģimenes kā kopuma stiprās puses, resursus, talantus.
6. Attīsti potenciālu (pārliecību un prasmes) pārvarēt izaicinājumus.
7. Mobilizē plašāka radu loka, kopienas un jebkurus citus pieejamos resursus – veido atbalsta komandu, piesaisti personas, kas var veikt mentora pienākumus.
8. Skaties uz krīzēm un izaicinājumiem kā iespēju mācīties un sasniegt izaugsmi.
9. Pārslēdz uzmanību no problēmām uz iespējām (pārvērtēt dzīves prioritātes, stiprināt attiecības, iesaistīties jēgpilnās nodarbībās, pievērst uzmanību nākotnes cerībām un sapņiem)
10. Pārvērst neveiksmīgo pieredzi par atziņām.

² Walsh, F. *Strengthening Family Resilience*. The Guilford Press, 2016

3. Ģimenes resilienceces anketa

	<i>Lūdzam sniegt atbildes par to, kā pārvarat izaicinājumus un grūtības. Izlasiet katru apgalvojumu un apvelciet skaitli no 1 līdz 5, norādot cik lielā mērā apgalvojums attiecas uz jūsu ģimeni. Gandrīz nekad (1); Reti (2); Dažreiz (3); Bieži (4); Gandrīz vienmēr (5)</i>					
1	Mēs ģimenē problēmas risinām kopīgi kā komanda, nevis katrs individuāli	1	2	3	4	5
2	Grūtības un problēmas uztveram kā pieņemamu, normālu dzīves sastāvdaļu	1	2	3	4	5
3	Krīzes uztveram kā izaicinājumus, ar kuriem kopīgiem spēkiem tiekam galā	1	2	3	4	5
4	Mēs cenšamies saskatīt dziļāku nozīmi sarežģītajām situācijām un fokusējamies uz iespējām	1	2	3	4	5
5	Cenšamies saglabāt cerību un pārliecību, ka pārvarēsim grūtības	1	2	3	4	5
6	Mēs iedrošinām un stiprinām viens otru	1	2	3	4	5
7	Mēs izmantojam iespējas, esam mērķtiecīgi, lai kopīgi sasniegtu panākumus	1	2	3	4	5
8	Spējam pieņemt lietas, kuras nevaram mainīt	1	2	3	4	5
9	Mums ir kopējas vērtības vai kopīgi mērķi, kas palīdz pārvarēt grūtības	1	2	3	4	5
10	Piekrītam, ka izaicinājumi veicina radošumu	1	2	3	4	5
11	Grūtības veicina līdzjutību un vēlmi savstarpēji palīdzēt	1	2	3	4	5
12	Mēs ticam, ka grūtībās varam mācīties un kļūt stiprāki	1	2	3	4	5
13	Mēs esam elastīgi un spējam pielāgoties pārmaiņām	1	2	3	4	5
14	Ģimenē nodrošinām stabilitāti un uzticamību	1	2	3	4	5
15	Piekrītam, ka pārliecinoša vecāku vadība var nodrošināt sirsnīgumu un drošību	1	2	3	4	5
16	Mēs varam paļauties, ka ģimenes locekļi grūtībās palīdzēs	1	2	3	4	5
17	Ģimenē tiek respektētas katra individuālās vajadzības un atšķirības	1	2	3	4	5
18	Mūsu radu lokā ir pozitīvi piemēri, kuriem gribas līdzināties	1	2	3	4	5
19	Mēs varam paļauties uz draugu un kaimiņu atbalstu	1	2	3	4	5
20	Mums ir iekrājumi jeb “drošības spilvens” finansiālo problēmu gadījumiem	1	2	3	4	5
22	Dzīvesvietā ir pieejams pašvaldības atbalsts grūtību brīžos (pabalsti, pakalpojumi)	1	2	3	4	5
23	Mēs cenšamies skaidri saprast faktus, saglabāt “skaidru prātu” problēmu situācijās	1	2	3	4	5
24	Ģimenē mums ir tieša un skaidra komunikācija, nevis mājiieni, zemteksti vai izteiksmīga klusēšana	1	2	3	4	5
25	Mēs droši varam paust savu viedokli un uzticēties citiem ģimenes locekļiem	1	2	3	4	5
26	Mēs varam dalīties ar negatīvām emocijām (skumjas, bailes, dusmas u.c.)	1	2	3	4	5
27	Viens otram izrādām izpratni un nevainojam par neveiksmēm/kļūdām	1	2	3	4	5
28	Dalāmies ar pozitīvām emocijām, paužam atzinību, jokojamies	1	2	3	4	5
29	Lēmumi tiek pieņemti kopīgi	1	2	3	4	5
30	Koncentrējamies uz mūsu mērķiem un rīkojamies, lai tos sasniegtu	1	2	3	4	5
31	Mēs svinam sasniegumus un mācāmies no kļūdām	1	2	3	4	5
32	Mēs plānojam nākotni	1	2	3	4	5

Kuras ģimenes pārliecības un/vai darbības ir īpaši palīdzošas, lai pārvarētu grūtības?

Atbilde _____

Kuras ģimenes pārliecības un/vai darbības jums šobrīd traucē?

Atbilde _____

Vai un kādas ir iespējas tās mazināt?

Atbilde _____

Tiešais darbs ar jauniešu psihoaktīvo vielu lietošanas pārtraukšanā

Transteorētiskajā uzvedības pārmaiņu modeli (Prochaska, DiClemente, & Norcross, 1992) uzvedības maiņa tiek uzskatīta nevis kā ilgstošs process, bet tāds, kurā jauniešs iziet vairākas stadijas. Katras uzvedības pārmaiņu stadijas laikā jauniešim risina specifiskus uzdevumus, kas palīdz viņam pāriet uz nākamo.

Jaunieša raksturojums	Sociālā darbinieka iespējas
Pirmsnodomu posms (<i>Precontemplation</i>)	
Nedomā, ka uzvedība vispār ir jāmaina. Viņam viss ir labi. Viņš apzinās daudz pozitīvu praktizējamās uzvedības efektu un ignorē negatīvās sekas un iespējamās riskus. Lielākā daļa jauniešu, kuri nesen sākuši lietot psihoaktīvās vielas, ir šajā stadijā, saka, ka visa informācija par vielu kaitējumu nav taisnība, agresīvi reaģē uz jebkādiem mēģinājumiem viņus pārliecināt.	Sociālais darbinieks bieži jūt bezspēcību un izmisumu. Šis posms ir pārmaiņu procesa dabiskā daļa un speciālists var palīdzēt jauniešiem virzīties tālāk. Nav jāpierunā jauniešu pārtraukt. Tas ir neefektīvi. Visbiežāk šādi mēģinājumi beidzas ar to, ka jauniešs vienkārši pārstāj apmeklēt speciālistu. Šajā posmā ir svarīgi koncentrēties uz attiecību veidošanu ar jauniešu, nefokusējoties uz problemātisku uzvedību. Kad attiecības ir izveidotas, neitrālā formā var piedāvāt informāciju par problemātiskās uzvedības sekām. Protams, ar jaunieša piekrišanu. Turklāt ir svarīgi, lai šī informācija tiktu balstīta uz faktiem, būtu emocionāli neitrāla (bez iebiedēšanas un draudiem) un vēlams pielāgoties atbilstošam vecumam un laikam, jo galvenais šādas rīcības mērķis ir palīdzēt kritiski novērtēt iespējamās sekas.
Nodomu posms (<i>Contemplation</i>)	
Jaunieši šajā posmā sāk meklēt esošās uzvedības negatīvās sekas un stratēģijas uzvedības maiņai, lai gan viņiem vēl joprojām trūkst ticības savām spējām mainīt esošo uzvedību. Šo posmu parasti raksturo ambivalence, kā arī vilšanās.	Nepieciešams pozitīvs novērtējums par jaunieša domām, stratēģijām, ir jāpalīdz savienot jaunieša uzvedību ar jaunieša vērtībām. Ja jauniešim šķiet, ka iemesli, kādēļ viņam būtu nepieciešams savā dzīvē nelietot psihoaktīvās vielas, ir nepietiekami, ir jāpalīdz viņam atrast jaunus iemeslus, un ir jānodrošina iespēja smelties pieredzi no cilvēkiem, kas ir izgājuši cauri līdzīgai situācijai. Šis posms var būt diezgan ilgs, bet tomēr svarīgi nesteidzināt izmaiņas.
Sagatavošanas posms (<i>Preparation</i>)	
Kādā brīdī jauniešs nolēm j mainīt uzvedību. Šajā posmā mēģinājumi mainīt uzvedību var būt pavisam mazi, jauniešs mēģina smēķēt mazāk, reizēm atteikties no alkohola vai mēģināt vairākas dienas dzīvot skaidrā. Jauniešs novērtē izmaiņu pozitīvās un negatīvās sekas un savas spējas to īstenot. Ja viņš saprot, ka izmaiņas viņš var īstenot un ikdienu pēc tām kļūst labāka, viņš sāks rīkoties.	Šajā posmā ļoti ir vajadzīgs atbalsts un izmaiņu nostiprināšana .

Darbības posms (Action)	
Jaunietis aktīvi apgūst prasmes, sadarbojas ar speciālistiem, jo viņi ne tikai veic to, ko piedāvā speciālisti, bet arī pats aktīvi piedalās procesā. Bet ir svarīgi atcerēties par vecuma īpatnībām. Neskatoties uz to, ka šajā fāzē jaunietis demonstrē motivāciju, tiklīdz viņš sastapsies ar grūtībām, – var zaudēt interesi par izmaiņām vai pakļauties apkārtējam, sociālajam spiedienam.	Darbības posmā ir jāpalīdz jaunietim nodrošināt sev atbalsta sistēmu, jāinformē jaunietis, ka ir iespējams recidīvs, ir jāizstrādā vairākas stratēģijas, lai no tā izvairītos, kā arī, ja tas notiek, ir nepieciešams to pagriezt kā soli, no kā mācīties, nevis kā soli, kas atgriež individu atpakaļ pirmsnodomu/nodomu posmā
Atbalsta posms (Maintenance)	
Svarīgi turpināt izvairīties no vietām, draugiem un asociācijām ar lietošanu, rūpēties par savu fizisko un emocionālo labklājību, atrast hobijus	Palīdz atrast un atbalstīt jaunus vaļaspriekus, palīdz veidot atbalstāmas attiecības ar cilvēkiem, kuri palīdz pārmaiņām, palīdz mācīties plānot savu nākotni. Iespējams pats jaunietis kļūst par atbalstu citam jaunietim.

Darba formas ar jauniešiem, kas lieto psihoaktīvas vielas

Strādājot ar konkrētu jauniešu vai jauniešu kopienas, sociālajam darbiniekam vai sociālajam dienestam, izvēloties darba formas, ir svarīgi balstīties uz situācijas izvērtēšanas rezultātiem. Individuālajā sociālajā darbā konkrētas darba formas izvēle būs atkarīga no lietošanas intensitātes un vajadzības speciālajās medicīniskajās procedūrās (piemēram, detoksikācija), sociālās izslēgšanas pakāpes, sociālajā atbalsta un jaunieša gatavības līmeņa izmaiņām. Strādājot ar jauniešu kopienām, darba formu izvēles pamatkritērijs ir sociālās izslēgtības pakāpe un šīs sociālās grupas izstumšanas līmenis. Pasaules Veselības organizācijas vadlīnijās ir aprakstītas dažādas darba formas: ielu darbs, skrīnings, īstermiņa intervences, ambulatorais un intensīvi ambulatorais darbs, daļējā hospitalizācija, un ārstēšana stacionārā.³

Ielu sociālais darbs ar jauniešiem ar atkarībām (outreach work)

Šis darba formas īpatnība ir tāda, ka tā tiek veikta vietās, kur jaunieši pavada brīvo laiku. Ielu darbā iespējamie mērķi ir uzlabot veselību un mazināt sociālos riskus, sniedzot informāciju, sociālo atbalstu un neatliekamo psihosociālo, un medicīnisko palīdzību. Šī darba forma ir attīstījusies, strādājot ar dažādām slēgtām mērķa grupām, kas parasti pašas nemeklē palīdzību sociālajos dienestos, jo baidās saskarties ar stigmatizāciju un citiem šķēršļiem, piemēram, ar migrantiem, slēgtām etniskām grupām, narkotiku lietotājiem, bezpajumtniekiem. Tā kā ielu darbs tiek veikts klientu teritorijā, praktiski respektē šajā kopienā pieņemtās sociālās normas, neuzspiež nepieciešamību pēc izmaiņām, neizmanto metodes, kas saistītas ar piespiešanu. Ielu darbs ir sava veida tilts starp atstumtajām grupām un sociālo pakalpojumu sniedzējiem. Šī darba forma skar ne tikai mērķa grupas, bet arī sociālos dienestus, jo palīdz labāk izprast mērķa grupu vajadzības un pielāgot sociālos pakalpojumus to vajadzībām. Ielu darbu var veikt gan profesionāli sociālie darbinieki, gan brīvprātīgie mērķgrupas pārstāvji. Visbiežāk ielu darbs ar jauniešiem, kuri lieto psihoaktīvas vielas, balstās uz narkotiku lietošanas radītā kaitējuma mazināšanas principiem, kas ietver: iecietību pret klientu dzīvesveidu un pragmatismu. Darbs tiek veikts, pamatojoties uz faktisko mērķu hierarhiju. Ja klients nav gatavs pārtraukt lietošanu, bet ir nobažījies par lietošanas seku radītā kaitējuma mazināšanu, tad speciālists var koncentrēties uz to: palīdzēt klientam samazināt HIV infekcijas risku, izvairīties no pārdozēšanas un saindēšanās ar nezināmām zālēm utt. Viena no metodēm, kas var būt noderīga ielu darbā, ir motivējoša intervija.

Skrīnings un īstermiņa intervences

Skrīnings un īstermiņa intervences notiek parasti sociālās iestādēs, kas nav specializētas palīdzības sniegšanai jauniešiem ar psihoaktīvo vielu lietošanu saistītiem traucējumiem, piemēram, sociālajā dienestā, izglītības iestādēs un ārstniecības iestādēs. Skrīnings tiek noteikts kā primārā intervence, kas norāda uz varbūtību, ka jaunietim ir traucējumi, kas saistīti ar psihoaktīvu vielu lietošanu. Viens no

³ UNODC/WHO International Standards for the Treatment of Drug Use Disorders, 2020 https://www.unodc.org/documents/drug-prevention-and-treatment/UNODC-WHO_International_Standards_Treatment_Drug_Use_Disorders_April_2020.pdf

skrīninga instrumenta piemēriem ir AUDIT aptauja, kas vērsta uz alkohola lietošanas problēmu konstatēšanu. Šī aptauja ir adaptēta Latvijā.⁴ Vēl viens skrīninga aptaujas piemērs, ko izstrādāja Pasaules Veselības organizācija un kas norāda problēmas ar plašu psihoaktīvo vielu loku, ir ASSIST metode. Diemžēl šī aptauja joprojām nav adaptēta Latvijā, bet ir pieejama PVO oficiālajā mājaslapā⁵.

Skrīningu instrumenti ļauj ne tikai noteikt psihoaktīvo vielu lietošanas problēmu, bet arī atkarībā no problēmas intensitātes veikt konsultāciju, īstermiņa intervenci vai novirzīt jauniešu specializētajā iestādē, kas strādā ar jauniešiem, kuri lieto psihoaktīvas vielas. Skrīnings un īstermiņa intervences var ievērojami pastiprināt jauniešu motivāciju.

Īstermiņa intervence var būt pilnīgi pietiekama vielu lietošanas sākuma posmos. Bet, ja lietošanas modelis liecina par vielu atkarības attīstību, tad sociālajam darbiniekam ir jānovirza jauniešu uz specializētu terapiju vai ārstēšanas programmu. Lēmums, kurā ārstniecības programmā, ir atkarīgs no tā, vai ir pamats uzskatīt, ka pēc atteikšanās no lietošanas, klientam var attīstīties abstinences sindroms, cik klients ir sociāli integrējies (studē vai strādā, attiecības ar ģimeni, vai viņam ir pastāvīga dzīvesvieta) un viņa gatavības līmenis. Pieņemot šo lēmumu, svarīgi ir paturēt prātā galvenos ar vecumu saistītos uzdevumus: formālā un neformālā izglītība un sociālo prasmju attīstība. Ilgstoša stacionāra ārstēšana var ne tikai palīdzēt, bet arī veicināt jauniešu sociālo izolēšanos, ja viņam jāpārtrauc mācības un jāpārtrauc attiecības ar atbalstošiem draugiem un tuviniekiem.

Ambulatoras un intensīvas ambulatoras programmas

Jauniešiem, kuri lieto psihoaktīvas vielas, terapija visbiežāk tiek piedāvāta ambulatori. Parasti ambulatoro ārstēšanu iesaka jauniešiem ar vielu regulāri kaitējoši pārmērīgo lietošanu (SSK) vai traucējumiem, kas saistīti ar vielu lietošanu miegā vai videi smaga gaitā (DSM), nelielām garīgās veselības problēmām un atbalstošo dzīves vidi. Bet pierādījumi liecina, ka jauniešiem ar atkarību vai smagiem traucējumiem, kas saistīti ar vielu lietošanu, arī var palīdzēt ambulatori. Ambulatoras terapijas programmas var atšķirties pēc intensitātes un programmas satura. Zemas vai vidēji augstas intensitātes programmas parasti piedāvā individuālas, ģimenes konsultācijas vai grupas terapiju reizi vai divas reizes nedēļā. Intensīvie ambulatorie pakalpojumi tiek sniegti biežāk, parasti vairāk nekā divas reizes nedēļā vismaz 3 stundas dienā. Primāri lielāka daļa uz pierādījumiem balstītām metodēm šajā jomā tiek izmatotas ambulatorās programmās.

Daļējā hospitalizācija

Jauniešiem ar smagākiem vielu lietošanas paradumiem, bet kuri joprojām atrodas savā mājas vidē, var tikt novirzīti uz augstāku terapijas līmeni, ko sauc par daļēju hospitalizāciju vai "dienas terapiju". Šī terapijas forma piedāvā jauniešiem iespēju piedalīties terapijā 4–6 stundas dienā vismaz 5 dienas nedēļā, dzīvojot mājās. Latvijā diemžēl šāds pakalpojums nav plaši izplatīts.

Ārstēšana stacionārā

Ārstēšana stacionārā ir resursu ietilpīga, augsta līmeņa aprūpe, kas parasti paredzēta jauniešiem ar smagu atkarības līmeni, kuru garīgās veselības un medicīniskās vajadzības prasa 24 stundu struktūrētu vidi, lai būtu iespējama atveseļošanās. Šiem jauniešiem var būt sarežģītas psihiskas vai medicīniskas problēmas vai ģimenes problēmas, kas traucē viņu spēju izvairīties no vielu lietošanas. Viens labi zināms ilgstošas stacionāras ārstēšanas modelis ir terapeitiskā kopiena, kur izmanto dažādu tehniku kombināciju, lai "resocializētu" jauniešus un iesaistītu visus kopienas locekļus, tostarp iedzīvotājus un personālu kā aktīvus ārstēšanas dalībniekus. Terapija ir vērsta uz personīgās un sociālās atbildības veidošanu un jaunu pārvarēšanas prasmju attīstīšanu. Šādas programmas piedāvā dažādus ģimenes pakalpojumus un var prasīt ģimenes līdzdalību, ja terapijas kopiena atrodas pietiekami tuvu ģimenes dzīvesvietai. Visbiežāk pēc programmas beigšanas tās dalībniekiem ir nepieciešams atbalsts resocializācijas procesā.

⁴ IETEIKUMI ĢIMENES ĀRSTIEM ALKOHOLA ATKARĪBAS PROFILAKSĒ Slimību profilakses un kontroles centrs 2015

⁵ The Alcohol, Smoking and Substance Involvement Screening Test (ASSIST) Manual for use in primary care WHO, 2010 <https://www.who.int/publications/i/item/978924159938-2>

Atveseļošanās procesa atbalsts

Pēc terapeitiskās programmas norises jauniešiem ir nepieciešams tālākais sociālais atbalsts. Šo atbalstu viņš var saņemt ģimenē, savstarpējās palīdzības grupās, izglītības iestādē. Starptautiskajā praksē ir sastopamas dažādas lokālās iniciatīvas, lai atbalstītu izglītības iestādes, piemēram, terapeitiska programma vidusskolēniem un studentiem, kuri lieto (lietojuši) psihoaktīvās vielas, cieš no mentālās veselības traucējumiem, traumas (Center for Students in Recovery)⁶

Uz pierādījumiem balstītas metodes darbā ar jauniešiem, kuri lieto psihoaktīvās vielas

Šobrīd speciālistu rīcībā ir daudz zinātniski pamatotu darba metožu ar jauniešiem, kuri lieto psihoaktīvās vielas. Šīs metodes var izmantot gan individuālajā, gan grupu kontekstā. Pasaules Veselības organizācijas vadlīnijās⁷ ir aprakstītas dažādas uz pierādījumiem balstītas metodes, kas ir multidisciplināras un paredz padziļinātu specializāciju, metožu un pieeju apgušanu darbā ar atkarīgiem un līdzatkarīgiem jauniešiem, tās būtu:

1. Motivējoša intervija (*Motivational Interview*)

Motivējoša intervija kā konsultēšanās metode parādījās V. Millera pētījumos par uzvedības intervencu efektivitāti alkohola atkarības ārstēšanā. Millers ievēroja, ka intervences efektivitāte ir atkarīga no saskarsmes stila, ko izmanto speciālists (ārsts, psihologs, sociālais darbinieks). Ja viņš izmanto uz klientu vērsto, nedirektīvo komunikācijas stilu, intervences efektivitāte pieaug. Pamatojoties uz saviem novērojumiem, Millers ar kolēģiem izstrādāja jaunu konsultēšanas metodi un nosauca to par "motivējošo interviju". Pateicoties klīniskajai pieredzei un pētījumiem, kas demonstrēja tā efektivitāti, metode tika pārbaudīta dažādās prakses jomās. Šobrīd motivējoša intervija atzīta par metodi ar pierādītu efektivitāti atkarības ārstēšanai. Motivējoša intervija ir vērsta uz ambivalences izpēti un to atrisināšanu attiecībā uz uzvedības izmaiņām, koncentrējoties uz motivācijas procesu, kas veicina pārmaiņas. Ambivalence ir daudzvirzienu attieksme pret pārmaiņām. Tā ir dabiska pārmaiņu procesa sastāvdaļa. Motivācijas intervijas metode atšķiras no citām, kas ir vairāk direktīvākas un balstītas uz ārējiem faktoriem, jo tā neuzspiež izmaiņas, bet atbalsta tās, kas atbilst cilvēka vērtībām. Mūsdienās motivējošās intervijas nozīmē sadarbību (balstīta uz sadarbību ar klientu), uz cilvēku vērstu atbalsta formu, kas rada un uzlabo motivāciju pārmaiņām.

2. Pusaudžu kopienas stiprināšanas pieeja (*Adolescent Community Reinforcement Approach (A-CRA)*)

A-CRA ir metode ar mērķi palīdzēt jauniešiem sasniegt un saglabāt atturēšanos no narkotikām, aizstājot viņu dzīvē vielu lietošanas pastiprinošos impulsus ar veselīgākiem ģimenes, sociālajiem un izglītības pastiprinātājiem. Pēc jaunieša vajadzību un funkcionēšanas līmeņa novērtēšanas terapeits izvēlas no 17 A-CRA procedūrām, kas vērstas uz problēmu risināšanas, stresa pārvarēšanas un komunikācijas prasmju attīstību, lai veicinātu aktīvu līdzdalību konstruktīvās sociālās un atpūtas aktivitātēs.

3. Apstākļu vadība (*Contingency Management (CM)*)

Pētījumi ir pierādījuši terapeitisko efektivitāti, izmantojot tūlītējus un taustāmus pastiprinājumus pozitīvām darbībām, lai mainītu problemātisko uzvedību, piemēram, vielu ļaunprātīgu lietošanu. Šī pieeja, kas pazīstama kā Contingency Management (CM), sniedz jauniešiem iespēju nopelnīt mazas balvas, piemēram, naudu, talonus vai dāvanu kartes (pārtikas precēm, kinoteātra apmeklējumiem, spēlēm un citām personīgām precēm) apmaiņā pret piedalīšanos programmā, lai sasniegtu terapeitiskus mērķus un atturību no narkotikām. Šīs pieejas mērķis ir vājināt pastiprinājuma ietekmi, kas rodas, lietojot narkotikas, un aizstāt to ar pastiprinājumu, kas rodas no veselīgākām darbībām un atturības. Visbiežāk šo metodi kombinē ar psihosociālu terapiju vai medikamentiem (ja pieejams).

4. Īsa stratēģiskā ģimenes terapija (*Brief Strategic Family Therapy (BSFT)*)

BSFT balstās uz ģimenes sistēmisku pieeju, kur viena locekļa problemātiskā uzvedība rodas no neveselīgas ģimenes mijiedarbības. 12 –16 sesiju laikā BSFT konsultants nodibina attiecības ar katru

⁶ <https://recovery.utdallas.edu/>

⁷ UNODC/WHO International Standards for the Treatment of Drug Use Disorders, 2020 https://www.unodc.org/documents/drug-prevention-and-treatment/UNODC-WHO_International_Standards_Treatment_Drug_Use_Disorders_April_2020.pdf

ģimenes locekli, ievēro, kā locekļi uzvedas viens ar otru, un palīdz ģimenei mainīt negatīvās mijiedarbības modeļus. Šo terapiju var kombinēt ar individuālo un grupas terapiju atbilstoši jaunieša vajadzībām.

5. Daudzdimensiju ģimenes terapija (*Multidimensional Family Therapy* (MDFT))

MDFT ir visaptveroša, ģimenē un sabiedrībā balstīta terapija jauniešiem, kuri lieto narkotikas, un tiem, kuriem ir augsts uzvedības problēmu, piemēram, uzvedības traucējumu un likumpārkāpumu risks. Mērķis ir veicināt ģimenes kompetenci un sadarbību ar citām sistēmām, piemēram, izglītības iestādēm, sociālajiem dienestiem un tiesu sistēmu. Sesijas var notikt dažādās vietās, tostarp mājās, ārstniecības vai izglītības iestādēs, tiesā vai citās sabiedriskās vietās. Ir pierādīts, ka MDFT ir efektīva pat smagāku vielu lietošanas traucējumu gadījumā un var veicināt jauniešu reintegrāciju sabiedrībā.

6. Multisistēmiskā terapija (MST)

MST ir visaptveroša un intensīva ģimenes un kopienas terapija, kas ir bijusi efektīva pat ar jauniešiem, kuriem ir nopietnas problēmas ar vielas ļaunprātīgu izmantošanu, un ar tiem, kuri nodarbojas ar krāpšanu un/vai vardarbīgu rīcību. MST ietvaros vielu lietošana tiek izvērtēta, ņemot vērā jaunieša īpatnības (piemēram, labvēlīga attieksme pret narkotiku lietošanu) un viņa vai viņas ģimenes īpatnības (piemēram, slikta disciplīna, konflikti, vecāku narkomānija), vienaudžu konteksts (piemēram, pozitīva attieksme pret narkotiku lietošanu), izglītības iestādes (piemēram, neattaisnoti neapmeklējumi, nesekmība) un kopienas (piemēram, kriminālsubkultūra) īpašības. Terapeits var strādāt kopā ar ģimeni kopumā, bet viņš var vadīt arī sesijas tikai ar vecākiem vai tikai ar jauniešiem.

Motivācijas problēmas jauniešiem, kuri lieto psihoaktīvas vielas

Motivācijas jautājums par uzvedības maiņu ir viens no centrālajiem jautājumiem profesionāļiem, kuri strādā ar psihoaktīvo vielu lietotājiem. Daudzi speciālisti ir pārliecināti, ka bez jaunieša paša vēlmes viņam nav iespējams palīdzēt mainīt uzvedību. Un daudzas metodes un tehnikas, ko izmanto sociālajā darbā ar šiem jauniešiem, ir balstītas uz viņa brīvprātīgu piekrišanu mainīties un gatavību pārmaiņu procesam.

Piemēram, sociālie darbinieki var piedāvāt dažādas iespējas mainīt jaunieša uzvedību, attīstīt interesi, iemācīties risināt konfliktus, uzlabot attiecības ar ģimeni u.tml. Tajā pašā laikā jaunieši izvairās no kontakta, neierodas uz piedāvātajām aktivitātēm, nodarbības laikā sēž kāpņu telpā un dzer kokteiļus kopā ar draugiem. Visbiežāk šādas rīcības rezultātā policija viņus aiztur. Speciālisti cer, ka pēc šādiem atgadījumiem jaunieši nākamreiz ieradīsies nodarbībā, un būs iespēja pievērsties alkohola lietošanas seku analīzei. Bet viņi neierodas arī nākamajā reizē un turpina riskēt, neskatoties uz visām negatīvajām sekām.

Kāpēc tas tā notiek?

Veselības psiholoģijā ir izstrādātas vairākas teorijas par to, no kā ir atkarīga motivācija, lai mainītu ar veselību saistītu uzvedību. Viena no ietekmīgākajām teorijām ir ar veselību saistīto pārliecību teorija. Pēc šī uzvedības pārmaiņu modeļa varbūtība ir atkarīga no vairākiem faktoriem:

- **ievainojamība** – varbūtību, ka jauniešis atturēsies no marihuānas smēķēšanas, ietekmē viņa subjektīvais risks saskarties ar problēmām lietošanas dēļ. Parasti jaunieši nenovērtē savu ievainojamību pirms narkotiku lietošanas.
- **lietošanas seku smagums** – ja jauniešis neievēro marihuānas lietošanas negatīvās sekas vai negatīvās sekas saista vienīgi ar citu cilvēku reakcijām (piemēram, problēmas no tā, ka viņu soda par lietošanu), tad izmaiņu varbūtība ievērojami samazinās.
- **ieguvums no izmaiņām** – ja smēķēšanas sekas jauniešis apzinās un novērtē, bet rezultātu no atteikšanās lietot neredz, tad varbūtība, ka viņš brīvprātīgi atteiktos no smēķēšanas, ir ļoti zema.

Bieži vien speciālisti cenšas motivēt jauniešus mainīt uzvedību, stāstot par veselīgas uzvedības pozitīvām sekām (labs darbs, laimīga ģimene), bet abstraktie ieguvumi visbiežāk nemotivē jauniešus. Viņiem ir grūti iztēloties nākotni un formulēt ilgtermiņa mērķus. Jauniešiem ir svarīgi redzēt rezultātu uzreiz pēc darbības.

Tāpēc, ņemot vērā vecuma specifiku jauniešu motivācijā, ir svarīgi koncentrēties uz tiešiem ieguvumiem no jaunas uzvedības, kas būs pamanāmas uzreiz. Ja jauniešs ir pārliecināts, ka mainīt riskantu uzvedību būs sarežģīti, ja atteikšanos no smēķēšanas viņš uztver kā priekš zudumu, kas prasa piepūli, un lielu stresu no abstinences ar nesaprotamu labumu, tad viņš diez vai veiks kādas darbības, lai to mainītu. Papildus ar veselību saistīto uzvedību ietekmē motivācija būt veselīgam un ārējie pamudinājumi: motivēšana no sociālā dienesta puses, tuvinieku atbalsts utt.

Slavenais ukraiņu izcelsmes psihologs Alberts Bandura ar kolēģiem, pētot ar veselību saistītu motivāciju, izstrādāja sociāli kognitīvo motivācijas teoriju. Saskaņā ar šo teoriju veselības motivāciju ietekmē pašefektivitāte un vēlamo rezultātu gaidīšana.

Pašefektivitāte ir pārliecība par savām spējām īstenot iecerēto.

Vēlamo rezultātu gaidīšana savukārt var ietekmēt pagātnes pieredzi sarežģītu uzdevumu risināšanā, atbalstošas vai devalvējošas attiecības ar tuviniekiem, zināšanas par to, ka cilvēkam ir nepieciešamas prasmes un viņš varēs sasniegt sagaidāmos rezultātus.

Jauniešu, kuri lieto psihoaktīvas vielas, dzīves pieredze bieži negatīvi ietekmē viņu pašefektivitāti un viņi vienkārši neizvairās no riskiem, jo netic tam, ka spēj mainīties un ka iespējams pozitīvu rezultāts.

Apkopojot iepriekš uzrakstīto, var teikt, ka motivācijas attīstīšanai un uzturēšanai cilvēkam ir nepieciešamas analizēšanas, refleksijas un plānošanas prasmes, kā arī prasmes īstenot noliktos mērķus un darbības. Turklāt ir nepieciešams stabils, pozitīvs pašvērtējums un ticība saviem spēkiem. Par to visu ir atbildīga smadzeņu prefrontālā garoza, kas jauniešim nedarbojas tā, kā vajadzētu, it īpaši, ja viņš lieto vielas. Nekonsekvence, impulsivitāte, risku nenovērtēšana, savu spēju pārvērtēšana – tas viss ir normāli jauniešu vecumā. Savukārt psihoaktīvo vielu lietošana šīs problēmas tikai pastiprina. Ņemot vērā iepriekš minēto, no praktiskā viedokļa ir neefektīvi gaidīt no jaunieša stabilu motivāciju pārmaiņām kā galveno pārmaiņu nosacījumu. Drīzāk svarīgi ir palīdzēt jauniešim iemācīties analizēt situāciju, izvērtēt savu veselību apdraudošo risku negatīvo sociālo seku iespējamību, apzināti izvēlēties savu dzīves ceļu, formulēt un paļauties uz personīgajām vērtībām, saglabāt pozitīvu pašnovērtējumu, zinot savas stiprās puses un ierobežojumus. Palīdzot attīstīt šīs prasmes, tiek palīdzēts jauniešim veidot motivāciju pārmaiņām.

Prakses atbalsta modelis jauniešiem pēc ārpusģimenes aprūpes

Bērnam, kurš nesaņem pietiekamu vecāku aprūpi, ir tiesības uz valsts un pašvaldības sociālo palīdzību un sociālajiem pakalpojumiem.

/BTAL 12. panta trešā daļa/

Pašvaldība, kura pieņēmusi lēmumu par bērna ārpusģimenes aprūpi, sniedzot psihosociālo un materiālo atbalstu, veic nepieciešamos pasākumus pilngadību sasniegušā bērna integrēšanai sabiedrībā.

/MK 857 Noteikumi par sociālajām garantijām bārenim un bez vecāku gādības palikušajam bērnam, kurš ir ārpusģimenes aprūpē, kā arī pēc ārpusģimenes aprūpes beigšanās” 32. punkts./

Ārpus ģimenes aprūpes jauniešiem ir valsts un pašvaldības sociālo garantiju ietvaros ir:

1. Psihosociālā darba, darbs ar gadījumu un gadījuma vadīšanas atbalsts sociālajā dienestā, ko iedalām 3 atbalsta posmos (sk. zemāk).
2. Valsts garantētās sociālās palīdzības (pabalsti) veidi.
3. Pašvaldības garantētās speciālās palīdzības un patstāvīgās dzīves uzsākšanas atbalsta veidi.

Sociālā darba un sociālās palīdzības atbalsts tiek nodrošināts jauniešiem neatkarīgi no tā, kurā pašvaldībā jauniešis vēlas turpināt patstāvīgo dzīvi no 15 g.v. vai 18 g.v. Tas nozīmē, ka, pēc jaunieša izteiktās vēlmes dzīvot X pašvaldībā, X pašvaldības sociālais darbinieks darbā ar jauniešiem, izvērtējot individuālās vajadzības un nodrošinot tās pašas garantijas kā citiem X pašvaldības jauniešiem pēc ārpus ģimenes aprūpes, piedāda izdevumu atmaksas rēķinu tai pašvaldībai, kurā jauniešis ir bijis deklarēts līdz ievietošanai ārpus ģimenes aprūpē.

!!! Nav pieļaujams, ka jaunieša pašvaldība, kurā bijis deklarēts pirms ievietošanas ārpusģimenes aprūpē, nenodrošina šīs garantijas vai nosaka jauniešiem atgriezties deklarētā pašvaldībā. Tas ir pamattiesību pārkāpums, par kuru lūgums jauniešiem vai sociālam darbiniekam ziņot VBTAI un Tiesībsargam!!!

Sociālais darbs ar jauniešiem, kuri ir/pēc ārpusģimenes aprūpes, realizējams 3 posmos (sk. attēlu Nr. 1 “Atbalsts ārpus ģimenes aprūpes jauniešiem”, 8.4. pielikumā:

1. **Posms: pārejas vai iepazīšanās periods** tiek uzsākts no 16 gadiem. Pamata procesa virzītājs kā bērna – jaunieša interešu pārstāvis ir Bāriņtiesa. Tas nozīmē, ka ar BT būs cieša sadarbība un informācijas apmaiņa par jaunieša individuālām vajadzībām un atbalsta nepieciešamību.
2. **Posms: adaptācijas un intensīvā atbalsta periods** tiek uzsākts no 18+ gadu vecuma, ja nav citas vienošanās par jaunieša ilgstošāku uzturēšanos ārpusģimenes aprūpē. No sociālā darba viedokļa ārpusģimenes aprūpē var uzturēties ilgāk pēc vajadzību izvērtēšanas un pakalpojuma pagarinājuma⁸.

Piemēram, audžuģimenē uzturas līdz 20 gadu vecumam un audžuģimene ir būtisks atbalsts jauniešiem, par ko tiek segti gan uzturēšanās izdevumi, gan atlīdzība audžuģimenei, tāpat kā ikvienam citam sociālam vai atbalsta pakalpojumam. Šādos gadījumos nozīmē, ka 2.posms var sākties arī vēlāk, pēc aiziešanas no audžuģimenes.

3. **Posms: Patstāvīgās dzīves periods** tiek uzsākts pēc 2.posma līdz jaunieša 24 gadu vecumam. Ja attiecināms, tad var uzsākt gadījuma vadīšanu pēc metodiskas “Sociālais darbs ar jauniešiem” tāpat kā ikvienam citam jauniešiem.

⁸ Sociālā darbā ar jauniešiem izglītības iegūšana (skolas apmeklējums vai mācīšanās) vai pilngadība nav pamata kritēriji sociālā atbalsta un pakalpojumu nodrošināšanā.

Attēls Nr. 1 "Atbalsts ārpus ģimenes aprūpes jauniešiem"

SD ar jauniešiem, kurš ir ārpusģimenes aprūpē, tāpat kā ar citām jauniešu mērķa grupām saskaņo līdzdalību atbalsta programmā un pakalpojuma saņemšanā gan ar viņu pašu, gan viņa likumisko pārstāvi, piemēram, bāriņtiesu. Gadījuma vadīšana darbā ar jauniešiem var tikt realizēta arī tad, ja jauniešis atrodas ārpusģimenes aprūpē, tāpat kā citiem jauniešiem, ja atbilst metodikas kritērijiem. Tas nozīmē, ka jauniešiem var saņemt arī citus atbalsta pakalpojumus, vēl esot ārpusģimenes aprūpē.

Jaunieši no 15 gadu vecumu var iesniegt pieprasījumu pēc sociālajiem pakalpojumiem un tos saņemt, t.sk. pēc sociālā darba pakalpojuma, sociālā dienestā. Sociālo pakalpojumu sniedzējs paziņo vecākiem, aizbildnim vai aizgādņam par pieprasījuma saņemšanu un pakalpojumu sniegšanu⁹. Tas nozīmē, ka jaunieši ārpusģimenes aprūpē jau no 15 g.v. var lūgt mainīt vai papildus nodrošināt sociālos pakalpojumus, piemēram, uzturēties daļējā ārpusģimenes aprūpē (audžuģimenē) un daļēji jauniešu mājā – patstāvīgās dzīves programmās.

Pašvaldības garantētā sociālā un materiālā palīdzība ir ārpusģimenes aprūpes garantija ikvienam jauniešim:

1. Dzīvojamās platības nodrošināšana (piešķiršana, īre brīvajā īres tirgū vai iegāde)
2. Dzīvokļa pabalsts (mājokļa pabalsts) – vismaz 12 mēnešus, uzsākot patstāvīgo dzīvi, ikvienam jauniešim. Pēc 12 mēnešiem SD ar jauniešiem izvērtē individuālās vajadzības pēc kritērijiem:
 - vai jauniešis turpina mācīties ikvienā no izglītības formām;
 - vai jaunieša sociālais briedums un patstāvība ir pietiekama un nerada augstus riskus vai apdraudējumu;
 - vai veselības stāvoklis, t.sk. mentālā veselība ir atbilstoša patstāvīgās dzīves nodrošināšanai;
 - citas sociālās grūtības un problemātika.
3. Pabalsts patstāvīgas dzīves uzsākšanai;
4. Pabalsts sadzīves priekšmetu un mīkstā inventāra iegādei, kas nodrošina pamata vajadzības un drošu vidi;
5. Pabalsts ikmēneša izdevumiem, t.sk. ēdienam, drēbēm, izklaidei, izglītībai, interesēm utml.

⁹ Likums par sociālo drošību, 17.pants

Valsts garantētā palīdzība nevar tikt uzskatīta kā mājokļa un ikdienas vajadzību, piemēram, mīkstā inventāra iegādei vai īres maksas segšanai. Valsts garantētā palīdzība pienākas pēc 18 g.v. sasniegšanas, ja jauniešs turpina mācīties (jebkurā no pierādāmām izglītības formām saskaņā ar izglītības likumu); ja ir veselības traucējumi, t.sk. mentālās veselības vai pēc traumatisma perioda atbalsts (nepieciešams ārstniecības vai psihologa izpētes pamatojums). Valsts garantētā palīdzība ir:

1. Ģimenes valsts pabalsts
2. Atbalsts apgādnieka zaudējuma gadījumā
3. Valsts garantētie uzturlīdzekļi
4. Atbalsts atkarībā no veselības stāvokļa un funkcionēšanas ierobežojumiem
5. Atbalsts augstākās izglītības iegūšanai

I posma: pārejas vai iepazīšanās periods, prakses elementi

Jau no jaunieša 16 g.v. uzsāk kontaktu – iepazīšanās, vajadzību un resursu iepazīšanu pēc “dzīves stāsta” metodes principiem. Tas ir attiecību sākums un paralēli sākas konsultatīva atbalsta sniegšana. Tā ir jaunieša informēšana un līdzdarbības veicināšana nākotnes patstāvīgajai dzīvei. Tā ir resursu analīze jaunieša dabīgajā vidē un nākotnes perspektīvas saskatīšana. Tiek uzsākts veidot individuālo atbalsta plānu, ja nepieciešams, un izveidots sadarbības grafiks. Darbinieks sāk veidot individuālo atbalsta plānu un, ja neieciešams, izveido sadarbības grafiku. Veicamie uzdevumi šajā posmā:

- 1) attiecību veidošana ar jauniešu, informācijas sniegšanas un izglītošanas process, resursu pieejamības analīze;
- 2) 16-17 g.v. ir viena līdz divas tikšanās gadā ar jauniešu. Viena – dabīgajā vidē, otra pašvaldībā, kurā jauniešs atgriezīsies. Ja jauniešs dzīvo tālu no pašvaldības, kurā notiks tikšanās, tad jānodrošina naktsmāju un ēšanas iespējas, jo tikšanās varētu būt 1-2 dienas ilga;
- 3) apmēram vienu gadu pirms jaunieša atgriešanās pašvaldībā sociālais darbinieks sadarbībā ar bāriņtiesu gatavo pieprasījumu – plāno patstāvīgi dzīves un nepieciešamo atbalstu jauniešim. Piemēram, pašvaldība uzsāk procesu, lai iegādātos brīvā tirgū iespējamus dzīvokļus (ja nav telpu tās īpašumā), vai rezervē to kādā no saviem īpašumiem;
- 4) 17-18.g.v. jauniešim ir adaptācijas periods (5 darba dienas) pašvaldībā, kad šīs dienas dzīvo jauniešu mājā, kopmītnēs, pusceļa mājā vai viesnīcā (sedz sociālais dienests, ja nav cita vienošanās). Šo piecu dienu laikā tiek vērtēts jaunieša sociālais briedums, veidots individuālais atbalsta plāns un pārrunu rezultātā vienojas par to, vai būs nepieciešama tālāka atbalsta programma (II posms). Šīs ir vairākas tikšanās piecu dienu laikā, tai skaitā starpprofesionāli, pētot un iepazīstot pašvaldības infrastruktūru un resursus (skola, darbs, veselības aprūpe), plānojot nākotni, iepazīstoties ar iespējamo mentoru, jaunieša centra apmeklējums utml. Tiek rakstīts iesniegums pašvaldībai par:
 - dzīvojamās platības piešķiršanu;
 - par atbalstu dzīves vietas iekārtošanai un pielāgošanai;
 - par atbalstu patstāvīgās dzīves uzsākšanai.
- 5) pēc individuālā grafika, kad jauniešs plāno un spēj atgriezties pašvaldībā, tiek plānoti citi atbalsta pasākumi. Svarīgi, ka jauniešs sazvanoties un tiekoties uztur regulāras attiecības ar sociālo darbinieku, piedalās savas dzīvojamās platības apskatē un izvēlē. Vismaz 2 mēnešus pirms 2.posma jauniešs uzsāk sadarbību ar mentoru vai līdzvērtīgu atbalsta personu, vai NVO (NVO – sabiedriskas organizācijas ar darbības fokusu jauniešu atbalsta laukā), kas specializēties ārpusģimenes aprūpes jauniešu mentorēšanā.

II posms: adaptācija un intensīvais atbalsts

Adaptācija un intensīvais atbalsta posms sākas ar jaunieša aiziešanu no ārpusģimenes aprūpes un patstāvīgās dzīves uzsākšanu savā mājvietā. Tas ir intensīvs sociālais darbs un mentorēšanas darbs. Metodikas ietvaros piedāvājam plānveida struktūru ilgumā no 9-12 mēnešiem atkarībā no jaunieša sociālā brieduma un adaptīvajām spējām.

1.-2. nedēļa: nepieciešamais atbalsts varētu sasniegt 5-8 stundas dienā. Ja nav mentora, līdzgaitnieka, jaunatnes darbinieka – jaunieša centra, NVO u.c. atbalsta pasākumu, šāda noslodze varētu aizņemt 100% sociālā darbinieka slodzi. Ja ir pieejami citi atbalsta pasākumi un resursi, sociālais darbinieks arī starpdisciplināri veido intensīvo atbalsta plānu, balstoties uz jaunieša vajadzībām, kuras izpētītas I posmā. Var izmantot metodi: kalendāra un atbalsta vajadzību strukturētā karte.

3.-12. nedēļa: intensitāte var samazināties līdz pāris klātienēs tikšanās reizēm nedēļā, pie būtiskākā atbalsta līdz saziņai katru dienu pa telefonu, WhatsApp, Instragramm utml.

Ja jauniešiem ir citi atbalsta resursi – radnieki, audžuģimene, skola, darbs, draugi un vienaudži, veselīgas pāra attiecības, interešu izglītība vai hobijs, piederība un iekļaušanās spēja jauniešu centros, NVO, reliģija u.c., tad atbalsts proporcionāli var samazināties citu resursu proporcionālam pieaugumam.

Pamata elementi atbalsta programmai:

1. Sociālā darbinieka individuālais atbalsts, konsultācijas un “mentorēšanas” iezīmes, t.sk. nepieciešamības gadījumā var uzsākt gadījuma vadīšanu ar daudzpakāpju izvērtēšanu, lai veiktu intensīvāku darbu un piesaistītu citus resursus, piemēram, atkarības vai vardarbības seku mazināšanu arī tad, ja jauniešiem vēl atrodas ārpusģimenes aprūpē.
2. Risku un apdraudējumu izvērtēšana.
3. Individuālais atbalsta plāns, balstīts uz vajadzībām un individuālo attīstību un atbalstu (izstrādā SD ar jauniešiem kopā ar jauniešiem).
4. Ja jauniešiem pēc 18 gadu vecuma paliek dzīvot ārpusģimenes aprūpē (audžuģimenē, jauniešu mājā vai bērnu sociālās aprūpes iestādē), viņam tik un tā tiek piedāvāta atbalsta programma vai tās daļas, vai panākta vienošanās par atbalsta programmas atlikšanu, ja tāda nepieciešama.
5. Mentora vai līdzgaitnieka atbalsts, vai veselīgā pieaugušā atbalsts;
6. Iezīmēta sociālā palīdzība pārejai, adaptācijai un patstāvīgās dzīves uzsākšanai. Atbalsts ir sabalansēts uz visu atbalsta laiku un tiek samazināts pakāpeniski, piemēram, sociālā palīdzība patstāvīgās dzīves uzsākšanai – vienreizējs maksājums 100% apmērā un 12 mēnešu 30% no sākotnējās summās + citi sociālās palīdzības veidi, ja attiecināms, un atbilst jaunatnes un sociālās drošības politikai;
7. Izpēte un apakšprogrammas atbalsts sociālam briedumam (ja nepieciešams), t.sk. preventīvam un intensīvajam pieaugšanas “sociālā brieduma” atbalstam/ Šo programmas daļu mēdz saukt par “dzīves skolas” programmu:
 - pašaprūpe;
 - pašuztvere;
 - nākotnes perspektīvas: jēga, mērķi – virzība, resursi, reālistiskums u.c.;
 - sociālās prasmes, komunikācija, problēmu risināšana;
 - sevis pārstāvēšana starp personu, institūcijās, formālajā un tiesiskajā aspektā, sabiedrībā;
 - saimniecības vešana, ēst gatavošana, budžeta plānošana, maksājumu veikšana;
 - pamata drošības un paš aizsardzības prasmju attīstība, t.sk. pieeja veselības un tiesiskās aizsardzības pakalpojumiem;
 - resursu tīkla izpēte un attīstība.

8. Dzīvojamā platība – patstāvīgai dzīvei. Šī ir pretrunīga garantija, kura, pēc Tiesībsarga izpētes rezultātiem¹⁰, netiek pilnībā realizēta jauniešiem pēc ārpusģimenes aprūpes. Sociālais darbinieks vismaz 24 mēnešu pirms plānotās jaunieša pastāvīgās dzīves uzsākšanas sadarbībā ar jaunieša likumisko pārstāvi vai bāriņtiesu, veic institucionālās darbības par dzīvojamās platības plānošanu jaunietim. 6 mēnešus pirms pastāvīgās dzīves uzsākšanas iesniedz iesniegumu pašvaldībai par dzīvojamās platības nodrošināšanu atbilstoši jaunieša vajadzībām. Daži dzīvojamās platības piešķiršanas piemēri un kritēriji:

- Dzīvojamai platībai jābūt pieejamai uz adaptācijas un intensīvā atbalsta perioda sākumu. Pozitīvi veidota vide ir būtisks vides elements, kas veicina pozitīvas pārmaiņas;
- Dzīvojamā telpām jābūt privātumu, pamatvajadzību, drošību nodrošinošai un attīstošai un atbalstošai vidē – ekoloģijā. Pamata infrastruktūrai (elektrībai, kanalizācijai, apkures sistēmai, siltuma izolācija, utml.) jābūt funkcionālai un vismaz ar 10 gadu funkcionalitātes garantiju. Tai ir jāveicina sociālā iekļaušana, bet ne sociālā izslēgšana vai segregācija. Dzīvojamā platība nevar tikt piešķirta uz maznodrošināta statusa pamata, tā ir cita palīdzības un garantijas forma.;
- Dzīvojamā platība – drošā un atbalstošā vidē ir “Jaunatnes likuma” un likuma “Par pašvaldībām” – politikas garantija un funkcija, tāpat kā ikvienam citam jaunietim, kurš dzīvo nabadzīgas, novārtā atstāšanas vai sociālās izslēgtības riskos. Tā ir būtiska pašvaldības jauniešu politikas daļa – līdzvērtīgi bērnu tiesībām, jaunu ģimeņu vai speciālistu atbalstam;
- Dzīvojamā platība piešķirama ilglaicīgai lietošanai vai vismaz uz 10 gadiem no 3.posma sākuma ar tiesībām pagarināt līgumu ar pašvaldību pastāvīgās dzīves uzsākšanai, ja jaunietis tam piekrīt¹¹;
- Ja pašvaldība vai jaunietis ir ē īpašumu brīvajā īres tirgū, tad jābūt trīspusējam līgumam un ilgākām garantijām par īres naudas segšanu, piemēram, 10 gadi kopš 3.posma sākuma, ja ienākumi nepārsniedz xxx summu (minimālās algas apjomu). Vēlams X m² apjomu un 1 m²/ īres cenu atrunāt garantijās, piemēram, saistošajos noteikumos;
- Dzīvojamās platības īres un komunālo maksājumu segšanas izdevumi adaptācijas periodā ir sedzami kā sociālā dienesta izdevumi ar dalītu maksājumu, lai apgūtu saimniecības vešanas prasmes. Ar 3.posma sākumu sniegts “mājokļa pabalsts”, ja attiecināms;
- Ja dzīvoklis tiek piešķirts remontējamā stāvoklī, ir nepieciešams piešķirt līdzekļus dzīvokļa remontam. Uz remonta laiku – ne ilgāk kā 4 mēneši – adaptācijas laikā jaunietim tiek piešķirta īslaicīga uzturēšanās vieta: atbilstoši privātuma, drošības nosacījumiem. Patstāvību veicinoši varētu būt, ja jaunietis līdzdarbojas remonta veikšanā (atbilstoši sociālajam briedumam) un pieņem lēmumus par krāsām, materiālu, iekārtojumu, lampām, kā atbildību veicinošs pasākums;
- Pašvaldības atbalstam dzīves vietas iekārtošanai ir jābūt tik būtiskam, lai nodrošinātu gan dzīves vietas remontu (pilnībā aprikoti sanitārie mezgli, siltummezgli un apkure, durvis, logi, drošības signalizācija u.c.), gan pielāgošanu jaunieša individuālajām vajadzībām, gan nodrošinātu dzīves vietas pamata iekārtojumu: gulta ar matraci, sadzīves tehnika (ledusskapis, plīts, utml.), skapis, rakstāmgalds, krēsli, virtuves iekārta u.c.
- Pašvaldības atbalsts pastāvīgās dzīves uzsākšanai ir domāts, lai dzīves vietu iekārtotu jaunieša individuālām vajadzībām, piemēram, transporta izdevumi un atbalsts dokumentu kārtošanai, dators, mācību materiāli, interneta pieslēgums un dizaina lietas utml.
- Pabalsts sadzīves priekšmetu un mīkstā inventāra iegādei, kas nodrošina pamata vajadzības un drošu vidi, t.sk. virtuves traukus, aizkarus, televizoru, gultas veļu, dvieļus, matraci (ja vajag), lampas, utml.

¹⁰ <https://www.tiesibsargs.lv/resource/tiesibsarga-atzinums-parbaudes-lieta-nr-2018-35-23d-par-socialajam-garantijam-pec-arpusgimenes-aprupes/>, sk. 01.2023.

¹¹ Par sliktu praksi tiek uzskatīts princips, ka mājoklis pienākas līdz 24 gadu vecumam vai ja klientam ir maznodrošinātas personas statuss.

- Pabalsts ikmēneša izdevumiem, t.sk. ēdienam, izklaidei, izglītībai, drēbēm, interesēm, ārstniecībai, utml.
- Jaunieša līdzekļi, iekrātie vai apgādnieka zaudējuma pensija nav izmantojama dzīves vietas pamatvajadzību vai remonta nodrošināšanai. Dzīves vietas iekārtošana un atbalsts patstāvīgās dzīves uzsākšanai ir valsts – pašvaldības sociālo garantiju un pakalpojumu grozs.

Citi atbalsta elementi atbalsta programmai “jauniešiem pēc ārpusģimenes aprūpes” elementi (tiek pievienoti pēc vajadzības):

- atbalsts alternatīvām izglītībai vai aroda apguvei;
- iesaiste jauniešu programmās – jauniešu centros, starptautiskās pieredzēs u.c.;
- ja nepieciešams, tad jaunieši no 15 g.v. var iesaistīt atbalsta dzīvokļu, jauniešu māju, terapeitisko māju – dzīvokļu programmās;
- iekļaut atbalstītā vai subsidētā, vai praksē balstītas (darba) pieredzes programmās, lai veicinātu nodarbinātību un ekonomisko patstāvību;
- psihoemocionālo, veselības aprūpes u.c. pakalpojumus, kas var būt saistīti gan ar psiholoģisko atbalstu, mentālo veselību, gan pēctraumatisma atbalstu (psihoterapiju) utml.

2. posms noslēgsies ar atbalsta programmas novērtēšanu un vienošanos par turpmāko sadarbību vai sadarbības izbeigšanu.

III posms: patstāvīgās dzīves vai gadījuma vadīšanas periods

Ja 2. posma noslēgumā, abpusēji novērtējot jaunieša sociālo briedumu un vajadzību pēc atbalsta, tiek secināts, ka jauniešis spēj patstāvīgi dzīvot un nav augsti riski vai apdraudējums, tad sadarbību var izbeigt. Arī tad, ja jauniešis turpina saņemt sociālās garantijas – materiālo palīdzību kā jauniešis pēc ārpusģimenes aprūpes. Būtiski ir atstāt informāciju un būt kā atbalsta persona, ja nepieciešams.

Ja ir augsti riski un apdraudējums, nepieciešams turpināt darbu ar jauniešu. SD ar jauniešiem ir jāpieņem lēmums:

- vai tā būs gadījuma vadīšana darbā ar jauniešu;
- vai tā būs individuālā atbalsta lieta;
- vai tā būs kāda atbalsta pakalpojuma piešķiršana vai iesaiste kādā citā programmā;
- var tikt pieņemts lēmums, ka šī vairs nav jaunieša lieta, bet gan sociālais darbs ar ģimenēm ar bērniem, jo jauniešis būs/ir tētis vai mamma, vai varbūt iesaiste programmā jauniešiem ar uzvedības traucējumiem vai atkarībām utml.

Starpprofesionālās tikšanās ar klienta klātesamību un ģimenes sapulce kopā ar sociālo darbinieku ar jauniešiem

Starpprofesionālās un ģimenes sapulces (tikšanās) ir viena no polārākajām metodēm gadījuma vadīšanā un jauniešu interešu aizstāvībā (darbā ar gadījumu); tas ir atbalsta un vienošanās process starp gadījumā iesaistītiem profesionāļiem un jauniešiem (t.sk. ģimeni). Sapulcēs izskatāmo jautājumu klāsts (gadījumi, metodes un resursi, starpinstitucionālā sadarbība, jaunatnes politikas jautājumi, u.c.) ir atkarīgs no sapulces /tikšanās veida un dalībnieku profesionālām lomām un kompetencēm (sk. metodiskā materiāla sadaļu "Starpprofesionālā sadarbība").

Sapulces ar klienta līdzdalību virsmērķis ir:

- sniegt atbalstu jauniešiem un ģimenei, izmantojot starpprofesionāļu komandas rīcībā esošos resursus un atbalstu;
- vairot pieeju atbalsta resursiem un to izmantošanu;
- palīdzēt profesionāļiem un ģimenei izprast situāciju un rast labāko risinājumu jauniešiem;
- iesaistīt jauniešiem un ģimeni, vairojot spēka perspektīvu, dalītu līdzdalību ar profesionāļiem un sniegtu atbalstu;
- atbalstīt starpprofesionāļu komandu daudzpusīgā, uz jauniešiem vērtā pieejā, vairot dažādu jomu ekspertīzi un harmonizēt pieredzes;
- resursu apvienošana klienta interešu laukā. Profesionāļiem veiksmīgāk piemērot pakalpojumus un atbalstu, saņemot klienta piekrišanu un atbalstu – līdzdalību¹².

Metode izmantojama psihosociālajā darbā, sociālajā darbā, bērnu tiesību aizsardzības, konsultēšanas un atbalsta darbā ar ģimenēm:

- Sapulces metode ir palīdzīga jauniešiem un ģimenes sistēmai izprast vajadzības un grūtības, ar kurām saskaras ikdienā, meklējot risinājumus un atbalstu. Tā ir mācīšanās un savas situācijas apzināšanās;
- Sapulci var izmantot ārpusģimenes aprūpes gadījumos kā vienošanās un attiecību veidošanas metodi starp bioloģisko vai ārpusģimenes aprūpes ģimeni (vai iestādi) un jauniešiem pirms pastāvīgās dzīves uzsākšanas;
- Palīdzīga vienošanās procesā par sadarbību vai sadarbības plāna izstrādi starp ģimeni, ģimenes locekļiem un atbalstošo profesiju pārstāvjiem. Vai labākā sociālā pakalpojuma un atbalsta pakalpojuma piemērošana;
- Palīdzīga starpprofesionālā un starpinstitucionālā sadarbībā, ievērojot ģimenes un to indivīdu tiesības un ētiskās attiecību normas.

Papildus lasīt: "Ģimeņu sapulces: uz ģimenes vajadzībām vērsta pieeja", Metodiskais materiāls sociālajam darbam "Ģimenēm ar bērniem", Labklājības ministrija, 2020 – 1.pielikums.

!!!Sapulču un tikšanās organizēšanā, realizēšanā un procesa vadībā ir jāievēro metodikas vērtību un ētikas principus, uz jauniešu vērsto pieeju un profesionālas attiecības!!!

Starpprofesionāļu sapulces nav: administratīvās komisijas, jauniešu un ģimenes audzināšana – moralizēšana, soda un uzdevuma uzlikšanas pasākums, uzdevuma uzdošana citam kolēģim, utml.

Sapulču veidi

Izdalām trīs sapulču veidus, kuri ir saistīti ar mikro praksi: gadījuma vadīšanu, individuālo atbalstu un atbalsta/sociālo pakalpojumu izveidošanu – piešķiršanu:

¹² <http://www.cpe.vt.edu/gttc/presentations/8VAModelsFamilyEngage.pdf>

1. Starpprofesionālā sapulce ar klienta klātesamību. Tās var būt mazas, trīspusējas tikšanās ar klientu (jaunieti un/vai ģimeni), SD ar jauniešiem un kādu no starpprofesionāliem partneriem vai pakalpojuma sniedzējiem. Tipiskākās sapulces starp: SD, klientu un policiju; SD, klientu un bāriņtiesu; SD, klientu un skolu; SD, klientu un atbalsta programmas SD, u.c. Var būt lielas starpprofesionālās sapulces, kurās piedalās gan klients (jaunietis, ģimene, jaunieša uzticamības persona), SD ar jauniešiem, SD ĢB, pakalpojuma sniedzēji, bāriņtiesas, policija, u.c. Šādās sapulcēs piedalās tie profesionāli un pakalpojuma sniedzēji, kuri pazīst un sadarbojas ar ģimeni vai kādu no ģimenes locekļiem. Izņēmuma kārtā var tikt pieaicināti citi profesionāli, kuriem ir pieejami resursi, un būtu būtiski iesaistīt jaunieša gadījuma risināšanas, piemēram, jaunieša atbalsta projekta vadītāju no jauniešu centra vai mentora programmas pārstāvi. Dalībnieku skaits, profesionāļu pārstāvniecība ir atkarīga no sapulces mērķiem, gadījuma vadīšanas dinamikas un problemātikas, par to, ar ko saskaras jauniešis. Jo lielākā sapulce, jo grūtāk vadīt un ievērot klienta interešu aizstāvības principus.

2. Ģimenes sapulce ar SD ar jauniešiem klātbūtni (izņēmuma gadījumos ar SD ĢB klātbūtni). Šī ir ģimenes, iekšējo un tuvāko atbalsta resursu atvēršanas vai pārrunāšanas sapulces forma. Sapulce vērsta uz ģimenes atbalstu un ģimenes resursu pieejamību jaunieša atbalstam. Tās var būt nelielas SD ar jauniešiem, jaunieša un vecāka klātesamību, vai plašāka – ar ģimeni, būtiskiem atbalsta resursiem jaunietim, piemēram, brāli vai māsu, tanti vai onkuli, dažkārt mentoru vai atbalsta personu. Šajās sapulcēs tāpat kā citās ievēro līdzsvaru starp problemātiku un resursiem (pozitīvo), jaunieša spējām – iespējām un pieejamiem resursiem, jaunieša interešu pārstāvniecību un pozitīvu virzību.

3. Starpprofesionāļu komandas tikšanās bez klienta. Tā nav lēmuma pieņemšanas sapulce. Tie ir mikro prakses profesionāli, kuri strādā vai tuvākā laikā uzsāks darbu ar klientu un ir nepieciešams pārrunāt profesionālās intervences: problēmu likumsakarības – izvērtēšanas rezultātus, metodes, pieejas, resursus, noslodzes, u.c., lai palīdzētu pieņemt efektīvāko profesionālo risinājumu. Tās var būt divpusējās, trīspusējās vai daudzpusējās tikšanās.

Sapulču vienošanās

Sapulces, kurās iestatīti citi profesionāli un jauniešis, un ģimene (vai jaunieša atbalsta persona), SD ar jauniešiem būs trīs vadošās lomas un uzdevumi:

1. Ja sapulci sasauc SD ar jauniešiem, tad sapulces vadītājs, mērķu un vajadzību noteicējs ir SD ar jauniešiem. Šī nav labākā loma, ja vienlaikus nākas pārstāvēt klienta intereses, taču bieži nav alternatīvas. Ieteicams, jūtīgos un interešu pārstāvniecības gadījumos pieaicināt sapulces moderatoru – vadītāju (piemēram, citu kolēģi), kurš vada sapulci atbilstoši sapulces vadīšanas principiem, ievērojot noteikumus, sapulces mērķi, vadot procesu, sekojot klienta interešu aizstāvības u.c. nosacījumiem. Ja tā ir ģimenes sapulce bez citiem profesionāļiem, tad SD ar jauniešiem izmanto konsultēšanas vai moderēšanas metodes un pieejas¹³.
2. Jaunieša atbalsta persona, tas nozīmē, ka SD ar jauniešiem pārstāv sociālā darba un jaunieša pozīciju citu sadarbības partneru sasauktā starpprofesionālā sapulcē. Šādās sapulcēs sociālais darbinieks ir viens no resursu turētājiem un līdzdarbojas par iespējām, kuras piedāvā sociālā darba joma, un pārstāv sava vai iespējamā klienta intereses no sociālā darba redzējuma puses;
3. Pašvaldībās noteikti ir izveidota bērnu tiesību un jauniešu aizsardzība, kurās SD ar jauniešiem piedalās, lai ziņotu par apdraudējuma vai augsta riska gadījumiem. Tā ir profesionālā viedokļa paušana. Lai piedalītos šādās sapulcēs vai grupās, jāizvērtē profesionālā loma un vai viedoklis nekaitēs jaunietim vai jaunieša ģimenei.

Tātad var būt tā, ka sociālais darbinieks izvērtē jaunieša situāciju un/vai apdraudējumu (kaitējumu, vajadzības, riskus) bērnam. Pieņem lēmumu, ka jaunietim pietiks ar atbalsta pasākumiem, ko nodrošina sociālais darbinieks, vai citiem sociāliem pakalpojumiem bez profesionāļu iesaistes, tātad tajos gadījumos šāda – paplašināta profesionāļu sapulce nenotiek. Bet citi profesionāli kopsavilkuma vai informatīvas vēstules veidā var tikt informēti, – īpaši gadījumos, ja bijis funkcionāls atbilstošs deleģējums no citas institūcijas.

¹³ <http://www.frg.org.uk>

Sistēmiskās pieejas sapulču procesa organizēšana

Sapulču efektivitāte ir atkarīga no drošības sajūtas un spējas savstarpēji uzticēties. Klientam jāuzticas vismaz gadījuma vadītājam. Tas nozīmē, ka gadījuma vadītājam jābūt pārliecinātam, ka starpprofesionālās sapulcēs ar klienta klātesamību jauniešu/ģimene netiks papildus "ievainoti" vai aizskarti. Klientam ir jābūt pārliecībai un iespējai šo procesu ietekmēt. Ja nāk ar pārliecību, ka nevar ietekmēt, parādās dusmas, bezspēcība, izšķiests laiks un izmantošanas sajūta utt.

Starpprofesionālās sapulcēs jaunietim (ģimenei) kopā ar profesionāļiem ir vairāki principi, kuri balstīti sistēmiskā un uz ģimeni vērstā pieejā. Ģimeņu sapulču organizēšanas principi¹⁴:

1. Sapulcē tiek ievērota profesionālā neitralitāte un vērtības darbā ar jauniešiem.
2. Pirms sapulces tiek ar jauniešu un ģimeni un izskata viņu situāciju, izrunā riskus, izlasa dokumentāciju un palīdz izprast sapulces mērķus un procesu. Informācija tiek ievākta pirms ģimenes sapulces.
3. Sapulces vadītājs ir SD ĢB vai pieaicināts profesionālis – *fasilitators*. Sapulce tiek protokolēta. Klientam vienmēr ir tiesības pateikt "STOP" un pārtraukt šo sapulci bez lēmuma un risinājuma, ja klients jūt, ka tiek pārkāptas viņa vai ģimenes robežas, cieņa vai netiek ievēroti tikšanās vienošanās mērķi un principi. Tas pats attiecas uz profesionāļiem.
4. Katrai sapulcei ir skaidrs mērķis, kādēļ tā tiek organizēta. Mērķiem jābūt reālistiskiem, pozitīvi formulētiem un vērstiem uz klienta atbalstu – risinājuma iespējamību. Sapulcē neizskata tos jautājumus, par kuriem nav bijusi iepriekšēja vienošanās starp profesionāļiem un klientu.
5. Sapulcē nav jāpieņem lēmums uzreiz, tās var būt resursu bagātināšanas un pieredzes apmaiņas process. Labāk lēmumu pieņemt 2-3 dienas pēc sapulces, tikties atkārtoti mazā pulciņā un vienoties par sadarbības plānu, jo klientam vajag laiku, lai pārdomātu dzirdēto.
6. Sapulcei ir skaidri procesa un attiecību mijiedarbības noteikumi, kurus gan sākotnēji atkārtoti, gan ievēro visa procesa laiku, t.sk. profesionāli.
7. Ja ir vienošanās, tad sapulci var protokolēt un protokols pieejams ikvienam, t.sk. klientam;
8. Sapulces dalībnieku atlase ir saskaņota ar klientu, un klients var lūgt mainīt vai papildināt ar kādu no profesionāļiem, vai aicināt līdzīgu sev būtisku atbalsta personu, advokātu vai citu būtisku personu, piemēram, svarīgi, ka piedalās skolotājs vai jaunatnes darbinieks, kurš piedzīvojis pozitīvi jauniešu un redz jauniešu pozitīvas perspektīvas.
9. Dalībnieku atlasē jāievēro balanss starp problemātiku (*kritiku*) un resursiem (*iespējām*), t.sk. jābūt profesionāļiem, kuriem ir arī laba – pozitīva atsauksme un pieredze ar klientu.
10. Lielās sapulcēs jābūt procesa vadītājam: *fasilitētājs* (procesu vadītājs). Sarežģītos gadījumos neitrāla persona, kura seko noteikumiem un spēka līdzsvaram.
11. Sapulci atklāj tas kolēģis, kurš visvairāk ir kontaktā ar klientu (ģimeni) un kurš ir sasaucis sapulci, piemēram, SD ar jauniešiem un virzās pēc nozīmīguma pret klientu, piemēram, skola, jauniešu centrs, policija, bāriņtiesa, utml.
12. Klientam ir iespēja (tiek dots vārds) pēc katra runātāja reaģēt vai komentēt, t.sk. jaunietim.
13. Ja klients nepiedalās, tad pirms vai pēc viņš tiek informēts par sapulces gaitu un rezultātiem. Klientu iepazīstina ar protokolu vai vienošanos.
14. Katrs sapulces dalībnieks apņemas vismaz veikt vienu lietu (atbalstu), kas varētu kaut nedaudz vairot klienta resursus un aktivizēt viņa personiskos (pozitīvos) resursus? Tas attiecas gan uz ģimeni, gan uz profesionāļiem. Kā laba prakse tiek uzskatīta, ja klients (ģimene) apņemas veikt vienu uzdevumu, vienu atbalstu piedāvā profesionāli. 1:1 principa ieviešana.
15. Profesionāli izsakās pēc sekojošiem kritērijiem:
 - neitrāls faktu atspoguļojums;
 - atvērtība, elastīgums un gatavība piemērot savu profesionālo darbību individuālam risinājumam;

¹⁴ <http://www.cpe.vt.edu/gttc/presentations/8VAModelsFamilyEngage.pdf>

- valoda, runasstils tiek izmantots atbalstošs, empātija un vēlme atbalstīt – virzīta uz pozitīvo pastiprinājumu;
- pieredzē atspoguļo (akcentē) gan pozitīvo, gan negatīvo;
- hipotēzes vai novērojumus izsaka varbūtības formā vai iespējamības formā;
- ievērojot profesionālās robežas un savas kompetences;
- katram ir jābūt kādam atbalsta resursam, lai palīdzētu klientam;

Kā ģimene jāsagatavo ģimeņu sapulcēm?

Būtu labi, ja vecāki (jaunietis) no sākuma jau skaidri zinātu, kas un kā notiek vecāku/ģimenes sapulcēs, kurās piedalās viens vai vairāki profesionāļi (*var izmantot video piemēru, sagatavots metodikas ietvaros*). Citādi viņi var atteikties un neierasties. Vecāki tiek informēti par sarunas tēmu, par “bažām”, kuras ir sociālajam darbiniekam. Pirms sapulces klients iepazīstas ar izvērtēšanas kopsavilkumu vai sapulces tēmu – iemeslu. Tās var apspriest un izrunāt. Klienta viedoklis ir nozīmīgs. Iespējams, ka kaut ko var arī neiekļaut, jo neattiecas uz tikšanās mērķi, piemēram, vecāku attiecību vēsture. Ir lietas, kuras vecāki redz citādi.

Informācija tiek sniegta arī par citu profesionāļu “bažām” un tiek informēts, ko citi profesionāļi arī varētu vēlēties redzēt savādāk ģimenes ikdienas dzīvē ar bērniem – redzējums par situāciju un risinājumiem.

Svarīgi pārliecināties, ka vecāki vai atbalsta persona kopā ar jauniem var piedalīties sapulcē: laiks, resursi, nokļūšana un/vai atbalsta personas pieaicināšana.

Telpu iekārtojumam jābūt līdzvērtīgu veicinošam, piemēram, visi sēž ap vienu lielu galdu, vienādi krēsli, pieejams ūdens, kafija, tēja.

Sadarbība ar izglītības iestādēm: informācija par jauniešu

Sociālie darbinieki, ļoti bieži saņem informāciju no skolas – izglītības jomas par iespējamo risku un apdraudējumu bērnam vai jauniešiem. Ja skolā ir veiksmīgs bērna – jaunieša izvērtēšanas process un atbalsta sistēma, tad sociālais darbinieks saņems fokusētu, diezgan precīzu pasūtījumu no skolas, kas attiecas uz sociālā apdraudējuma un augstu risku novērtējumu. Tas ir palīdzošs SD ar jauniešu izvērtēšanas procesā.

Taču būs gadījumi, kad informācija būs skopa vai minēta tikai simptomātika, piemēram, neapmeklē skolu vai slikti uzvedas skolā. Protams, ka, uzsākot sākotnējo izvērtēšanu, ir jāizprot, vai tās patiešām ir grūtības, kas saistītas ar multiplām problēmām, ģimenes vidi utml. Tādēļ SD ar jauniešiem ir svarīgi noskaidrot dažus jautājumus no skolas, pirms ķerties klāt izvērtēšanas procesam:

- Cik sen ir novērota problemātika?
- Cik intensīva, kurās dienas daļās vai stundās, vai kurās skolas situācijās, vai attiecībā ar skolotāju, vienaudžiem utml.?
- Kāda ir vecāku reakcija, informētība un līdzdalība?
- Kādus atbalsta pasākumus, atbalsta programmas vai atbalsta pedagoģiskā intervence ir veikta? Vai ir bijuši individuālie atbalsta plāni, pozitīvas uzvedības veicinošas programmas utml.?
- Vai ir rakstiska, faktiska, fiksēta izvērtēšana vai notikumi?
- Ko sagaida no SD ar jauniešiem un kas būtu labs risinājums?

Tikpat lielā mērā sākotnējā un paplašinātā izvērtēšanas laukā (resursu izpētē) ir jāizvērtē skola kā būtisks bērnu tiesību aizsardzības resurss. Mēdz būt, ka jaunieši neapmeklē skolu tieši skolas vides ietekmes rezultātā. Daži jautājumi, kuri var palīdzēt SD ar jauniešiem izprast jauniešu attiecības skolas vidē:

- Kā jaunieši skaidro un ko stāsta par skolas vidi?
- Vai jauniešiem ir draugi – klasesbiedri?
- Vai ir kāds priekšmets, mācības vai skolas aktivitātes, kuras sagādā prieku, gandarījumu un jūtas veiksmīgs?
- Vai ir kāds skolotājs, skolas darbinieks, ar ko ir labas, draudzīgas attiecības, vai jaunieši izsakās pozitīvi, par šo pedagogu vai darbinieku?
- Vai jaunieši izjūt ieinteresētību un līdzdalību (piederību) skolas dzīvei?
- Vai viņš (-a) izjūt, ka skolai ir intereses un līdzatbildība par viņa (-as) attīstību, mācīšanās spējām un izglītības iegūšanu?
- Vai ir bijusi individuāla atbalsta programma vai atbalsts no skolas “atbalsta komandas”?
- Vai skolā ir bijušas vardarbības un citas negatīvas pieredzes?
- Kā jaunieši raksturotu, kāds/kas viņš (-a) ir skolā?
- Ko viņa draugi, ģimene u.c. stāsta un saka par skolu un izglītību?
- Kā izglītība ietekmē jauniešu nākotnes plānus, ja tādi ir?

No šīm atbildēm SD ar jauniešiem var vairāk ieraudzīt likumsakarības un noformulēt starp-profesionālā sadarbībā nepieciešamo atbalstu jauniešiem.

Piemērs par izglītības iestādes iekšējā atbalsta procesu jauniešiem – uzvedības pārkāpumu gadījumos

Šāds piemērs (sk. info grafiku)¹⁵ var būt gan palīgs, starpinstitucionāli vienojoties par sadarbību ar skolu, gan kā informatīvs materiāls jauniešiem, pārrunājot interešu aizstāvību un informējot par procesiem, ar ko saskaras skolas “iekšējo kārtības noteikumu” pārkāpumos, t.sk. skolas neapmeklēšanu, agresīvas vai vardarbīgas uzvedības gadījumos utml. Būtiski ir izprast procesu un redzēt cēloniskās likumsakarības. Infografika veidota jauniešiem saprotamā informācijas pasniegšanas veidā.

¹⁵ Izveidots: JŪRMALAS VALSTS ĢIMNĀZIJĀ, https://jvg.lv/new/wp-content/uploads/2022/12/problemsituac_5_solju_kartiba-scaled.jpg, sk. 12.2022.

Valsts probācijas dienesta Latvijā izstrādātās un realizētās 4 programmas

Valsts probācijas dienests (turpmāk – VPD) ir Tieslietu ministra pārraudzībā esoša iestāde, kuras uzdevums ir sekmēt noziedzības novēršanu valstī, nodrošināt sabiedrībā izciešamo sodu kvalitatīvu izpildi, koordināciju un atslogot pārējo tiesību aizsargājošo iestāžu darbu.

Informācija par probācijas programmām

Probācijas programmas sniedz iespēju strādāt ar probācijas klientu domāšanas, attieksmes un uzvedības maiņu, lai palīdzētu probācijas klientiem analizēt dažādu dzīves situāciju cēloņu un seku sakarības, mazinātu domāšanas kļūdas un riskus probācijas klienta dzīvē, veicinātu atbildības uzņemšanos un stiprinātu probācijas klientu resursus. Tāpat probācijas programmas sniedz iespēju probācijas klientiem pēc ilgstošas atrašanās ieslodzījuma vietā pilnveidot prasmes, kas nepieciešamas ikdienas sadzīves jautājumu risināšanā, lai mazinātu sociālās atstumtības risku.

Nodrošinot probācijas klientu uzraudzību, VPD īsteno divu veidu probācijas programmas:

- septiņas sociālās uzvedības korekcijas programmas;
- divas sociālās rehabilitācijas programmas.

Divas sociālās uzvedības korekcijas programmas tiek īstenotas personām, kuras veikušas noziedzīgu nodarījumu pret tikumību un dzimumneaizskaramību. Viena no tām tiek īstenota VPD, bet otra ieslodzījuma vietās.

Jauniešu vecumposms mēdz būt sarežģīts laiks gan viņam pašam, viņa ģimenei, gan arī sabiedrībai. Tas ir laiks, kad veidojas personība, un tas notiek, aktīvi pārbaudot, pētot, eksperimentējot ar apkārtējo vidi un cilvēkiem tajā. *Delinquence* ir universāls attīstības fenomens – neatkarīgi no kultūrvides un laika, kurā jaunietis aug. Tas nozīmē, ka pārbaudīt robežas, pretoties pieņemtajiem noteikumiem un nepieņemt esošo kārtību ir atbilstoša uzvedība pusaudža un jaunieša vecumā. Pieaugušo uzdevums ir izglītēt jaunieti, palīdzēt viņam iepazīt savas un apkārtējo robežas, palīdzēt augot nenodarīt pāri sev un citiem. Ņemot vērā, ka liela daļa probācijas klientu ir jaunieši vecumā no 14 līdz 25 gadiem, VPD ir ņēmis vērā pētījumos norādītās atziņas darbā ar jauniešiem un īstenojis vairākas iniciatīvas, tai skaitā specifiskas probācijas programmas izstrādi un īstenošanu probācijas klientiem jauniešiem – “Uzmanību! Gatavību! Starts!”, kas tika izstrādāta 2015.-2016.gadā, kā arī 2007.-2008.gadā VPD tika izstrādāta probācijas programma “Motivācija izmaiņām”.

Sociālās uzvedības korekcijas programmas ir īstenojamas tikai grupā. Sociālās rehabilitācijas programmas var tikt īstenotas gan grupā, gan individuāli. Grupās īstenojamās probācijas programmas vienmēr īsteno divi probācijas programmu vadītāji.

Visas probācijas programmas vienmēr īsteno tikai probācijas programmas vadītāji, kuri speciālās mācībās ir apguvuši konkrētās probācijas programmas īstenošanu. Probācijas programmu īstenošanai tiek sagatavoti tikai VPD nodarbinātie, kā arī vienai no probācijas programmām, kura tiek īstenoja ieslodzījuma vietā personām, kuras veikušas noziedzīgu nodarījumu pret tikumību un dzimumneaizskaramību, tiek apmācīti arī ieslodzījuma vietu nodarbinātie.

Lai gan visām probācijas programmām ir vienots mērķis – sekmēt probācijas klienta domāšanas, attieksmes un uzvedības maiņu, katrai probācijas programmai ir specifisks mērķis, kas nosaka, kādas probācijas klienta kriminogēnās vajadzības un kādu sociālo prasmju trūkumu ir iespējams risināt ar konkrētās probācijas programmas palīdzību.

Vairākas probācijas programmas ir pārņemtas no citām valstīm un pirms to lietošanas ir veikti nozīmīgi sagatavošanās darbi – tulkošana, pielāgošana Latvijas kultūrvidei un citi nozīmīgi soļi. Tāpat vairākas probācijas programmas ir izstrādātas Latvijā VPD īstenojamu projektu ietvaros. Piemēram, probācijas programma “Uzmanību! Gatavību! Starts!” tika izstrādāta VPD projekta Nr.LV08/1 “Alternatīvu sekmēšana brīvības atņemšanai (ieskaitot iespējamo pilotprojektu elektroniskajai uzraudzībai)”

ietvaros, projekts finansēts ar Norvēģijas instrumenta granta palīdzību no Norvēģijas. Probācijas programma "Motivācija izmaiņām" tika izstrādāta, testēta un aprobēta Latvijā VPD teritoriālajās struktūrvienībās par Eiropas sociālā fonda granta Nr.VPD/ESF/NVSA/06/GS/3.3.1.1./0001/0206/24 līdzekļiem projektam "Caur sidraba birzi gāju", ar 80% Eiropas Savienības finansiālu atbalstu no Eiropas Sociālā fonda un 20% Latvijas valsts budžeta finansiālu atbalstu.

VPD īsteno šādas sociālās uzvedības korekcijas programmas:

1) "Uzmanību! Gatavību! Starts!"

Mērķis – attīstīt probācijas klienta sociālās prasmes ieraudzīt, izvērtēt un pielietot alternatīvus uzvedības modeļus noziedzīgai rīcībai, veicināt jauniešu iesaisti grupas darbā, palīdzēt pārvarēt bailes un kaunu, izzināt sevi un savas vajadzības, palīdzēt apzināties gan savas, gan citu cilvēku labās īpašības, dotības un resursus, stiprināt motivāciju un kompetences izjūtu probācijas programmā apgūto prasmju pielietošanai ikdienas situācijās pēc probācijas programmas beigšanas.

Mērķgrupa – probācijas klienti vīrieši vecumā no 17 – 25 gadiem, bez sociālā stāvokļa ierobežojuma, kuriem riska un vajadzību novērtējumā kriminogēnās vajadzības – draugu un paziņu loks, uzvedība un emocionālā stabilitāte, attieksme ir novērtētas kā būtiskas.

Ilgums – probācijas programmā ir 34 nodarbības un tās kopējais ilgums ir septiņi mēneši un divas nedēļas, ja nodarbības notiek divas reizes nedēļā pirmajā un trešajā posmā, bet vienu reizi nedēļā otrajā posmā (30 nedēļas). Nodarbības ilgums – 2,5 stundas. Maksimālais grupas dalībnieku skaits – desmit.

2) "Motivācija izmaiņām"

Mērķis – mazināt probācijas klientu noziedzības recidīva risku, negativismu un sociālo atstumtību, teorētiski un praktiski attīstīt sociālās prasmes un spējas, izzināt sevi un apgūt sociālās uzvedības modeļus, morāli audzināt un sekmēt spēju uzņemties atbildību par savām emocijām, domām un uzvedību, palīdzēt iegūt lielāku ticību saviem spēkiem, veicināt motivāciju izvirzīt reālus un sociāli atbalstāmus mērķus.

Mērķgrupa – probācijas klienti – jaunieši, bet var tikt iesaistīti klienti arī vidējā briedumā bez dzimuma, sociālā stāvokļa ierobežojuma, ar vāji attīstītām sociālajām prasmēm un spējām izzināt sevi un apgūt jaunus uzvedības modeļus. Probācijas klienti, kuriem trūkst spējas uzņemties atbildību par savām emocijām, domām un uzvedību, piemīt neticība saviem spēkiem vai ir nepamatoti augsts pašvērtējums.

Ilgums – probācijas programmā ir 12 nodarbības un to kopējais ilgums ir trīs mēneši, ja nodarbības notiek vienu reizi nedēļā (12 nedēļas). Nodarbības ilgums – 2,5 stundas. Maksimālais grupas dalībnieku skaits – 12.

3) "Cienpilnu attiecību veidošana"

Mērķis – veicināt probācijas klienta vērtību, uzskatu un uzvedības izvērtēšanu, attīstīt sociālās prasmes, lai izbeigtu ļaunprātīgu izmantošanu partnerattiecībās.

Mērķgrupa – probācijas klienti – vīrieši, bez vecuma, sociālā stāvokļa ierobežojuma, kuri ir vardarbīgi partnerattiecībās, ģimenē. Atsevišķos gadījumos grupā var tikt iesaistītas sievietes, kuras ir vardarbīgas partnerattiecībās vai pret bērniem.

Ilgums – probācijas programmā ir desmit nodarbības un to kopējais ilgums ir divi mēneši un divas nedēļas, ja nodarbības notiek vienu reizi nedēļā (desmit nedēļas). Nodarbības ilgums – 2,5 stundas. Maksimālais grupas dalībnieku skaits – 12.

4) "Vielu lietošanas menedžments"

Mērķis – veicināt probācijas klientu atturēšanos no apreibinošo vielu lietošanas, ja ir risks atsākt apreibinošo vielu lietošanu vai nav vēlmes atturēties; stiprināt probācijas klientu zināšanas un atbalstu, lai viņi spētu uzņemties atbildību par apreibinošo vielu lietošanu.

Mērķgrupa – probācijas klienti bez vecuma, dzimuma, sociālā stāvokļa ierobežojuma un ņemot vērā faktoros, ka probācijas klients nav akūtā lietošanas fāzē vai ārstēšanā (alkohola, narkotisko vielu), noziedzīgais nodarījums ir vai var tikt izdarīts atkarību izraisošu vielu ietekmē, ja atkarību izraisošu vielu lietošana apgrūtināta vai ierobežota probācijas klienta sociālo dzīvi un rada risku brīvā laika pavadīšanai.

Ilgums – probācijas programmā ir 18 nodarbības un to kopējais ilgums ir četri mēneši, ja nodarbības notiek vienu reizi nedēļā (18 nedēļas). Nodarbības ilgums – divas stundas. Maksimālais grupas dalībnieku skaits –12.

5) “Emociju menedžments”

Mērķis – noteikt probācijas klienta spontānas vardarbīgas uzvedības priekšnosacījumus, noteikt vardarbīgas uzvedības ietekmi uz sevi un citiem cilvēkiem, noteikt domāšanas veidu, kas noved pie vardarbīgas uzvedības, un mainīt to, lai veicinātu paškontroles prasmes, noteiktu riska faktorus, ierosinātājus un augsta riska situācijas, izveidot un pielietot nevardarbīgas uzvedības plānu.

Mērķgrupa – probācijas klienti – bez vecuma, dzimuma, sociālā stāvokļa ierobežojuma, kuri ikdienā ir impulsīvi, noziedzīgo nodarījumu veikuši spontāni un balstoties uz mirkļa emocijām, ar vāji attīstītām emociju pārvaldīšanas spējām. Probācijas klienti, kuriem pastāv atkārtota vardarbīga noziedzīga nodarījuma risks saistībā ar impulsivitāti un vāju emociju kontroli.

Ilgums – probācijas programmā ir desmit nodarbības un to kopējais ilgums ir 2 mēneši un divas nedēļas, ja nodarbības notiek vienu reizi nedēļā (desmit nedēļas). Nodarbības ilgums – 2,5 stundas. Maksimālais grupas dalībnieku skaits – astoņi.

Vēl divas sociālās uzvedības korekcijas programmas tiek īstenotas personām, kuras veikušas noziedzīgu nodarījumu pret tikumību un dzimumneaizskaramību.

VPD īsteno divas sociālās rehabilitācijas programmas:

1) “Dzīves skola 2”

Mērķis – veicināt sociālo integrēšanos sabiedrībā un attīstīt sociālās prasmes, zināšanas, iemaņas krimināli sodītām un no ieslodzījuma vietām atbrīvotām personām, kuras izjutušas sociālo atstumtību pēc ilgstošas atrašanās brīvības atņemšanas vietā, kā arī personām, kurām ir vāji attīstītas sociālās prasmes (jautājumos par darbu, dzīvesvietu, veselību) un zems izglītības līmenis, kas var veicināt sociālās atstumtības risku.

Mērķgrupa – probācijas klienti bez vecuma, dzimuma ierobežojuma ar vāji attīstītām sociālajām prasmēm, zemu izglītības līmeni, ierobežotu lasītprasmi, rakstītprasmi un kuriem nepieciešams attīstīt prasmes, zināšanas patstāvīgas dzīves uzsākšanai.

Ilgums – probācijas programmas ilgums ir 12 nodarbības. Kopējais probācijas programmas ilgums ir trīs mēneši, ja nodarbības notiek vienu reizi nedēļā (12 nedēļas). Nodarbības ilgums – 2,5 stundas. Maksimālais grupas dalībnieku skaits – desmit. Probācijas programma īstenojama arī individuāli. Īstenojot probācijas programmu individuāli, arī tiek īstenotas 12 nodarbības un katras nodarbības ilgums ir līdz 1,5 stundām.

2) “Vienkārši par sarežģīto”

Mērķis – izmantojot probācijas programmas materiālus, kas izstrādāti vieglajā valodā, veicināt sociālo integrēšanos sabiedrībā un attīstīt sociālās prasmes krimināli sodītām un no ieslodzījuma vietām atbrīvotām personām, kuras izjutušas sociālo atstumtību pēc ilgstošas atrašanās brīvības atņemšanas vietā, kā arī personām, kurām ir vāji attīstītas sociālās prasmes (jautājumos par darbu, dzīvesvietu, veselību) un zems izglītības līmenis, kas var veicināt sociālās atstumtības risku.

Mērķgrupa – probācijas klienti bez vecuma, dzimuma ierobežojuma ar vāji attīstītām sociālajām prasmēm, zemu izglītības līmeni, ierobežotu lasītprasmi, rakstītprasmi un kuriem nepieciešams attīstīt prasmes, zināšanas patstāvīgas dzīves uzsākšanai. Probācijas klienti ar valodas uztveres traucējumiem un ierobežotām valodas zināšanām. Probācijas klienti ar ierobežotu spēju uztvert informāciju un citiem ierobežojumiem (apgrūtināta kustību kontrole, uzmanības deficīts, uztveres problēmas), runas vai dzirdes traucējumi.

Ilgums – probācijas programmas ilgums ir desmit nodarbības. Kopējais probācijas programmas ilgums ir 2 mēneši un divas nedēļas, ja nodarbības notiek vienu reizi nedēļā (desmit nedēļas). Nodarbības ilgums – viena stunda. Maksimālais grupas dalībnieku skaits – seši. Probācijas programma īstenojama arī individuāli. Īstenojot probācijas programmu individuāli, arī tiek īstenotas desmit nodarbības un katras nodarbības ilgums ir viena stunda.

Labā prakse

Jauniešu brīvprātīgais darbs

Brīvprātīgais darbs ir gan resurss, gan metode jaunatnes darbā. Tā ir gan komponente plašākām, lielākām atbalsta programmām, gan pati var būt kā programma, kur jaunieši caur brīvprātīgo darbu apgūst gan sociālās prasmes, gan pašnoteikšanos, gan pašaprūpi, gan iekļaušanos sabiedrībā – kopienas dzīvē un darbā. Jauniešu brīvprātīgais darbs ir attīstāms un koordinējams process. Svarīgi, ka jauniešiem ir veselīgs pieaugušais, atbalsts vai mentors, veicot brīvprātīgo darbu. Iesaistot brīvprātīgajā darbā jauniešus, jāņem vērā¹⁶:

- Jaunieši var izskatīties pieauguši un lieli, taču tas nenozīmē, ka viņi visos gadījumos var veikt fiziski smagu darbu. Šajā vecumā kaulu struktūra vēl tikai veidojas un pielāgojas. Jauniešiem ar pazeminātu pašvērtējumu ir grūtības atzīt, ka darbs ir fiziski par smagu. Pazemināta pašvērtējuma gadījumos ir grūtības arī atzīt, ka nesaprot veicamo uzdevumu, ka neprot, var būt tendence noslēpt kļūdas.
- Šajā periodā strauji izmainās iekšējās sekrēcijas dziedzeru darbība, kas izraisa izmaiņas visu orgānu un sistēmu – sevišķi nervu sistēmas darbībā, tāpēc pusaudži ir ātri uzbudināmi, emocionāli nenoturīgi un nesavaldīgi. Īpaši aktuālas emociju eksplozijas ir tajos gadījumos, kad jaunieši pat nav aizdomājies par nepieciešamību kontrolēt emocijas.
- Fiziskā veselība un augstas darba spējas palīdz ātri veidot jaunas prasmes un iemaņas, paplašina profesijas izvēles iespējas. Šiem jauniešiem parasti nav problēmu iekļauties sabiedrībā un veikt dažāda veida brīvprātīgo vai algotu darbu. Taču, strādājot ar sociālajam riskam pakļautajiem jauniešiem, nākas piedzīvot pretējas situācijas – apzinoties savu fizisko nespēku, nepilnvērtību, infantilismu, jaunieši kļūst pesimistiskāki, vairs netic saviem spēkiem, noslēdzas sevī un izvairās no mēģinājumiem kaut ko mainīt. Lai šos jauniešus iesaistītu jebkāda veida aktivitātēs, tai skaitā brīvprātīgajā darbā, ir nepieciešams pietiekami ilgs laiks, lai izveidotu attiecības ar šo jauniešiem, stiprinātu viņu pašvērtējumu, palīdzētu saskatīt viņu potenciālos resursus.
- Jauniešu vecumposmā arvien spilgtāk parādās interese par pretējo dzimumu, parādās simpatijas. Nevajadzētu būt lielam pārsteigumam, ja ir situācijas, kad attiecību veidošana ir svarīgāka par veicamajiem pienākumiem. Atbildīga rīcība būtu esošo situāciju pārrunāt ar brīvprātīgā darba koordinātoru, taču tas ir iespējams tikai pie nosacījuma, ja jauniešiem ir labas sevis apzināšanās un refleksijas prasmes.
- Vēlme piederēt grupai. Bieži jauniešiem, kas veic brīvprātīgo darbu, saglabājas saikne ar kādu grupu, kas var ietekmēt jaunieša attieksmi pret veicamajiem uzdevumiem. Jārēķinās, ka jaunieši var neizdarīt, neatnākt, aizmirst, viņiem var mainīties intereses. Pirmajā vietā bieži būs piederība draugu grupai. Risks ir mazināms, ja jauniešiem tiek piedāvāta alternatīva vide, kur veidot draudzīgas attiecības un izjust piederību.
- Protests pret vispārpieņemtām normām, kritiska attieksme pret “mītpilsonisku rutīnu”, no teikumu apšaubīšana ir vecumposmam atbilstošas iezīmes. Reizēm tā nav tikai attieksme, bet arī rīcība, kas atklāti vai slēpti ir vērsta uz pastāvošo normu graušanu. Devianta uzvedība var izpausties kā alkohola, narkotisko vielu lietošana, agresīva uzvedība, klaiņošana, pretlikumīgu darbību veikšana u.t.t. Jo deviantāka ir jaunieša uzvedība, jo intensīvākai ir jābūt sadarbībai ar brīvprātīgā darba koordinātoru vai mentoru.
- Protests kā neatkarības apliecinājums arī attiecībā pret mentoru vai brīvprātīgā darba koordinātoru. Ja jauniešiem ir piedzīvojis neveiksmīgas attiecības ar vecākiem vai citiem nozīmīgiem pieaugušajiem, tad mēģinājumi ietekmēt, aizrādīt var izraisīt saasinātu pretreakciju.
- Jēgas meklējumi, pārdomas par ideāliem, vērtībām. Parasti jauniešiem dzīvo nākotnei, ir grandiozi plāni. Tajā pat laikā ir nenopietna attieksme pret tagadni, pret veicamajiem pienākumiem šodien.

¹⁶ http://jaunatneslietas.lv/sites/default/files/editor/Rokasgramata_BD_brivpratigais-lv.pdf

- Jaunieša vecumposmā joprojām ir nepieciešams pieauguša atbalsts. Potenciālie konflikti tiek mazināti, ja izdodas izveidot draudzīgas, uzticēšanās pilnas attiecības.
- Jauniešiem patīk aktivitātes, kurās ir iesaistītas visas piecas maņas. Uzdevumu dažādība palīdz saglabāt motivāciju turpināt veikt brīvprātīgo darbu.
- Jaunieši rīkojas aktīvāk, ja saprot gala rezultātu, tāpēc vajadzīgs:
 - laiks, lai viņi dzirdētu, redzētu un saskartos ar citām pasākumu aktivitātēm un lai turpmākās reizēs paši varētu vēl aktīvāk iesaistīties,
 - detalizēts skaidrojums – kas un kāpēc tiek darīts.

Jaunieši galvenokārt pievēršas tām darbībām, kuras paši novērtē kā svarīgākās. Lai mazinātu izvairīšanos no pienākumu veikšanas, jau pirms iesaistes brīvprātīgajā darbā ir jābūt priekšstatam par jaunieša interesēm un vērtībām.

Jauniešu brīvprātīgā darba attīstība – ieguvumi¹⁷:

- tā ir pozitīvā domāšana, optimisms, gandarījums, būt atpazīstamam kā labuma devējam;
- gandarījums par padarīto, dzīves kvalitātes uzlabošanās;
- pieaug organizācijas cilvēkresursi un kapacitāte;
- bez materiāla labuma notiek arī informācijas aprīte, jaunas idejas;
- sabiedrības domas pilnveidošana un aktivizēšana;
- ir vieglāk veikt savus iecerētos darbus;
- iespēja kaut ko izmainīt, uzlabot sabiedrībā, pagastā;
- jauninājumi, inovācijas;
- cilvēki, darbojoties radoši un aktīvi, rada kaut ko jaunu, jaunas iniciatīvas, jaunas iespējas;
- pozitīvas emocijas;
- kad esi izdarījis ko par brīvu un labu sabiedrībai vai kādai konkrētai sabiedrības grupai, tad iekšējais gandarījums ir milzīgs un neatsverams;
- sabiedrības informēšana par šādām iespējām;
- kad brīvprātīgie piedalās dažādos pasākumos, to redz arī citi pagasta iedzīvotāji un aizdomājas par iespēju pašiem brīvprātīgi darboties;
- jauniešiem ir ko darīt un viņi neklīst pa ielām;
- darbs ir labākā terapija un brīvprātīgais darbs, kas bieži vien tiek veikts vairākiem cilvēkiem kopā, strādā arī kā terapija no ceļa nogājušiem jauniešiem;
- atbalsts organizācijai tās mērķu sasniegšana;
- brīvprātīgais iegūst pieredzi, jaunas zināšanas, prasmes;
- jaunu kontaktu iegūšana, iespējas pēc tam sadarboties, īstenot kādas idejas, iniciatīvas;
- netieši tiek veicināta arī publicitāte sabiedrībā par brīvprātīgā darbībām, jo par to uzzina arī brīvprātīgās personas radi un draugi;
- kontakti gan tepat Latvijā, gan arī ārvalstīs;
- kontakti dod ļoti daudz priekšrocību, rīkojot citus organizācijas pasākumus.

¹⁷ Pētījumā “Pašvaldību politika un prakse brīvprātīgā darba jomā”, http://www.sif.gov.lv/nodevumi/nodevumi/3398/brivpratigo_darba_petijums_2011.pdf

Pielikums Nr. 8.9.

Labās prakses piemēri sociālajā darbā ar jauniešiem

Metodiskajā rokasgrāmatā “Sociālais darbs ar jauniešiem” pie sociālā pakalpojuma groza uzskaitījām virkni pakalpojumu, kas būtu pamats vai daļa no sociālo pakalpojumu groza darbā ar jauniešiem. Dažus labās prakses piemērus esam iekļāvuši šajā pielikumā:

Sociālais darbs ar jauniešiem Tukuma novada sociālajā dienestā _____	87
Atbalsta un pašizaugsmes programma “Palēciens”, Tukums _____	88
Sociālās rehabilitācijas un atbalsta programma jauniešiem ar uzvedības traucējumiem “Palēciens”, Rīgā _____	89
Sociālās rehabilitācijas programma pusaudžiem ar uzvedības un saskarsmes grūtībām “DARI” _____	90
Mentora pakalpojums _____	91
Atbalsta dzīvoklis jauniešiem _____	92
Jauniešu māja Siilimāki _____	93
Terapeitiskais dzīvoklis – grupa “Mēness gaisma” _____	95
Icehearts _____	96
Sociālais darbs ar jauniešiem policijā _____	98
Kandavas Multifunkcionālais jaunatnes iniciatīvu centrs NAGLA _____	100
Jauniešu motivācijas un atbalsta programma “Equip” _____	101
Uz risinājumu vērsta psihosociālā konsultācija _____	102

Sociālais darbs ar jauniešiem Tukuma novada sociālajā dienestā

Mērķa grupa	Jaunieši ar ierobežotām iespējām vecumā no 13 – 25 gadiem: - kuri ilgstoši atrodas multiplu sociālo problēmu laukā; - jaunieši, kuriem ir nepieciešami dažādi sociālie/ atbalsta pakalpojumi; - ārpusģimenes aprūpē esošie jaunieši un pēc ārpusģimenes aprūpes.
Mērķis	Nodrošināt sociālā darba specializāciju ar jauniešiem pašvaldības sociālajā dienestā, kuras galvenais mērķis ir veicināt un atbalstīt jaunieša sociālās pārmaiņas, mazinot sociālo problemātiku, risinot attiecību grūtības, atbalstot jauniešus personīgo un vides resursu pieejā, attīstībā.
Raksturīgākās metodes un pieejas	Gadījuma vadīšana, individuālais atbalsts, psihosociālā darba metodes, jaunieša interešu pārstāvēniecība dažādās viņa vidēs (t.sk. jaunieša dabīgajās vidēs: skolā, jauniešu centrā, interešu izglītībā), starpinstitucionālā un starpprofesionālā sadarbība.
Autentiskie principi	Sociālais darbs dienestā tiek specializēts, jo profesionālie darba principi ir specifiski mērķgrupai. Tam ir vajadzīgas speciālas zināšanas par jauniešu vecumposmu, jaunieša grūtību specifiku, jaunatnes darba vērtībām. Sociālais darbinieks, kas veic sociālo darbu ar jaunieša ģimeni, ne vienmēr var nošķirt ģimeni un jauniešu kā klientus, radīt uzticamas attiecības abās pusēs.
Pakalpojuma apraksts	Sociālo darbu ar jauniešiem Tukuma novada sociālajā dienestā veic 2 darbinieki Ģimenes atbalsta nodaļā visa novada teritorijā. Viena sociālā darbinieka klienta loks ir saistīts ar dažādu sociālo problemātiku, otrs ir vairāk specializējies uz darbu ar jauniešiem ārpusģimenes aprūpē vai pēc tās. Sociālā darbinieka redzeslokā nonāk gadījumi – lielākoties no Ģimenes atbalsta nodaļas speciālistiem, Bāriņtiesas, ārpusģimenes aprūpes sniedzējiem, Valsts un pašvaldības policijas, Administratīvās komisijas, Izglītības iestādēm u.c. Retāk pats jauniešu vēršas pie sociālā darbinieka (pārsvarā pēc ārpusģimenes aprūpes, interesējoties par sociālajām garantijām) Darbiniekiem ir sava noteikta pastāvīga darba vieta, bet apkalpošanas teritorija ir viss novads. Ir konsultāciju telpas jauniešu centros Tukumā un Kandavā. Darbiniekam ir pieejamas elastīgā darba laika iespējas, transports, portatīvais dators, viedtelefons. Darbinieki konsultē jauniešus drošā, pazīstamā vidē, sadarbojas ar organizācijām, kas var būt kā resurss sociālā darba un jauniešu mērķu sasniegšanā, iesaista jauniešus pakalpojumos/ programmās.
Kontakti/ informācija	Tukuma novada pašvaldības iestāde “Tukuma novada sociālais dienests” Ģimenes atbalsta nodaļas vadītāja Inga Eizengrauda, mob. 26644939

Atbalsta un pašizaugsmes programma “Palēciens”, Tukums

Mērķa grupa	Jaunieši ar ierobežotām iespējām (vecumā no 12 – 18 gadiem), kuri ir Sociālā dienesta redzeslokā. Raksturīgākās jauniešu iezīmes: jaunieši ar zemu motivāciju uzlabot savu dzīves kvalitāti. Vērojamas regulāras garastāvokļa maiņas, depresīvs un noraidošs noskaņojums. Jaunieši ar uzvedības problēmām – likumpārkāpēji, ar mācīšanās grūtībām, negativismu – nemotivētu un nepamatoti pretošanos apkārtējo cilvēku ietekmei, norobežošanos no apkārtējiem, agresivitāti, zagšanu, klaiņošanu, melošanu u.c. Sociāli izolēti jaunieši ar zemām sociālajām prasmēm un iemaņām – nepietiekams apkārtējo sociālais atbalsts vai viņu nav vispār, trūkst hobiji, intereses ārpus izglītības iestādes, nepietiekošas socializācijas iespējas, nabadzība. Sociālā darba prakse liecina, ka visbiežāk šīs iezīmes ir kombinētas.
Mērķis	Programmas “Palēciens” mērķis ir veicināt pilsētvidē un mazpilsētās dzīvojošu sociālās atstumtības riskam pakļauto jauniešu sociālo integrāciju un mazināt sociālās atstumtības riskus, nodrošinot jauniešiem ar ierobežotām iespējām atbalsta un pašizaugsmes programmu. Šīs programmas pamatā ir uz jauniešu vajadzībām balstītas praktiskas aktivitātes, kuras veicina deviantās uzvedības mazināšanos un sekmē pozitīvu sociālo prasmju attīstību, ņemot vērā katra jaunieša spējas, vajadzības un sociālo briedumu.
Raksturīgākās metodes un pieejas	Metožu dažādība un daudzveidība ir viena no priekšrocībām darbā ar jauniešiem ar ierobežotām iespējām. Svarīgi izvēlēties atbilstošāko formu, kā uzrunāt, noturēt, motivēt jaunieti ilgtermiņā. Lai izvēlētais metode kalpotu jaunietim, būtu pieņemamas un saistošas. Programmas ietvaros veiksmīgi tiek izmantotas sociālā darba metodes, pieredžu izglītības metodes, neformālās izglītības metodes, uz jaunieti centrēta pieeja un KBT pieeja. Mūsu sociāla darba prakse rāda, ka tieši pieredžu izglītība ir īpaši efektīva darbā ar šo mērķa grupu. Tāpat var minēt vienaudžu izglītotāju iesaisti, brīvprātīgo darbu, sportu kā metodi, pārgājienus, kalnu slēpošanu, laivošanu, filmas, dažādus personības izaugsmes uzdevumus, lomu spēles, refleksiju, stāstus, dažādas kārtis, mūziku u.c.
Autentiskie principi	Programmā jauniētis iesaistās pēc brīvprātības principa ar apkārtējo atbalstu un iedrošinājumu. Darbinieku darba laiks tiek pielāgots jauniešu iespējām un pieejamībai (tikšanās tiek plānotas, savstarpēji vienojoties jauniētis = darbinieks). Tikšanās laikā ar jaunieti tiek izmantots vides resurss (<i>field work</i>) – jaunietim pieņemamā, dabīgā uzturēšanās vietā, kurā notiek šīs tikšanās. Pielietotas metodes atkarībā no jauniešu vajadzībām, spējām un profila. Programmas fokuss vērsts uz jaunieša vajadzībām. Pakalpojums integrēts kopienā (daudzdzīvokļu mājā), nav institucionalizēts, jaunietim nav jānododas uz institūciju. Vides faktors, kā arī vides dažādības aspekts praksē ar jaunieti. Programmā vienlaikus tiek izmantotas divas darba formas: individuālais atbalsts un darbs jauniešu grupās, tāpat tiek nodrošināta iespēja jaunietim gūt starptautisku pieredzi ārpus Latvijas robežām, dodoties pieredžu braucienā. Mācīšanās notiek caur jaunieša praktisku prasmju apgūšanu šeit un tagad, vairāk fokusējoties uz darba procesu attiecībā uz jaunieti nevis rezultātu. Programmas ilgums 14 mēneši.
Pakalpojuma apraksts	Programmas laikā jauniētis kopā ar mentoru iziet praktiskus uzdevumus, kas vērsti uz jaunieša personības attīstību un sociālo problēmu mazināšanu (individuālajā līmenī un grupas kontekstā). Viens no pamata uzdevumiem – ar dažādu aktivitāšu/metožu palīdzību veidot drošas, veselīgas, cieņpilnas attiecības ar jaunieti ilgtermiņā. <i>Kāda saruna ar 16. gadus vecu jaunieti. Darbinieks jautā: “Kāds ir tavs galvenais ieguvums, esot Palēciens programmā? Jauniētis domā un atbild: “Es nekad nebūtu domājis, ka varu izdarīt tik daudz, ka arī es esmu vērtība, es jūtos pieņemts un saprasts, taču pats galvenais mans ieguvums ir attiecības ar manu mentoru un citiem programmas darbiniekiem. Jauniētis piebilst: “Kad es izaugšu, es arī palīdzēšu citiem jauniešiem”. Būsim atbalsts tiem, kam tas ir nepieciešams, radot jauniešos sajūtu “es varu, man izdosies un es ticu tev”!</i>
Kontakti/informācija	Biedrība “Palēciens Tev”, programma “Palēciens”, programmas vadītāja Aiga Latišenko, mob. 28286356, Tukums.

Sociālās rehabilitācijas un atbalsta programma jauniešiem ar uzvedības traucējumiem “Palēciens”, Rīgā

Mērķa grupa	Jaunieši vecumā no 12 līdz 18 gadiem, kuri ir nonākušo policijas redzeslokā, pastāv augsts risks “izkrist” vai ir jau izkrituši no izglītības sistēmas, klaiņo, lieto atkarību izraisošas vielas, likumpārkāpumi, pastāv psihoemocionālas problēmas – depresija, suicīds, suicidālas domas, pašsavainošanās epizodes, zems pašvērtējums, ēšanas traucējumi, utt. Mērķa grupas jaunieši ir sociāli izolēti, kā arī ir pakļauti dažādiem diskriminējošiem faktoriem piederības, ģimenes sociālās situācijas vai materiālā statusa dēļ.
Mērķis	Veicināt pašvaldībā dzīvojošu sociālās atstumtības riskam pakļauto jauniešu sociālo integrāciju un mazināt sociālās atstumtības riskus, nodrošinot pašvaldības sociālā riska grupas jauniešiem (vecumā no 13-18 gadiem) sociālās rehabilitācijas un atbalsta programmu.
Raksturīgākās metodes un pieejas	KBT, kā arī KBT integratīvā pieeja (balstīta uz apzinātību, pieņemšanu un līdzjūtību pret sevi); piedzīvojuma terapija; uz jauniešu vērsta pieeja, neformālās izglītības metodes.
Autentiskie principi	Līdzdalība un informētība – jaunieši un jaunieša ģimene ir maksimāli iesaistīta visos procesos, vienlīdzības, neformālās izglītības, brīvprātības un jauniešiem pieejamās vides princips.
Pakalpojuma apraksts	<p>Izvērtējot jauniešu vajadzības un grūtības, tika secināts, ka šai mērķa grupai klasiskās intervences metodes nav efektīvas, līdz ar to tika izveidota programma, kur aktivitātes pielāgotas katram jauniešim individuāli, ņemot vērā viņa intereses, vajadzības, psiholoģisko un fizisko sagatavotību. Programmas aktivitātes tiek realizētas pēc neformālās un pieredzes izglītības metodēm, integrējot interešu izglītību, piedzīvojuma aktivitātes un vienaudžu izglītības aspektus. Ņemot vērā mērķa grupas specifiskās grūtības, radās nepieciešamība veidot programmas posmus, jo sociāla riska jaunieši pārsvarā ir ar zemu motivāciju un izteiktiem aizsargmehānismiem.</p> <p>“Palēciens” I posms – 6 mēneši, 15 jaunieši. I posms tiek vērsts uz attiecību veidošanu, reālo problēmu identificēšanu, interešu noskaidrošanu, resursu attīstīšanu, sadarbības uzsākšanu ar ģimeni. Šis posms sastāv no šādām aktivitātēm:</p> <ul style="list-style-type: none"> • individuālās tikšanās jauniešiem pieejamā vidē; • grupu nodarbības vai radošās darbnīcas, kurās jaunieši mācās būt grupā, runāt, ieklausīties, pieņemt dažādo, utt. • piedzīvojuma izglītības braucieni – orientēšanās, pārgājieni, āra dzīves iemaņu apguve, utt.; • vecāku grupas – atbalsta, izglītojošās grupas programmas jauniešu vecākiem. Vai arī trīspusējās tikšanās ar jauniešiem, jauniešu vecākiem un darbiniekiem – risinot konkrētu problēmu un vienojoties par konkrētiem soļiem problēmsituācijas risināšanā. <p>“Palēciens” II posms – 8 mēneši 10 jaunieši, kas ir izgājuši programmas I posmu. Šis posms tiek vērsts uz pašizaugsmi. Padziļināts komplekss darbs ar esošām grūtībām, iesaistot aktivitātēs arī ģimeni vai jauniešiem pietuvinātās personas, ar kuriem viņš pavada kopīgi savu ikdienu. Šis posms sastāv no šādām aktivitātēm:</p> <ul style="list-style-type: none"> • individuālās tikšanās jauniešiem pieejamā vidē; • grupu nodarbības vai radošās darbnīcas, kurās jaunieši mācās būt grupā, runāt, ieklausīties, pieņemt dažādo, utt. • piedzīvojuma izglītības braucieni – orientēšanās, pārgājieni, āra dzīves iemaņu apguve, utt.; • interešu izglītība, kas palīdz atrast jauniešiem piemērotas intereses, attīstīt tās, tādējādi veicinot saturīga brīvā laika pavadīšanas iespējas; • ģimenes dienas, iesaistot jaunieša ģimenes locekļus vai viņam nozīmīgas personas noteiktās aktivitātēs. Fokuss uz kopā būšanu, pozitīvu attiecību stiprināšanu, robežu ievērošanu utt.; • vienaudžu izglītotājs – jauniešis, kurš ar savu piemēru, viedokli un dzīves pieredzi dalās ar jauniešiem.
Kontakti/informācija	Biedrība “Latvijas Samariešu apvienība”; programmas vadītāja Maija Bērziņa, mob. 22011353; maija.berzina@samariesi.lv

Sociālās rehabilitācijas programma pusaudžiem ar uzvedības un saskarsmes grūtībām “DARI”

Mērķa grupa	Rīgas pilsētā deklarēti pusaudži vecumā no 13 līdz 18 gadiem. Atbalsta programma pusaudžiem, kurus raksturo kāda no sekojošām pazīmēm: <ul style="list-style-type: none"> • jaunieši ar uzvedības problēmām (konstatēti likumpārkāpumi, negativisms, norobežošanās no apkārtējiem, agresivitāte, zagšana, kļaiņošana, melošana, apsūkšanās, u.c.), • jaunieši ar zemu motivāciju uzlabot savu dzīves kvalitāti, vērojamas regulāras garastāvokļa maiņas, depresīvs un noraidošs noskaņojums, • jaunieši, kuri piedzīvo sociālo izolētību (nepietiekams sociālais atbalsts, hobiju un interešu trūkums, klienti no trūcīgām un maznodrošinātām ģimenēm); • jaunieši ar zemām sociālām prasmēm un iemaņām; • jaunieši ar izglītības problēmas (neapmeklē vai neregulāri apmeklē izglītības iestādi, nepabeigta pamatskolas izglītība, mācīšanās grūtības).
Mērķis	Nodrošināt Rīgas pilsētas pašvaldības administratīvajā teritorijā dzīvojošiem jauniešiem vecumā no 13 - 18 gadiem ar uzvedības un saskarsmes traucējumiem un viņu piesaistes personām psihosociālu atbalstu, lai: 1) mazinātu jauniešu uzvedības un saskarsmes grūtības un to izraisītās sekas; 2) veicinātu jauniešu vecāku vai citu piesaistes personas izpratni par jauniešu vajadzībām, tādējādi uzlabojot saskarsmi ģimenē un mazinot konflikta situācijas skolā un ģimenē.
Raksturīgākās metodes un pieejas	Programma sastāv no diviem posmiem: I posms – 8 mēneši (15 dalībnieki programmā); II posms - 6 mēneši (10 dalībnieki programmā). Programmas cilvēkresursi: sociālie darbinieki, psihologi, nodarbību vadītāji, mentori (dažādu jomu darbinieki, kuri ir izgājuši apmācības un spēj veidot ar jauniešiem veselīgas atbalsta attiecības), piesaistīties speciālisti, brīvprātīgi. Katru gadu programmā iesaistās vidēji 20 darbinieki.
Autentiskie principi	Intensīvs psihosociāls atbalsts un radošās pašizpaušmes iespējas jauniešiem ar multiplām problēmām.
Pakalpojuma apraksts	Programmu pamata principi un plāns Pakalpojums ietver sekojošus posmus: 1) klientu atlasīšanu un motivēšanu sadarbībai (1.-2.mēn.); 2) iniciatīvas, radošas pašizpaušmes un sadarbības veicināšana (3.-5. mēn.); 3) pozitīvas pašcieņas un resursu stiprināšana (6.-7.mēn.); 4) izmaiņu nostiprināšana (8.mēn.). Programmas pamatā resiliences jeb dzīves spēka pieejas principi, kas ir orientēti uz pieņemšanu un līdzvērtīgu attiecību veidošanu starp jauniešiem un programmas darbiniekiem. Programma ir balstīta uz 7 resiliences pilāriem: <ul style="list-style-type: none"> • optimisma attīstīšana (pozitīvas gaidas veicina pozitīvu rīcību), • situācijas pieņemšana, • fokusēšanās uz potenciālo risinājumu, • atbildības uzņemšanās par savu dzīvi, • izvairīšanās no “upura” lomas, • atbalsta tīkla veidošana, • elastīgas stratēģijas plānošana nākotnes izaicinājumiem. Programmas aktivitātes: jauniešu sociālās funkcionēšanas izvērtēšana un personības profila veidošana, grupas saliedēšanas izbraukuma treniņi, sociālā darbinieka konsultācijas psihologa un citu speciālistu konsultācijas, mentoru pakalpojums, saskarsmes nodarbības, karjeras dienas, prasmju un praktisko iemaņu izbraukuma darbnīcas, starpinstitucionālā un starpprofesionālā sadarbība u.c.
Kontakti/informācija	Biedrība “Resiliences centrs”, Elizabetes ielā 31-13, Rīga. Aiga Romāne-Meiere, mob.: 29729401, e-pasts: aromane@inbox.lv

Mentora pakalpojums

Mērķa grupa	Jaunieši ar ierobežotām iespējām vecumā no 13 līdz 18 gadiem, Sociālā dienesta klienti
Mērķis	Mentors ir persona, kura ir gatava un vēlas dalīties savā dzīves pieredzē. Mentora svarīgākais uzdevums ir sniegt atbalstu jauniešiem, radīt iespēju pilnveidoties un veicināt pozitīvas pārmaiņas jaunieša dzīvē. Pakalpojuma mērķis ir sniegt psihoemocionālu un praktisku mentora atbalstu, palīdzot jauniešiem attīstīt sociālās kompetences, veidojot veselīgas attiecības ar sabiedrību un spēju iekļauties tajā.
Raksturīgākās metodes un pieejas	Metožu dažādība un daudzveidība ir viena no priekšrocībām darbā ar jauniešiem ar ierobežotām iespējām. Saruna, dalīšanās pieredzē, motivēšana un iedrošināšana, piedzīvojumu izglītības elementi, diskusija ar jauniešiem par jauniešiem svarīgām tēmām, novērošana, refleksija u.c. Pakalpojums tiek nodrošināts jaunieša dabīgā vidē, drošā, neformālā vidē.
Autentiskie principi	Pakalpojums ir attīstījies sociālā darba praksē no jaunieša vajadzībām. Pēc atbalsta un pašizaugsmes programmas "Palēciens" jauniešiem bija nepieciešams turpināt saņemt atbalstu. Pietrūka pakalpojuma pēctecība un mentora pakalpojums varēja to nodrošināt. Šobrīd šo pakalpojumu var saņemt gan jaunieši pēc programmas, gan citi jaunieši, kuriem ir nepieciešams atbalsts attīstīt sociālās kompetences, veidot veselīgas attiecības ar sabiedrību un iekļauties tajā. Jauniešiem ir svarīgi nepazaudēt izveidojušās veselīgas attiecības ar pieaugušajiem.
Pakalpojuma apraksts	Mentors: <ul style="list-style-type: none"> • nodrošina emocionālu, praktisku, informatīvu un cita veida atbalsta sniegšanu mērķa grupas jauniešiem (līdz 3 (trīs) jauniešiem vienlaicīgi); • ņem vērā katra jaunieša individuālās spējas, sociālās problēmas, rakstura iezīmes, pielieto tam atbilstošas metodes un organizē nodarbības, ievērojot konfidencialitāti, kā arī katra jaunieša tiesības un intereses; • strādā ar mērķa grupas jauniešiem līdz 12 stundām mēnesī (atbilstoši jaunieša vajadzībām un motivācijai), kas ietver mērķa grupas jaunieša regulāru motivēšanu, sniedzot psihoemocionālu atbalstu, veicinot mācīšanās mērķu sasniegšanu, sniedzot individuālas konsultācijas un kopā ar jauniešiem iesaistoties dažādās aktivitātēs; • pēc vajadzības nodrošina jauniešiem iespēju saņemt grupas un/vai citu jauniešu atbalstu; • individuālas konsultācijas un grupu nodarbības sniedz jauniešiem dabīgā un pieņemamā vidē, maina tikšanās vietas, lai saglabātu jaunieša motivāciju saņemt pakalpojumu. Mentora pakalpojumu jauniešiem var saņemt līdz brīdim, kamēr ir vajadzība. Pakalpojumu piešķir līdz 12 mentora kontaktstundām, pamatojoties uz Tukuma novada pašvaldības iestādes "Tukuma novada sociālais dienests" nosūtījumu pakalpojuma saņemšanai (pamatā sociālā darbinieka izvērtējums un jaunieša piekrišana)
Kontakti/informācija	Biedrība „Palēciens Tev”, programma “Palēciens”, programmas vadītāja Aiga Latišenko, mob. 28286356, Tukums. Tukuma novada pašvaldības iestāde “Tukuma novada sociālais dienests” Ģimenes atbalsta nodaļas vadītāja Inga Eizengrauda, mob. tālr. 26644939

Atbalsta dzīvoklis jauniešiem

Mērķa grupa	Jaunieši no 15 līdz 18 gadu vecumam un, ja ir nepieciešams, – līdz 24 gadu vecumam, kuri ir ārpusģimenes aprūpē, bet vēlas sagatavoties patstāvīgai dzīvei vai kuriem ir konfliktējošas attiecības ar vecākiem, vai kuru dzīves apstākļi ir nedroši, attīstību neveicinoši, deviantu uzvedību veicinoši u.c.
Mērķis	Palīdzēt sagatavoties patstāvīgās dzīves uzsākšanai. Sniegt atbalstu sociālo prasmju apguvē (pašaprūpe, mājokļa apsaimniekošana, komunālo maksājumu veikšana, komunikācija ar organizācijām). Sniegt psihosociālo atbalstu, gan praktisku palīdzību ikdienas dzīvē. Nodrošināt personāla pieejamību 24 stundas diennakti (t.sk. kontaktstundas pēc vajadzīgā apjoma, krīzes komunikāciju). Apzināt un izmantot kopienas tiklojumu vietējā pašvaldībā.
Raksturīgākās metodes un pieejas	Psihosociālais atbalsts, mentorings, uz individuālajām vajadzībām organizēts pakalpojums.
Autentiskie principi	Atbalsta dzīvokļi ir alternatīvs pakalpojums ilgstošai sociālai aprūpei vai sociālai rehabilitācijai, jauniešu mājas, krīzes centra pakalpojumam. Galvenie principi – aprūpi aizvieto atbalsts; pakalpojuma saturs tiek organizēts, balstoties uz jaunieša individuālajām vajadzībām, svarīgs ir jaunieša viedoklis un līdzdalība.
Pakalpojuma apraksts	Dzīvokļi atrodas pašvaldības teritorijā. Tuvu pakalpojuma sniegšanas vietai atrodas atbalstošā personāla telpas. Personāls – speciālisti, no kuriem viens ir sociālais darbinieks un otrs ar zināšanām un pieredzi darbā ar jauniešiem (pieredze darbā ar sociālo iekļaušanu un jauniešiem ar ierobežotām iespējām), strādā ar vairākiem jauniešiem. Speciālistu darba apjoms tiek precizēts atbilstoši dzīvokļu/jauniešu skaitam. Dzīvokļa tipa dzīvesvieta, kurā ietilpst – dzīvojamā istaba, virtuve, tualete un duša, atsevišķos gadījumos var dzīvot divi viena dzimuma jaunieši vienā dzīvesvietā. Tiek sniegts – individuālais atbalsts saskaņā ar individuālo izvērtējumu, kas tiek veikts kopā ar jauniešu, iezīmējot grūtības, kurās ir nepieciešams atbalsts – sociālā darbinieka vai mentora/atbalsta personas konsultācijas, praktisks atbalsts, izglītojošais darbs. Konsultācijas var notikt jaunieša dzīvesvietā ar jaunieša piekrišanu vai citā neformālā vidē. Atbalsts formālā un neformālā izglītībā, nodarbinātībā, citos pasākumos, kas vērti uz jauniešu attīstību. Izvērtējot individuālās vajadzības un jaunieša spējas, sadarbībā ar pašvaldības sociālo dienestu, tiek nodrošināts specifisks atbalsts jauniešiem (terapeits, narkologs, psihiatrs u.c.). Jaunieši saņem materiālu palīdzību saistībā ar uzturēšanās izdevumiem un īri, uzturu, apģērbu, veselības aprūpi stipendijas formā. Nepieciešamības gadījumā tiek pārstāvētas jaunieša intereses un tiesības dažādās organizācijās, kopienā. Vidējais laiks, ko jauniešis pavada pakalpojumā – 2-3 gadi. Ja nonāk jaunāki, tad ilgāk. Ja ir vajadzība, 3 mēnešu periodā tiek sniegts atbalsts jauniešiem patstāvīgās dzīves uzsākšanai pēc patstāvīgas dzīvesvietas atrašanas. Jauniešis nonāk pakalpojumā sadarbībā ar Bāriņtiesu un pašvaldības sociālo dienestu, citām sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas iestādēm vai pēc pakalpojuma vērstoties pašam jauniešim. Viens no galvenajiem nosacījumiem – jaunieša piekrišana. Iepazīšanās – ir svarīgi veidot attiecības, kas balstītas uz sociālā darbinieka vērtībām – cieņu, empātiju, pieņemšanu, toleranci. Radīt drošības sajūtu, nodrošinot drošu vidi – darbinieka pieejamību, vienojoties ar jauniešu par sadarbības robežām, atbildībām un līdzdalību. Pakalpojums sastāv no sagatavošanās posma – 2-3 mēneši, kurā jauniešis kopā ar darbinieku iekārto dzīvesvietu, pakāpeniski adaptējas vietējā sabiedrībā, divas reizes mēnesī patstāvīgi paliek dzīvesvietā. Uzsākot pakalpojumu, paralēli tiek veikta jaunieša individuāla izvērtēšana, kas vēlāk kalpo kā atbalsta apjoma noteikšanas instruments. Pakalpojuma realizācija - jauniešis uzsāk dzīvot dzīvesvietā ar noteiktā apjoma atbalstu. Novērtēšana tiek veikta, uzsākot un noslēdzot pakalpojumu. Pašvaldībai ir jānodrošina atbalsta turpinājums, balstoties uz novērtējuma rezultātiem. Ir atšķirīgi atbalsta līmeņi, nepieciešamību nosaka individuāli līdz 20 stundām nedēļā vienam jauniešim. Atbalsts ietver – 70 % tiešais kontakts ar jauniešu; 30 % – komandas darbs, darbs ar dokumentiem, supervīzijas.
Kontakti/informācija	Tukuma novada pašvaldības iestāde “Tukuma novada sociālais dienests” direktore Ina Balgalve, mob. 25759992

Jauniešu māja Siilimäki

Mērķa grupa	Jaunieši vecumā no 15 līdz 17 gadiem, nonāk ar savstarpējo - bērnu tiesību aizsardzības sociālo darbinieku, policijas, ģimenes un jaunieša vienošos. Siilimäki Jauniešu māja specializējas uz atbalsta terapijas programmām jauniešiem, kuriem ir neiropsihiatriski un neiropsiholoģiski rakstura traucējumi (t.sk. UDHS). Var būt uzvedības traucējumi, noziedzīga nodarījuma epizodes vai vielu lietošanas epizodes, vai ilgstošs skolas neapmeklējums.
Mērķis	Atbalsta jauniešus viņu dzīvē tikt galā ar grūtībām un attīsta prasmes un iemaņas viņu ikdienu iemaņu nodrošināšanai. Mērķis vienmēr ir fokusēties uz nākotnes perspektīvi un izvairīties vai mazināt pagātnes traumatisko negatīvo ietekmi. Balstīts uz drošām un atbalstošām attiecībām starp jauniešiem un jaunieša konsultantu (SD vai mentoru). Strādāt individuālā līmenī un radīt sajūtu, ka mums rūp jaunieši un mēs rūpējamies par jauniešiem. Jauniešu māja ir pakalpojums jauniešiem (nevis aprūpes forma), jaunieša patstāvīgā – atbalstošā dzīves vieta, tāpat kā tas būtu mājās.
Raksturīgākās metodes un pieejas	<ul style="list-style-type: none"> • Darbinieki ir apmācīti tehniskās un citās pieejās atbalstīt jauniešus ar neiropsihiatriski un neiropsiholoģiskiem rakstura traucējumiem; • Darbinieki papildus apguvuši, kā strādāt ar uzvedības deficīta sindromu, pirmo palīdzību, darbu ar agresiju (MAPA programma); • Jauniešu mājā darbinieki visu dara kopā – vides sakopšanā, ikdienu prasmju veikšanā, līdzīgi kā mājās (ģimenē), lai viņi pēc iespējas būtu pastāvīgāki. • Katram jauniešim divi individuālie konsultanti: darbinieki ir ilgstošā atbalsta personas, kuri seko individuālam atbalstam, savstarpēji koordinējot darbu; • Jauniešiem tiek saglabātas aizgādības tiesības ārpus jauniešu mājas, visiem jauniešiem ir bioloģiskās ģimenes vai audžuģimenes atbalsts, kuri vismaz 1x mēnesī tiekas ģimenes sapulces formā; • Individuālais atbalsta plāns – saglabājot pašnoteikšanās, paškontroles un augstas līdzdalības tiesības, attīstot domāšanu un mācīšanos, un personisko attīstību; • Vide tiek veidota tā, lai jauniešiem ir skaidri zināms, ka viņš drīkst kļūdīties, tādā veidā mācoties no kļūdām; • Uz desmit 10 jauniešiem ir 13 darbinieki + medmāsa un psihiatrs; • Pieejama medicīnas māsa, jauniešu konsultanti un psihiatra konsultācija 1-2 x nedēļā; • Saņem naudu un kopā ar darbinieku saplāno pirkumus, savukārt, kad tuvojas 17 gadu vecums, – visā rīkojas patstāvīgi. Pēdējos 6-12 mēnešus var dzīvot atsevišķā dzīvoklī, pilnīgi autonomi, ja novērtējums atbilst šim spējām.
Autentiskie principi	<p>Darbības principi jauniešu mājā</p> <ul style="list-style-type: none"> • vienlīdzīga un cieņpilna attiecības starp jauniešiem un konsultantu; • rūpēties par katras dienas/ikdienas vajadzībām; • ieklausīties jaunieša teiktajā, viedoklī, gaidās un vēlmēs; • atbalstīt sadarbību starp jauniešiem, viņa ģimeni un vietējo sabiedrību; • strādā uz jauniešu vērsta pieejā, šajā procesā tiek iekļauta komunikācija, funkcionalitāte un individuālās vajadzības; • svarīgs ir katrs jēgpilns mirklis kopā ar jauniešiem. <p>Citi principi:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Patstāvīga dzīve (individuālās istabiņas), autonomija istabiņu iekārtošanā un uzturēšanā, t.sk. krāsas, aizkarus utml. Visas tualetes, dušu telpas ir slēdzamas, tādā veidā jauniešiem nodrošinot privātumu; • Jauniešu mājai ir tiesības izvēlēties, kuri jaunieši tiek uzņemti un kuriem šis pakalpojums tiks atteikts; • Pārsvārā jaunieši ir ar citu institūciju vai ārpusģimenes aprūpes pieredzi; • Jauniešu mājā ir arī ģimenes istaba, kura paredzēta tajos gadījumos, ja jaunieši kādu iemeslu dēļ brīvdienās nevar uzturēties mājās pie vecākiem, – attiecīgi vecāki var naktī noturēt ģimenes istabā jauniešu mājā; • Ne vienmēr grūtības ir bērniem, bet gan ģimenei, tāpēc brīžos, kad ģimene risina esošās grūtības, bērni var uzturēties jauniešu mājā; • Ierīkota sporta zāle un atpūtas istaba, ko jaunieši var izmantot jebkurā laikā; • Konsultācijas ar jauniešiem notiek tikai konsultāciju vai citās telpās, bet ne privātās istabās.

Labā prakse sociālajā darbā ar jauniešiem

Pakalpojuma apraksts	<p>Darba virzieni:</p> <ul style="list-style-type: none">• Darbs ar ģimeni. Ciešs kontakts ar jaunieša ģimeni vai audžuģimeni. Regulāri tiek organizētas tikšanās ar ģimeni jauniešu uzturēšanās laikā. Ja ar bērnu notiek kas ārkārtējs, notiek sazināšanās ar ģimeni, lai noskaidrotu viedokli. Bieži vien vecākiem nav viedokļa un viņi paši nezina, ko darīt, taču ļoti būtiski ir to jautāt.• Izglītība. Skolas apmeklēšana ir daļa no ikdienas aktivitātēm. Tiek pārraudzīts mācīšanās process, jauniešiem tiek sniegts individuālais atbalsts un nodrošināta piemērota vide, lai varētu apgūt nepieciešamo izglītību. Regulāri motivējam, lai jaunieši varētu pārvarēt esošās grūtības un pievērstos mācību procesam. Jauniešu māja ikdienu tiek veidota tā, lai visiem jauniešiem būtu laiks mācībām un saņemtu mācību atbalstu no darbiniekiem. Ne vienmēr tā ir skola, tās var būt arī praktiskas nodarbības.• Jauniešu māja Siilimäki – dzīvokļi patstāvīgās dzīves uzsākšanai.• Kriminālās noziedzības prevencija. Ar jauniešiem tiek pārrunāta viņa dzīves situācija un ar to saistītie riska faktori. Kopā tiek meklēti risinājumi, kā tas būtu dzīvot bez kriminālām darbībām.• Darbs pie vielu lietošanas. Katram jaunietim tiek nodrošinātas individuālas konsultanta konsultācijas. Regulāru diskusiju veidā tiek pārrunāts, kā var kontrolēt emocijas, jūtas un ar ko pavadīt laiku kopā, lai pašam būtu droši. Katram jaunietim ir iespēja meklēt savus risinājumus un saņemtu atbalstu savu risinājumu izmēģināšanas procesā. Ja ir nepieciešams, meklē ārējo palīdzību – citas iestādes vai speciālistus.
Kontakti/ informācija	<p>Jauniešu māja Siilimäki ir sociālo pakalpojumu organizācijas “Familiar” struktūrvienība. Tomi Harell, jauniešu mājas vadītājs, Nuorisokoti Siilimäki, Viherlaaksonranta 8, 02710 Espoo, Somija, e-pasts: tomi.harell@familiar.fi, www.familiar.fi</p>

Terapeitiskais* dzīvoklis-grupa “Mēness gaisma”

Mērķa grupa	Jaunieši vecumā no 14 līdz 21 gadiem nonāk, vienojoties ar sociālo darbinieku (<i>Jugendamt</i>) un ģimeni īpašos – sarežģītos gadījumos. Terapeitiskā dzīvoklī (4 dzīvokļu komplekss) līdz 12 jauniešiem. Jauniešiem, kuriem ir augsta psiholoģiska spriedze un stress, un kur papildus ir novērojami: pārmērīga alkohola lietošana (neatbilstoši vecumposmam), uzvedības izmaiņas, bailes un trauksme, agresija, problēmas ar skolu, ēšanas traucējumi, depresivitāte, paškaitējuma tendences vai narkotisko vielu lietošana.
Mērķis	Intensīvs terapeitisks darbs jauniešiem un viņu ģimenēm ar mērķi mazināt psiholoģisko stresu un veicināt sociālo izglītošanos. Sniegt atbalstu jauniešiem un viņu ģimenēm, atbilstoši pakalpojumu prasībām. Tiek uzņemts ar bērnu un jauniešu sociālās drošības aktu SGB VIII § 341 saskaņā ar “Bērnu un jauniešu labklājības aģentūras” (<i>Jugendamt</i>) lēmumu, sadarbība ar vecākiem un jauniešiem. Atvērta tipa pakalpojums, atbalstīta dzīves vieta.
Raksturīgākās metodes un pieejas	Terapeitiskais pakalpojums veidots, balstoties uz sistēmisko pieeju, uz uzdevumu/risinājumu vērstu terapijas procesu. Sasaiste ar terapeitisko un ikdienas prasmju apgūšanu. Izveidota sociālā darba, sociālās pedagoģijas, pedagoģijas un psihoemocionālā (terapeitiskā) darba programma. Komanda – terapeiti-konsultanti, sociālie darbinieki / sociālie pedagogi un pedagogi. Visi darbinieki ir vienlīdz apmācīti terapeitiskā, psihosociālā, konsultējošā procesā, neatkarīgi no pozīcijas.
Autentiskie principi	<ul style="list-style-type: none"> • Realizēts saskaņā ar pakalpojuma nodrošināšanas standartu (SGB VIII § 34) • 24 h aprūpe un intensīvās terapeitiskais darbs ar jauniešiem un vecākiem; • Starpprofesionālu komanda strādā individuālā un grupas terapijā, nodrošina sociālo izglītošanu un konsultēšanu; • Jaunietis ir terapijas procesa daļa; • Vecāku vai audžuvecāku līdzdalība; • Ārējais supervizors un metodiskais atbalsts, apmācības darbiniekiem.
Pakalpojuma apraksts	<ul style="list-style-type: none"> • 10 individuālas istabiņas un 2 īpašās aprūpes un atbalsta istabiņas, t.sk. vecāku palikšanas iespējas, ja ir nepieciešams. 4 istabas katrā dzīvoklī, t.sk. viens 24 h atbalsta darbinieks. 1 dzīvoklis terapeitiskās telpas un birojs; • Uzturēšanās vid. 12-24 mēneši; • 2 grupu un 2 individuālās terapeitiskās nodarbības nedēļā, papildus pēc vajadzības; darbs pieredzes un refleksijas grupā (1x mēnesī); • Individuālā atbalsta programma mērķu sasniegšanai, jauniešu konsultants – atbalsta persona, katram jauniešim vismaz 2 sarunas vai kopā darīšanas laiks nedēļā; • Brīvā laika un brīvdienu pavadīšanas atbalsts; • Nodarbinātības programmas; • Izglītības atbalsta programmas – mācības (treniņu) programmas, t.sk. vietējā kopienā; • Vecāku un jauniešu terapeitiskās nodarbības.
Kontakti/informācija	Wolfgang Overs, terapeitiskās grupas, Familienherapeutische Wohngruppe “Mäander” vadītājs, Pistoriusstr. 16/16a, 13086 Berlīne, e-pasts: maeander@nwik.de, https://www.nwik.de/angebote/hilfen-zur-erziehung/maeander/ Papildus, par psihosociālām atbalsta formām, var lasīt: http://www.maeander-ggmbh.de/

*“Terapeitisks” nozīmē arī psihosociālais darbs, programma, kura balstīta uz intensīvu psihosociālu atbalstu, t.sk. psiholoģisko, izglītojošo, sociālo un pamatprasmju jomā.

¹ Sociālā kodeksa astotā grāmata, 34.pārgrāfs.

Icehearts

Mērķa grupa	Bērni vecumā no 5-7 līdz 18 gadiem nonāk, vienojoties ar sociāliem darbiniekiem, ka ir nepieciešama agrīna prevencija. Grupa līdz 20 bērniem (jauniešiem).
Mērķis	Strādāt visos bērnu – jauniešu laukos (dabīgajās vidēs) un skatās plašāk, saskata kopainu. Tas ir individuāls un grupas atbalsts: mājas vidē, mācībās – skolā, pēc skolas, starpniecībā starp bērnu un pieaugušo pasauli, starp bērna ģimeni un vietējo sabiedrību (īpaši svarīgi nabadzības un migrācijas gadījumos).
Raksturīgākās metodes un pieejas	<p>Programmas – uz desmit gadiem, galvenais uzdevums ir sniegt atbalstu: ikdienas dzīves ritmā, skolā, brīvā laikā pavadīšanā, individuālo grūtību (problemātiku) risināšanā, bērna un ģimenes pārstāvēniecībā, atbalsta resursu pieejamībā, u.c.</p> <p>Brīvajā laikā visa grupa darbojas kopā, piemēram, spēlē futbolu, florbolu, hokeju, iet pārgājienos, makšķerē, skatās sporta spēles, u.t.t., taču ļoti vērā tiek ņemtas bērna intereses, piemēram, ja ir bērni, kuriem futbols nepatīk, tiek meklēti risinājumi citām aktivitātēm.</p> <p>Mazākajiem bērniem vairāk atbalsta tiek sniegts tieši mācību procesā un dienas pieskatīšanas (<i>day care</i>) formā, savukārt, kad viņi paaugas, lielāks darbs norit tieši vakaros, kad skola beigušies.</p> <p>Nepieciešamības gadījumā izglītotājs dodas līdz ar ārstniecības personām.</p> <p>Ja grupā ir 20 bērni, tas nenozīmē, ka ar visiem tiekas katru dienu: 10 varētu būt tādi, ar kuriem tiekas biežāk, ar citiem vien pāris reizi nedēļā. Ir arī tādi, ar kuriem jātiekas katru dienu.</p> <p>Skolas, jauniešu centri, sporta klubi, interešu izglītības iestādes nodrošina <i>Iceheart</i> ar telpām un infrastruktūras resursiem. Tā ir efektīva esošās bērnu un jauniešu infrastruktūras izmantošana, ko nosaka valsts un pašvaldības pārvalde.</p>
Autentiskie principi	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Iceheart</i>¹ nav īstu robežu un ierobežojumu bērna individuālā atbalstā. Viņi ir kā tiltu/ saikņu veidotāji, – pa vidu starp ģimeni, skolu, sociālajiem pakalpojumiem, ārstniecības personām u.c. • Bērni nepieder tikai ģimenei, tie ir visu mūsu bērni. <i>Iceheart</i> strādā bērnu interesēs un vajadzībās. • Ja grib palīdzēt bērniem, ir nepieciešams palīdzēt viņu ģimenēm. Katra ģimene pazīst <i>Iceheart</i> komandas darbinieku, kurš strādā ar viņa bērnu. Bieži nākas būt dzīves vietā un pārrunāt ar vecākiem bērna ikdienu, ko darījis, kā gājis un sniegt pozitīvo pastiprinājumu. • Darbinieku izglītībai (atbalstītāji, izglītotāji, mentori) ir nozīme, bet pamatā vērtība izriet no sirds un emocionālās izglītības. Visi, kas strādā šajā organizācijā, ir cilvēki – humānisti, proti, tie, kuriem no dabas dots talants palīdzēt citiem; • Darbs – atbalsts notiek bērna un jaunieša dabīgajā vidē, desmit gadu garumā. Bērni piedalās brīvprātīgi. Līgumi ar darbiniekiem tiek slēgti uz 11 gadiem; • Kad bērni pāriet uz nākamo skolas līmeni (sākumskola, pamatskola, utml.) atbalsta darbinieki dodas līdz ar darbu turpināšanai jaunajā skolā. • Pārsvārā grupas tiek komplektētas vienas skolas ietvaros, taču atsevišķos gadījumos kādā grupā var būt arī bērni no citas skolas. • Vienā grupā var būt līdz 20 puīšu, lai gan pamatā grupas cenšas veidot mazākas, piemēram, 8 bērni vienā grupā. Somijā ir 54 puīšu grupas un 11 meiteņu grupas. Tiekot domāts arī par miksētām grupām, taču gala lēmums šajā jautājumā vēl nav pieņemts.

¹ No angļu val.: Ledus sirdis

Labā prakse sociālajā darbā ar jauniešiem

Pakalpojuma apraksts	<ul style="list-style-type: none"> • Darbs ar bērnu tiek uzsākts agrīnā periodā pirmsskolā vai skolas sākuma klasēs. Tiek veidotas bērnu grupas līdz 15-20 bērniem (pakāpeniski), kuri saņem <i>IceHeart</i> atbalstu; • Katrai grupai ir divi vadītāji, kuri organizē un vada grupas, parasti desmit gadus. Desmit gadu kontrakts. • Atbalsts notiek visās bērna vidēs, t.sk. mājās, skolā, klasē, mācībās, pašaprūpē utml. • Ir bērni, kurus no rīta vajag atbalstīt, lai nokļūtu skolā, pabrokastotu, palīdzēt individuālā izglītības programmā (ārpus klases), organizēt pēc skolas pasākumus un nogādāt mājās; • Sports un pieredžu izglītība ir kā pozitīvas pieredzes resurss, t.sk. piedalās bērnu – jauniešu sportā līdzvērtīgi citiem sporta klubiem; • Pēc stundu sporta un citas aktivitātes rīko skolas sporta telpās vai laukumos, var piedalīties ikviens cits bērns; <p>Ārpusskolas laika tiek veidotas sporta, izklaides, ēšanas utml. aktivitātes; Grupu vadītāju darbs – plānojums: 30% darbs skolas vidē; 10% darbs ar ģimenēm; 10% sadarbība ar bērna dabīgām vidēm; 20% individuālais atbalsts; 20% komandas darbs (sports, nometnes, u.c. aktivitātes); 10% darbs organizācijā, izglītošanās, komunikācija, utml.</p>
Kontakti/ informācija	<p>Miika Niemelä, vadītājs, Suomen Icehearts ry, e-pasts: miika.niemela@icehearts.fi, https://www.icehearts.fi/brief-in-english/</p>

Sociālais darbs ar jauniešiem policijā

Mērķa grupa	Jaunieši vecumā no 14 līdz 20 gadiem, kuri veikuši noziegumu.
Mērķis	Berlīnes nozieguma mazināšanas programma (diversifikācija, vāc.val.: <i>Diversionsberatung</i>): konsultāciju un starpniecības birojs jauniešiem un pusaudžiem. Var saņemt konsultācijas, ja izdarījuši noziegumu. Palīdzēt jauniešiem iemācīties, uzņemties atbildību un risināt konflikta situācijas. Uzsvars uz prevencijas darbu, lai jaunieša lieta nenonāktu līdz tiesai.
Raksturīgākās metodes un pieejas	<p>Ja nepieciešams, sociālie darbinieki ir starpnieki arī citās institūcijās (parādu konsultācijās, atkarību konsultācijās, <i>Jugendamt</i>, karjeras konsultācijās u.c.) un pēc vēlēšanās konsultē vecākus. Sociālie darbinieki strādā, lai veicinātu sociālo atbildību, izglītošanu un izlīdzinātu noziedzīgo nodarījumu.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ja tas pirmreizējs notikums un nav būtisks kaitējums, tad pārrunas veic iecirkņa policists un informē vecākus. Tiek fiksēts vietējā policijas reģistrā, bet tas nav sods un neparādās citos reģistros; • Ja pārkāpums veikts atkārtoti un konstatēta negatīva dinamika, tad iecirkņa vadītājs kopā ar policistu vienojas, vai iesaistīt jauniešu atbalsta programmā; • Ja pārkāpums atkārtots un būtiska ietekme, policija ar jaunatnes lietu prokuroru un jauniešu, un ģimeni vienojas par virzīšanu uz tiesu (var būt ieraksts soda reģistrā) vai iesaisti nozieguma mazināšanas programmā (ārpus soda reģistra).
Autentiskie principi	<ul style="list-style-type: none"> • Programma tiek realizēta policijas telpās sadarbībā ar Berlīnes “Bērnu un jauniešu labklājības aģentūru” (<i>Jugendamt</i>); • Programmu iespējams realizēt starpprofesionālā sadarbībā: policija, prokuratūra, tiesa, <i>Jugendamt</i> un programmas darbiniekiem. Programmas darbinieki ir neatkarīgi (ārējais pakalpojums policijā) no policijas un prokuratūras; • Ir darbības, kuras jaunieši veic atbilstoši savam vecumposmam, piemēram, izmēģina alkoholu, pīpē, skaļi uzvedas utml. Šajā vecumposmā robežu pārkāpšana un izzināšana ir normāla parādība jauniešiem; • Atbilstoši jaunatnes likumam vecumā no 13-25 gadiem, nosakot jaunieša briedumu, tiek pieņemts lēmums par atbalstu vai sodu; • Jaunieši prevencijas programmās iesaistās brīvprātīgi; • Policijā, prokuratūrā, tiesnešiem ir specializācija darbam ar jauniešiem. Policisti, kuri strādā ar jauniešiem, iegūst specializāciju, – mācību ilgums 3 gadi; • Vācijā no 14 gadiem vecāki par bērna likumpārkāpumiem neatbild, atbildību uzņemas paši jaunieši; • <i>Jugendamt</i>, policija, prokuratūra un tiesa var pieņemt lēmumu, balstoties uz SGB VIII2, izlīdzināšanas programmas ietvaros var nevirzīt procesu uz tiesu arī tad, ja cietušais nepiekrīt izlīdzinājuma programmai. Cietušā līdzdalība būtiska, bet ne pamats jaunieša aizsardzībai un iesaistīšanai atbalsta programmā.

² Sociālā kodeksa astotā grāmata.

Labā prakse sociālajā darbā ar jauniešiem

Pakalpojuma apraksts	<ul style="list-style-type: none">• Policijā no 4 - 12 nedēļām notiek pratināšana un informācijas ievākšana.• Jaunietim tiek piedāvāta preventīvas programmas, lai mazinātu sodu un lieta nenonāktu tiesā. Berlīnes nozieguma mazināšanas programma ir starpnieki starp apsūdzēto un cietušo pusi. Ja jauniešiem ir izteicis vēlmi laboties, prokuratūra parasti atturas no apsūdzībām un kriminālprocess tiek izbeigts (diversija).• Šāda iespēja jaunietim ir tikai vienu reizi, ja likumpārkāpumi atkārtojas, ir jauniešu tiesas process.• Jaunietim tiek dots laiks septiņas dienas, lai sazinātos ar sociālo darbinieku un sarunātu tikšanos par turpmāko sadarbību. Sociālais darbinieks strādā ar 12 jauniešiem mēnesī.• Pirmajā sarunā ar sociālo darbinieku jauniešs pats stāsta, kas ir noticis. No darbinieka puses tiek uzdoti reflektējoši un atvērti jautājumi.• Kad situācija ir izrunāta ar sociālo darbinieku, jaunietim tiek dotas 10 darba dienas, lai uzrakstītu vēstuli cietušajam. Šeit ir runa par likumpārkāpumiem, kā, piemēram, zādzības līdz 150 euro apmērā, vandālisms, ļaunprātīga veikala demolēšana, vardarbība un kautiņi utml.• Jaunietim ir jāizdomā, kādā veidā viņš izpirks savu vainu. Piemēram, ja tie ir sabiedriskie darbi, jaunietim jāizdomā, cik stundas viņš strādās un cik ilgi.• Vācijas prakse rāda, ka bieži cietušais atbild uz jaunieša vēstuli un šādos gadījumos cietušais un likumpārkāpējs tiek savesti kopā: izlīdzināšanas programma. Cietušais var būt gan juridiska persona, gan fiziska.• Tāpat tiek domāts par atbalsta sistēmu vecākiem, kuri audzina jauniešus ar deviantu uzvedību. Visbiežāk tiek piedāvāti dažāda veida izglītojoši kursi vai atbalsta grupas.
Kontakti/informācija	Berliner Büro für Diversionenberatung und Vermittlung, Polizeidirektion 1, Pankstr. 29 13357 Berlīne, Vācija

Kandavas Multifunkcionālais jaunatnes iniciatīvu centrs NAGLA

Mērķa grupa	Jaunieši vecumā no 13 līdz 25 gadiem
Mērķis	Centrs ir Kandavas un pagastu apvienības struktūrvienība, kura nodrošina jauniešu lietderīgu brīvā laika pavadīšanu, atbalsta un veicina jauniešu iniciatīvas, veicina jauniešu intelektuālo un radošo attīstību un jauniešu dzīves kvalitātes uzlabošanu.
Raksturīgākās metodes un pieejas	Dažādas neformālās izglītības metodes, brīvprātīgais darbs, jauniešu nodarbinātība, starptautiska un vietēja mēroga projekti.
Autentiskie principi	Centrā – jaunietis, viņa vajadzības un iniciatīvas.
Pakalpojuma apraksts	Centrs pieejams jauniešiem darba dienās no 14 līdz 19, kā arī nedēļas nogalēs pasākumu laikā. Centra telpās brīvi pieejamas dažādas galda spēles, arī teniss, gaisa hokejs, novuss un x-box, atvērta ir arī radošo darbu telpa ar plašu radošo materiālu klāstu, pieejams dators un projektors, kā arī jauniešiem brīvi lietojama virtuve. Centra telpās izvietots arī jauniešu hostelis ar 12 gultas vietām. Centra telpas ir resurss SD un citiem sociālo pakalpojumu sniedzējiem, tā ir neformāla un jauniešiem dabīgā vide, kurā tikties ar jauniešiem vai viņu pārstāvjiem, kā arī īstenotu grupu nodarbības sadarbībā ar citiem sociālo pakalpojumu sniedzējiem. Paralēli tiek realizēti vairāki jauniešu iniciatīvu un neformālās izglītības projekti sadarbībā ar jaunatnes biedrību "Kandavas novada jauniešiem".
Kontakti/informācija	Zīļu iela 2, Kandava, LV-3120, jcnagla@inbox.lv, FB/IG: jcnagla, Laura Bičkovska, 29339798

Jauniešu motivācijas un atbalsta programma “Equip”

Mērķa grupa	Jaunieši vecumā no 13 gadiem, paredzēta jauniešiem ar antisociālām uzvedības problēmām.
Mērķis	Terapeitiska motivācijas un atbalsta programma antisociālās uzvedības mazināšanai, jauniešu savstarpējā atbalsta uzlabošanai, prasmju un iemaņu attīstībai.
Raksturīgākās metodes un pieejas	<p>“Equip” jauniešu motivācijas un atbalsta programma veidota, balstoties uz kognitīvi biheiviorālo pieeju, uz problēmu risināšanas pieeju, sociālo – pedagoģiju un eko-sistēmisko pieeju. Tā ir ASV³ un Nīderlandē izveidota programma. Vairāku mēnešu (2-6 mēneši) nodarbības cikls mazā grupā (4 cilvēki), kopā ar programmas vadītāju un mentoru. Equip programmas metodika sastāv no:</p> <ul style="list-style-type: none"> • galvenās, teorētiskā pamata nodaļas; • paņēmieni un metožu nodaļas; • prasmju un iemaņu attīstīšanas nodaļas; • atbalsts Equip metodikas ieviešanai nodaļas. <p>Četri programmas pakāpieni:</p> <ul style="list-style-type: none"> • savstarpējās palīdzības sanāksmes; • dusmu savaldīšanas programma. Antisociālās uzvedības cēloniskās likumsakarības un darbs ar tām; • sociālo prasmju apguve; • tikumiskā (vērtību) izglītība. Nobrieduša morāla sprieduma veidošana. <p>Dažas metodes – tehnikas, kas tiek izmantotas gan individuālā, gan grupas darbā:</p> <ul style="list-style-type: none"> • padziļinātas savstarpējās palīdzības sanāksmes (2 x nedēļa); • dzīvesstāsta sapulču (sanāksmes) metodes; • problēmu un domāšanas kļūdu dienasgrāmatas izvērstā lietošana; • negatīvās līderības virziena maiņa; • veidi, kā izrādīt atbalstu; • darījumi “Roka roku mazgā” – par noziedzīgo likumsakarību.
Autentiskie principi	<ul style="list-style-type: none"> • Individuālā un grupas konsultēšana, atbalsta grupas un pašpalīdzības attīstība; • Izaicinājums negatīvai jaunatnes kultūrai; • Veicināt sociāl-morālu attīstību; • Veicināt kognitīvo spēju attīstību un mainīt kognitīvo spēju novirzes; • Pozitīvas vienaudžu kultūras veidošana;
Pakalpojuma apraksts	<p>Grupā 4 – 6 jaunieši ar vienu grupas nodarbības vadītāju un vienu mentoru. Katru nedēļu ir 2 grupu nodarbības, kas tiek realizētas pēc programmas. Programmai ir terapeitisko nodarbību un metožu apraksts. Starpposmos ar katru jauniešu tiek pasūtīts mentors 1-2 x nedēļā, lai strādātu ar individuālu izmaiņu plānu. Jauniešu grupa, savstarpējā palīdzības grupa veido pāra (peer support, jaunieši jauniešiem) atbalsta ķēdi un veic patstāvīgus uzdevumus starpposmā. Pēc katra nodarbību cikla ir starpposma novērtējums. Jaunieši veido pārmaiņu dienasgrāmatu, ko pārrunā ar mentoru un 1 x mēnesī grupas nodarbībās “Dzīvesstāsta sapulcē”.</p> <p>Lai vadītu šo programmu, ir jāiziet sagatavošanās mācības.</p>
Kontakti/informācija	<p>“Equip” jauniešu motivācijas un atbalsta programma Latvijā ievieša Cēsu jauniešu centrs, Cēsu Audzināšanas iestāde nepilngadīgajiem un Ieslodzījumu vietu pārvalde. Ieslodzījumu vietu pārvalde, Mācību centrs, tālr.: 67279069, e-pasts: macibu.centrs@ievp.gov.lv, Grāmata: https://reclaimingyouthatrisk.org/product/equip-program/</p>

³ <https://www.ojp.gov/ncjrs/virtual-library/abstracts/equip-program-teaching-youth-think-and-act-responsibly-through-peer>

Uz risinājumu vērsta psihosociālā konsultācija

Mērķa grupa	Jauniešiem vai viņu vecākiem – var kopā
Mērķis	Palīdzēt vienas sesijas (45-60 min) laikā saskatīt grūtības un meklēt reālistiskus risinājumus.
Raksturīgākās metodes un pieejas	<ul style="list-style-type: none"> • Psihosociālā konsultēšana; • Strukturēts konsultācijas process; • Viena risināma grūtība vienā konsultācijā.
Autentiskie principi	<ul style="list-style-type: none"> • Psihosociālais darbs; • Uz attiecībām vērsts konsultēšanas process; • Mērķis izvirzīts pēc SMART principiem⁴: sasniedzams, reālistisks, izdarāms, noteiks laikā, pārbaudāms; • Klientam pieder “jā” vārds un tas ir viņa jēgpilnais mērķis; • Realitāšu sabalansēšana – fokuss uz resursiem, pašatbildību, līdzdalību; • “Noņem” bezspēcību un “dzīvošanu ar problēmu” – sajūtu. Klients nav problēma, bet problēma pastāv ārpus klienta. • Lielākas problēmas tiek sadalītas mazākās. Vienā reizē nav jāatrisina viss. Pakāpeniski.
Pakalpojuma apraksts	<p>Konsultācijas struktūra:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Drošo attiecību izveidošana – atbalsts un ieinteresētība klienta situācijā. Līdzvērtīgums. 2. Situācijas noskaidrošana – vēsture, aktualitāte, problēma: <i>Kas ir noticis, kas mainījies, vai kas tevi satrauc; Kāpēc esi šeit... Pastāsti, par notikumu vairāk...</i> 3. Palīdzēt klientam izklāstīt, atspoguļot vai padziļināt (izveido domu karti) stāstu. Precizēt aktualitāti. Izvēlēties vienu problemātiku un risinājuma virzienu. 4. Tiek izvirzīts vēlamais sasniedzamais rezultāts – mērķis. Palīdz iztirzāt mērķa daudzpusīgumu un pārbaudāmību. Klients nosauc mērķi un pats sev apstiprina. Mērķi uzraksta uz A4 formāta lapas un tur redzamā vietā visu konsultācijas laiku. 5. Sāk ar pirmo soli: <i>kas jāveic... pirmais sasniedzamais solis</i>. Lai nedaudz mainītos situācija, lai tu justos labāk?! Tiek identificēti pirmie (mazie soļi). Trepes veidā pierakstīti uz papīra vai tāfeles (jābūt iespējai mainīt, ja vajag); 6. Tiek strādāts pie motivācijas, kam jānotiek, lai mazās izmaiņas klients sasniegtu. 7. Tiek veidots izmaiņu un uzdevumu plāns (karte) līdz nākošai reizei. Var veidot dienu un nedēļu uzdevumus. Visu laiku tiek pārprasīts un aktualizēts (klienta rīcība – personalizēšanas process): <i>Ko darīsiet? Cik tas reāli? Kā zinās, kad tas ir paveikts? Kam jāmainās? Ko līdz šim darījāt, ka šis nestrādāja? Kas ir lielākā izmaiņa jūsu attieksmē, domās, rīcībā?</i> 8. Tiek vērtēti riski, kas varētu traucēt sasniegt mērķi. Vai ir bijušas līdzīgas situācijas? 9. Vienošanās par uzdevuma izpildi – plāns, atzīme klienta lietā. Nākamās reizes norunāšana. Klienta aizvērsana, atgriezeniskā saite, noslēgums kā tradīcija.
Kontakti/informācija	Kārlis Viša, psihosociālais darbs ar jauniešiem, Nodibinājums “C Modulis”, tālr.: 29658213, e-pasts: cmodulis@gmail.com, http://socialaisdarbs.blogspot.com/

⁴ Sk. metodika “SD ar jauniešiem” gadījuma vadišanu.

Sociālā dienesta izvērtējuma instruments sociālajā darbā ar jauniešiem

Instrumentu izveidojis, balstoties uz ESF projekta “Sociālo pakalpojumu kvalitātes uzlabošana Kuldīgas novadā”, (vien.nr.1DP/1.5.1.3.2/09/APIA/SIF/003/14).

I. Vispārīgais pakalpojumu sniedzēju raksturojums

Sociālo pakalpojumu novērtēšana ir viena no labas prakses un LR likumdošanas (prasības sociālo pakalpojumu sniedzējiem) prasībām. Šādu novērtējumu pamatojums ir saistīts ar klientu interešu aizsardzību un profesionālo kvalitātes uzlabošanu publisko pakalpojumu sniegšanas jomā. Līdz šim liela uzmanība tika pievērsta finanšu resursu izmantošanai un kvantitatīviem pakalpojumu atbilstības principiem, bet reti kad tiek pievērsta uzmanība kvalitātei, saturam un sociālo pakalpojumu atbilstībai “labas prakses” principiem. Sociālo pakalpojumu kvalitātes izvērtēšanai jānotiek vismaz 1 x gadā, t.sk. jāiekļauj attīstības perspektīvas, jaunu pakalpojumu veidošanas nepieciešamību profesionālai izaugsmei un “neefektīvo” pakalpojumu modernizēšanu, pilnveidošanu un/vai likvidēšanu.

Sociālo pakalpojumu izvērtēšanas pamatā ir trīs pamata jomas:

Katra joma norāda uz kvalitātes mērījumiem, t.sk.:

- 1) darbinieku profesionālās kompetences, profesionālo robežu un sadarbības līmeņa izvērtēšanu;
- 2) klientu kā pakalpojuma “pircēja/pasūtītāja” apmierinātības līmeņa izvērtēšanu;
- 3) sociālo pakalpojumu orientāciju un pilnveidi, balstoties uz klientu vajadzībām;
- 4) sociālo pakalpojumu atbilstība jomai – deleģētām funkcijām, uzdevumiem, likumdošanai;
- 5) sociālo pakalpojuma satura atbilstību profesionālām prasībām, t.sk. likumdošanai, profesionālam standartam, ētikai un teorētiskiem pamatojumiem;
- 6) organizācijas uzbūvi un vadības modeļa atbilstību “labas prakses” un attīstības perspektīvām.

Mērķis:

1. Apzināties sociālo pakalpojumu sniedzēju reālo situāciju pēc novadu reformas – līdzīgo, atšķirīgo, galvenās problēmas un veiksmes.
2. Izvērtēt sociālos pakalpojumus pēc labās prakses principiem un salīdzināt ar “kvalitātes kritērijiem”.
3. Izstrādāt rekomendācijas sociālo pakalpojumu kvalitātes uzlabošanas jomā un iekļaut tās sociālo pakalpojumu attīstības stratēģijā.

Sociālo pakalpojumu kvalitātes kritēriji:

I daļa: Vispārējie (formālie) pakalpojuma sniedzēja rādītāji.

II daļa:

1. pakalpojumu pieejamība;
2. klientu informētība;
3. klientu apmierinātība;
4. vides pieejamība, drošība un higiēna;
5. konfidencialitāte;
6. ar klientu saistītās informācijas uzglabāšana;
7. informācijas/dokumentācijas aprīte;
8. sadarbība ar citām iestādēm;
9. metodika;
10. profesionalitāte.

Metodikas vajadzībām tiks izmantota daļa no izvērtēšanas instrumenta, kas ir palāgots “sociālam darba ar jauniešiem sociālā dienestā” vajadzībām.

Anketas izpildīšanas un novērtēšanas metodika:

Anketu aizpilda iestādes vadītājs un/vai 9-10. sadaļu (kritērijus) aizpilda sociālais darbinieks, vai atbildīgais par profesionālo sociālo darbu organizācijā/institūcijā. Katrs kritērijs (sadaļa) sastāv no vairākiem slēgta tipa kontroljautājumiem, no kuriem iegūst vidējo vērtējumu no 5 maksimālā punktu skaita. Kopā saskaitot punktus un izdalot ar kontroljautājumu skaitu nodaļā, iegūst vidējo nodaļas rādītāju. Tādā veidā novērtējums parāda, kurš kritērijs ir vājais punkts, bet pats kontroljautājums norāda, ko tieši vajadzētu uzlabot. Svarīgi ir identificēt problēmas, kas kavē ieviest konkrēto kvalitātes kritēriju.

Atbildes uz kontroljautājumiem tika sniegtas atbilstošā vērtējuma ailītē, atzīmējot ar (X), ar iespēju komentēt “piezīmēs”.

Vērtējumu ailes skaidrojums:

Nav	Ļoti reti	Daļēji (50%/50%)	Daļēji ir	Ir
Pilnībā nav realizēts šis kritērijs. Pirmo reizi uzzinu par tādu.	Kritērijs tiek realizēts pēc gadījuma rakstura un reti. Tā nav sistēma.	Tas ir apzināts kā nepieciešams, reglamentēts ^{1*} (normatīvos) un ik pa laikam īstenots kā prakses piemērs. Tam ir atvēlēts laiks, telpa un cilvēkresursi, bet “kaut kas?” nedarbojas!	Tas ir reglamentēts un regulāri īstenots, taču nav “gaidītā efekta”. To izmantojam tad, kad prasa vai norāda kontrolējošas institūcijas. Tas nav reglamentēts, bet regulāri realizējam.	Tas ir reglamentēts un regulāri realizēts. Tas sniedz “gaidīto efektu” un atzīstam to kā vienu no kvalitātes rādītājiem.

¹ Reglamentēts – iekļauts vai izveidots atsauces kādā no iestādes regulējošiem dokumentiem, piemēram, saistošos noteikumos, nolikumā, darba aprakstā, līgumos, metodikās, rīkojumos utml.

1. Materiāltehniskais nodrošinājums sociālajam darbiniekam darbam ar jauniešiem (Sd)

Nr.p.k.	Kritērijs	vērtējums				
		Nav	Ļoti reti	Daļēji (50%/ 50%)	Daļēji ir	Ir
1.	Vai Sd ir nodrošināts ar portatīvo datoru?					
2.	Vai Sd ir nodrošināts ar planšeti, viedtālruni ar interneta pieslēgumu?					
3.	Vai Sd ir nodrošināts ar aprīkojumu, programmām, aplikācijām, kas ļauj pēc iespējas labāk, ātrāk, efektīvāk apkalpot klientus?					
4.	Vai Sd darba vieta ir novērtēta kā droša darbinieka veselībai?					
5.	Vai Sd ir pieejami nepieciešamie darba aizsardzības līdzekļi?					
6.	Vai organizācijā ir atbilstošs darbinieku skaits kvalitatīva pakalpojuma sniegšanai?					
7.	Vai Sd ir pieejami transporta līdzekļi pakalpojuma nodrošināšanai?					
8.	Vai Sd ir pieejami finanšu līdzekļi/iespējas neformālām sarunām ar jauniešiem kafējnīcā, iespēja nopirkt pārtiku u.c. preces, kas nepieciešamas pakalpojuma nodrošināšanai?					
9.	Vai Sd darba vide ir pielāgota mērķa grupas vajadzībām un individuālo, ģimeņu konsultēšanas prasībām, t.sk. konfidencialitāte?					
10.	Vai Sd darba vide ir atbalstoša un saistoša (droša, neformāla, patikama - saistoša), kurā gribētu ierasties jauniešiem un tieši/netieši saņemt atbalsta (sociālā darba) pakalpojumu?					
11.	Vai ir viegli pieejami informatīvie materiāli (vidē: bukleti, plakāti, video, informācija sociālajos tīklos (ko lieto jaunieši)?					

Vidējais rādītājs _____

Problēmas, kas traucē nodrošināt kvalitātes kritēriju:

II. Sociālo pakalpojumu kvalitātes kritēriji

2.1. Pakalpojumu pieejamība sociālajā darbā ar jauniešiem

Kritērijs “pakalpojumu pieejamība” ir saistīts ar klienta iespējām saņemt sociālos pakalpojumus bez ģeogrāfiskiem, sociālā statusa un/vai personu īpatnības šķēršļiem. Sociālā pakalpojuma pieejamība cilvēkiem ar invaliditāti ir vērtējama 2.4. sadaļā.

Nr.p.k.	Kritērijs	vērtējums				
		Nav	Ļoti reti	Daļēji (50%/ 50%)	Daļēji ir	Ir
1.	Vai ir noteikts klientu pieņemšanas laiks? Arī tad, ja laiks ir noteikts “pēc klienta vajadzībām” un “klienta dzīves vietā”					
2.	Vai klientiem ir pieejama kontaktinformācija (tālrunis, e-pasts, mājas lapa), pieeja sociālajam darbiniekam darbā ar jauniešiem?					
3.	Vai organizējat informatīvus pasākumus (seminārus, info-dienas, utml.) jauniešiem vai potenciāliem pakalpojuma saņēmējiem par pieejamiem pakalpojumiem un to kvalitāti?					
4.	Vai sociālais darbs, sociālie pakalpojumi tiek sniegti jauniešiem iespējami tuvu dzīvesvietai?					
5.	Vai jauniešiem pastāv iespēja pierakstīties uz pieņemšanu konkrētā laikā?					
6.	Vai ir nodrošinātas vides pieejamības prasības cilvēkiem ar funkcionāliem traucējumiem?					

7.	Vai nepieciešamības gadījumā pakalpojums tiek sniegts jaunieša dzīvesvietā vai jauniešiem pieņemamā vietā?					
8.	Vai par jūsu sniegtajiem pakalpojumiem ir izdoti informatīvi bukleti, mājas lapas, informācija sociālajos tīklos (ko lieto jaunieši)?					
9.	Vai pakalpojums pieejams visa novada iedzīvotājiem?					
10.	Vai sociālā darba, sociālā pakalpojuma saņemšanai ir kādi nosacījumi, izņemot piederību mērķgrupai (<i>atbilstība trūcīgam, maznodrošinātās personas statusam, deklarētā dzīvesvieta u.c.</i>)?					
11.	Vai sniegtie pakalpojumi klientiem pieejami bez maksas?					

Piezīmes:

Vidējais rādītājs _____

Problēmas, kas traucē nodrošināt kvalitātes kritēriju:

2.2. Klientu informētība

Kritērijs “klienta informētība” ir saistīts ar jaunieša tiesībām saņemt visa veida informāciju viņam saprotamā un pieejamā veidā un vietā, t.sk. zīmju valodā, “vieglā valodā”, tulkojumos no valsts valodas, par sociālā pakalpojuma saņemšanas kārtību, norises procesiem un rezultātiem.

Nr.p.k.	Kritērijs	vērtējums				
		Nav	Ļoti reti	Daļēji (50%/50%)	Daļēji ir	Ir
1.	Vai informācija par sociālo darbu ar jauniešiem, pieejamiem pakalpojumiem, aktualitātēm izvietota jauniešu pulcēšanās vietās jauniešiem pieejamā vietā?					
2.	Vai jauniešu pulcēšanās vietās ir izvietoti informatīvie stendi, bukleti, par citiem klientam nozīmīgiem pakalpojumiem (kontaktinformācija), t.sk. novadā un valstī?					
3.	Vai organizācijā ir izstrādāts mehānisms informācijas sniegšanai, t.sk. regulāra saskarsme ar medijiem, komunikācijas stratēģijas, atbildīgās personas par informāciju?					
4.	Vai jauniešiem ir pieejama anonīmas konsultēšanās iespēja, t.sk. nebūt reģistrētiem SOPā, NPAIS, u.c.					
5.	Vai jauniešiem ir pieejama informācija par sniegto sociālo pakalpojumu izmaksām un finansēšanas apjomu?					
6.	Vai jauniešiem ir pieejama informācija par priekšlikumu un sūdzību iesniegšanu un izskatīšanu?					
7.	Vai jauniešiem tiek informēti par sociālā darbinieka/ sociālo pakalpojumu sniedzēja pieņemtiem lēmumiem attiecībā uz viņu?					
8.	Vai jauniešiem ir pieejama viņa personas lieta? (<i>izņēmuma gadījumos vardarbība un citu personu drošība</i>)					
9.	Vai jauniešiem tiek informēti par sociālā darba, sociālā pakalpojuma iespējām un alternatīvām?					
10.	Vai jauniešiem tiek sniegta informācija par pakalpojuma pieprasīšanas, izvērtēšanas, saņemšanas kārtību, apjomu un izpildes laiku?					
11.	Vai jauniešiem ir iespēja saņemt informāciju viņam saprotamā veidā (tulks, zīmju valoda, vieglā valoda)?					

Vidējais rādītājs _____

Problēmas, kas traucē nodrošināt kvalitātes kritēriju:

2.3. Klientu apmierinātība

Kritērijs “klientu apmierinātība” ir saistīts ar spēju reaģēt uz jaunieša vajadzībām un sniegt sociālo pakalpojumu jauniešiem izprotamā veidā, tas būtu: izskaidrot, ievērot profesionālās robežas, attieksmi, ņemt vērā jaunieša ieteikumus un nodrošināt jauniešiem “pieejas punktus” lēmuma pieņemšanas un ietekmēšanas procesam.

Nr.p.k.	Kritērijs	vērtējums				
		Nav	Ļoti reti	Daļēji (50%/ 50%)	Daļēji ir	Ir
1.	Vai tiek vērtēta jaunieša apmierinātība, noteiktos periodos aptaujājot vai anketējot pakalpojuma saņēmēju?					
2.	Vai jauniešiem tiek nodrošināta pieejamība, atsaucība, atbilstība un drošības sajūta, saņemot pakalpojumu?					
3.	Vai organizācijas attīstību ietekmē jaunieša apmierinātība ar pakalpojumu (-iem)?					
4.	Vai piekrītat apgalvojumam, ka sociālā darbā ar jauniešiem pakalpojums tiek veidots, balstoties uz jaunieša individuālajām vajadzībām?					
5.	Vai, plānojot pakalpojumu, tiek ņemtas vērā jaunieša vēlmēs?					
6.	Vai jauniešiem ir nodrošinātas iespējas ietekmēt sniegtā pakalpojuma kvalitāti, novērtēt to un izteikt viedokli (anonīmi), piemēram, telefoniski – saruna tiek piefiksēta protokolu sarunu žurnālā?					
7.	Vai ir izveidots jaunieša aizsardzības mehānisms, ja jauniešiem nespēj pilnībā pārstāvēt savas tiesības sociālā darbinieka, sociālo pakalpojumu sniedzēju priekšā? (piemēram, sabiedriskās organizācijas, pašvaldības jurists, bāriņtiesa, atbalsta personas u.c.)					
8.	Vai ir nodrošināta (formāla – rakstiski apstiprināta) jaunieša aizsardzība, ja jauniešiem ir sūdzējies par pakalpojuma sniedzēju? (piemēram, sociālā darbinieka, pakalpojuma sniedzēja nomaīņa, konfidencialitāte, anonimitāte)					
9.	Vai organizācijā ir izstrādāta sūdzību pieņemšanas, izskatīšanas kārtība?					
10.	Vai ir nodrošināta iespēja jauniešiem vai viņu likumiskajam pārstāvim, vai atbalsta personai sniegt mutiskas sūdzības, priekšlikumus par pakalpojuma sniedzēju?					
11.	Vai mutiskās, anonīmās sūdzības tiek fiksētas rakstiskā veidā?					
12.	Vai jauniešiem tiek iesaistīts pakalpojuma novērtēšanā, plānošanā un attīstīšanā?					

Vidējais rādītājs _____

Problēmas, kas traucē nodrošināt kvalitātes kritēriju:

2.4. Vides pieejamība²

Kritērijs “vides pieejamība” ir saistīts ar fiziskās un informatīvās (vizuālās) vides barjeru mazināšanu cilvēkiem ar invaliditāti, funkcionāliem traucējumiem un/vai sociālo statusu, piemēram, vecāki ar bērnu ratiņiem. Šī prasība ir obligāta, lai mazinātu klientu diskrimināciju, liegumu saņemt vienlīdzīgus sociālos pakalpojumus, pēc veselības, vecuma vai sociālā statusa stāvokļa.

Nr.p.k.	Kritērijs	vērtējums				
		Nav	Ļoti reti	Daļēji (50%/ 50%)	Daļēji ir	Ir
1.	Vai organizācijas telpas, kas paredzētas darbam ar jauniešiem, ir pielāgotas klientiem ar funkcionāliem traucējumiem?					
2.	Vai organizācijas telpas, kas paredzētas darbam ar jauniešiem, ir pielāgotas klientiem ar redzes traucējumiem?					
3.	Vai organizācijas telpas, kas paredzētas darbam ar jauniešiem, ir pielāgotas klientiem ar dzirdes traucējumiem?					
4.	Vai telpās, kas paredzētas darbam ar jauniešiem, jauniešiem ar funkcionāliem traucējumiem, ir pieejamas tualetes?					
5.	Vai telpās, kas paredzētas darbam ar jauniešiem, jauniešiem ar funkcionāliem traucējumiem ir pieejamas uzgaidāmās telpas?					

Vidējais rādītājs _____

Problēmas, kas traucē nodrošināt kvalitātes kritēriju:

² Atbildes par “vides pieejamību” saskaņot ar LR vides pieejamības prasībām vai www.videspieejamiba.lv

2.5. Konfidencialitāte

Kritērijs “konfidencialitāte” ir saistīts ar profesionālu ētiku un LR normatīvajos aktos noteiktu rīcību, lai netiktu izpausta par klientu “jūtīga” informācija. Konfidencialitātes robežas nosaka profesionālā ētika, labās prakses piemēri un likumdošana. Informācijas neizpaušana, personas datu ievērošana attiecas uz visiem darbiniekiem sociālā pakalpojuma institūcijā.

Nr.p.k.	Kritērijs	vērtējums				
		Nav	Ļoti reti	Daļēji (50%/ 50%)	Daļēji ir	Ir
1.	Vai jauniets ir informēts par organizācijas konfidencialitātes principiem?					
2.	Vai organizācijā ir veiktas apmācības un/vai izstrādāti normatīvie akti par konfidencialitātes principu ievērošanu, “konfidencialitātes robežām”, konfidencialās informācijas uzglabāšanas (arī elektroniskās informācijas), lietvedības principiem?					
3.	Vai jaunietim tiek nodrošinātas konfidencialas konsultācijas/sarunas iespējas?					
4.	Vai nepieciešamības gadījumā var ierobežot dažādu jauniešu satikšanās iespējas uzgaidāmās telpās, sarunu telpās?					
5.	Vai jaunietim ir iespēja iepazīties ar visiem dokumentiem, kuri ir viņa lietā, t.sk. to saturu un sarunas protokolus?					
6.	Vai organizācijā ir izstrādāts Ētikas kodekss? Vai organizācijas darbinieki ir iepazīstināti ar to?					
7.	Vai starpprofesionālu tikšanās reizēs ievērojat konfidencialitāti – sociālo pakalpojumu sniedzēja institūcijas iekšienē?					
8.	Vai starpinstitucionālā sadarbībā ievērojat konfidencialitāti, t.sk. ierobežotu personas datu apmaiņu (anonīmi pasniegta informācija bez atpazīstamiem personas datiem)?					
9.	Vai ir noteikti, reglamentēti konfidencialitātes principi attiecībā uz lietas iekārtošanu, pierakstu apjomu un elektroniskām datu bāzēm? Ko un kā mēs drīkstam pierakstīt un uzglabāt, kāds ir datu dzēšanas mehānisms un kad?					
10.	Vai ir reglamentēta (noteikts konfidencialitātes apjoms) starpprofesionālā un starpinstitucionālā sadarbība? Ko un kā drīkst izpaust sadarbības partneriem?					
11.	Vai organizācijā ir noteikts, kur un kā drīkst runāt – analizēt gadījumus, lai ievērotu konfidencialitāti? <i>(piemēram: tikai supervīzijās, tikai noteiktā telpā/laikā un/vai tikai gadījuma analīzes sapulcēs utml.)</i>					
12.	Vai uzskatāt, ka informācija par jaunietai ir pieejama tikai tām personām, kurām ir tiesības šīs informācijas piekļuvei?					

Vidējais rādītājs _____

Problēmas, kas traucē nodrošināt kvalitātes kritēriju:

2.7. Informācijas/dokumentu aprīte

Kritērijs “informācijas/dokumentu aprīte” ir saistīts ar labas prakses sociālo lietu un informācijas aprītes principiem, sociālo lietu un dokumentu aprītes pārskatāmību un “orientēšanos” tajos. Informācijas aprīte ir tieši saistīta ar “konfidencialitātes” un ar klientu saistītās informācijas uzglabāšanu. Lietu nomenklatūras izveide ir balstīta uz LR normatīvajiem aktiem par dokumentu uzglabāšanu un aprīti.

Nr.p.k.	Kritērijs	vērtējums				
		Nav	Ļoti reti	Daļēji (50%/ 50%)	Daļēji ir	Ir
1	Vai dokumentācija un lietas iekārtošana ir piesaistīta sociālā darba metodēm un pieejām?					
2	Vai izstrādātas instrukcijas informācijas, dokumentu aprītei un saskaņoti ar “konfidencialitātes” un klientu lietu uzglabāšanas/kārtošanas principiem?					
3	Vai tiek ievērots princips divas darbības – viens ieraksts? Tas nozīmē, ka netiek dublēta un atkārtota/ dublēta informācijas uzskaitē (rakstiski vai datu bāzēs)?					
4	Vai starpinstitucionāli esat vienojušies par vienādu dokumentāciju gadījumos, ja vienota informācija nepieciešama vairākiem profesionāļiem? Tas nozīmē, ka nedublējas informācijas pieprasījums no klienta vai citām institūcijām!					
5	Vai organizācijā ir ieviesta nomenklatūra? Vai nomenklatūrā ir atsevišķi izdalīta sadaļa “klientu lietām” un ar to saistītie uzglabāšanas, reģistrēšanas nosacījumi?					
6	Vai dokumentu aprītē ir noteikts profesionālais un individuālais atbildības, kompetences līmenis dokumentu sagatavošanā un parakstīšanā? Tas nozīmē, ka ir dokumenti, kuru izstrāde un parakstīšana ir sociālā darbinieka kompetence un vadība nelabo, neparaksta tos. Un ir noteikti dokumenti, kurus izskata un paraksta tikai vadītājs					
7	Vai ir noteikta kārtība, kā tiek gatavoti lietas dokumentu pārskati, t.sk. konfidencialitātes ietvaros, ja pieprasījums nāk no dažādām pārbaudošām organizācijām, piemēram, VBTAI, Policijas, Valsts kontroles vai LR LM?					
8	Vai ir noteikta kārtība, ja jaunietis izsaka vēlmi būt “aizmirstam” (dzēst datus no e-datu nesējiem) vai saņemt pakalpojumu anonīmi?					

Vidējais rādītājs _____

Problēmas, kas traucē nodrošināt kvalitātes kritēriju:

2.8. Sadarbība

Kritērijs “sadarbība” ir saistīts ar sociālo pakalpojumu sniedzēju iekšējo un ārējo sadarbību, ko nosaka starpprofesionālās un starpinstitucionālās sadarbības principi, kopīgie un atšķirīgie mērķi un maksimāli efektīvs atbalsts klientam. Sadarbības pamatā ir kooperācija, atbalsts un funkciju (pienākumu, lomu, uzdevumu) sadalījums attiecībā pret problēmjomām un mērķa grupām.

Nr.p.k.	Kritērijs	vērtējums				
		Nav	Ļoti reti	Daļēji (50%/ 50%)	Daļēji ir	Ir
1.	Vai organizācijā ir starpprofesionālu tikšanās – sapulces, kuru mērķis ir uzlabot darbu ar jauniešiem?					
2.	Vai organizācija mērķtiecīgi veicina starpinstitucionālo sadarbību?					
3.	Vai organizācijā ir noteikta kārtība starpprofesionālu starpinstitucionālai sadarbībai?					
4.	Vai starpprofesionāli un starpinstitucionāli ir izstrādāta funkciju, kompetenču, resursu un darba metožu sadalījums un profesionālo robežu nosakoši dokumenti?					
5.	Vai organizācijā ir noteikta sadarbības kārtība ar citām valsts/pašvaldības/ nevalstiskajām organizācijām?					
6.	Vai starpinstitucionālās sadarbības ietvaros notiek regulāras tikšanās?					
7.	Vai organizācija ir pārņēmusi kādas citas organizācijas labās prakses piemērus?					
8.	Vai organizācijas ir piedāvājuši labās prakses piemērus?					
9.	Vai organizācija realizējusi kādu projektu sadarbībā ar citu/ām organizācijām?					
10.	Vai organizācijas sadarbība ar citām organizācijām ir veiksmīga, efektīva?					
11.	Vai par starpdisciplināru darbību ir informēti jaunieši?					
12.	Vai starpdisciplinārās darbībās tiek izmantotas metodes un pieejas ar jauniešu līdzdalību lēmuma pieņemšanā?					
13.	Vai sadarbības partneriem ir novērojama specializācija un izpratne par darbu ar jauniešiem (ņemot vērā sociālā dienesta klienta grupu: jauniešiem)?					

Vidējais rādītājs _____

Problēmas, kas traucē nodrošināt kvalitātes kritēriju:

2.9. Metodika

Kritērijs “metodika” ir saistīts ar profesionālā sociālā darba, sociālās aprūpes, sociālā darba organizēšanas un/vai sociālās rehabilitācijas darba pienākumiem. “Metodika” nozīmē pierādāmas (teorētiski vai metodoloģiski), aprobētas praksē un/vai atpazīstamas (klasificējamās) profesionālās darba metodes un pieejas, kuras izmanto ikdienas sociālā pakalpojuma sniegšanā klientiem.

Nr.p.k.	Kritērijs	vērtējums				
		Nav	Ļoti reti	Daļēji (50%/ 50%)	Daļēji ir	Ir
1.	Vai jūsu organizācijā ir noteikta (reglamentēta) sociālā darba gadījuma vadīšanas metodika darbā ar jauniešiem?					
2.	Vai jūsu organizācijā ir specializācija “sociālais darbs ar jauniešiem”?					
3.	Vai jūsu organizācijā ir īpaši identificējami speciālisti un/vai sociālie pakalpojumi (metodes un pieejas), kuri saņēmēji ir jaunieši?					
4.	Vai jūsu organizācijā ir atrunāti kritēriji, ar kuriem jauniešiem, kuros gadījumos strādā sociālais darbinieks darbā ar jauniešiem? Tas nozīmē, skaidri definēta mērķa grupa?					
5.	Vai sociālo pakalpojumu sniegšanā ir noteikta (reglamentēta) sociālā darba speciālistu metodika, pieejas un pamatojums?					
6.	Vai sociālā darba speciālisti vai citi pakalpojuma sniedzēji metodiski vai teorētiski pamato, argumentē izvēlēto pieeju atbilstību klientu vajadzībām?					
7.	Vai vadības līmenī ir noteiktas prioritātes jaunu pieeju, metožu apguvei un izmantošanai praksē?					
8.	Vai darbiniekiem ir iespēja (organizētas vai atmaksātas no darba devēja puses vismaz 24 stundas gadā) apgūt jaunas pieejas, metodes vai saņemt atbalstu esošo metožu aprobācijai/pilnveidei?					
9.	Vai organizācija sniedz pakalpojumus, ievērojot kādu noteiktu metodiku (metožu kopumu), ņemot vērā pakalpojuma mērķa grupu?					
10.	Vai tiek rīkotas metodiskās dienas, kuru ietvaros aprobē, analizē un diskutē par darba pieeju un metožu pilnveides pasākumiem?					
11.	Vai “klientu lietu” izstrādē, t.sk. izvērtēšanā, procesa vadībā vai konsultācijās izmantojat noteiktu teorētiski pamatotu metodiku (vienu vai vairākas)?					
12.	Vai organizācijā ir vismaz viens atbildīgais par profesionālo izaugsmi un pilnveidi (izstrādi un ieviešanu), kurš darbojas pēc iestādes profesionālās pilnveides plāna?					
13.	Vai katras jomas speciālistam ir izstrādāta metodika, vai metodiskie norādījumi profesionālā darba veikšanai?					
14.	Vai esošā metodika vismaz 1 x gadā tiek pārskatīta, analizēta, izvērtēta un pilnveidota, novēršot formālas un nelietderīgas metodes raksturu?					
15.	Vai sociālo pakalpojumu sniegšanā tiek veikti mērījumi (intervijas, anketas, ārējā ekspertīze – audits) “efektivitātes” rādītāju noteikšanai?					
16.	Jūs vairāk strādājat ar dokumentu aprites, uzskaites un datu bāžu aizpildīšanu vai psihosociāli, t.sk. starpdisciplināri?					
17.	Vai lielāko daļu sociālā atbalsta un sociālo problēmu risināšanas pakalpojumus nodrošināt ārpus jūsu organizācijas (pērkam, izmantojam valsts un citu institūciju pakalpojumus)?					

Vidējais rādītājs _____

Problēmas, kas traucē nodrošināt kvalitātes kritēriju:

2.10. Profesionalitāte

Kritērijs “profesionalitāte” ir saistīts ar ikviena organizācijas/institūcijas darbinieka atbilstību profesionālajam standartam un labas prakses principiem. Sociālā darba speciālistu profesionalitāti nosaka pēc LR normatīvajos aktos, profesijas klasifikatorā, profesijas standartā, ētikas kodeksā, darba aprakstā un “klientu apmierinātības” līmeņa kritērijiem.

Nr.p.k.	Kritērijs	vērtējums				
		Nav	Ļoti reti	Daļēji (50%/ 50%)	Daļēji ir	Ir
1.	Vai visiem darbiniekiem ir atbilstoša LR normatīvajos aktos noteiktā izglītība darba pienākumu veikšanai?					
2.	Vai jums ir profesionālā specializācija, t.sk. izglītība specializācijā (formālā, kvalifikācija vai attīstīta profesionālā pilnveidē)?					
3.	Vai darbinieki regulāri paaugstina savu kvalifikāciju kursus/semināros?					
4.	Vai tiek nodrošināti profilaktiski pasākumi darbiniekiem profesionālās izdegšanas mazināšanai? (Izņemot supervīziju)					
5.	Vai tiek nodrošināta profesionālā supervīzija darbiniekiem?					
6.	Vai organizējat / piedalāties pieredzes apmaiņās, t.sk. labās prakses pārņemšana un ieviešana praksē?					
7.	Vai esat organizējuši pieredzes apmaiņas uzņemšanu?					
8.	Vai esat organizējuši apmācību seminārus starp profesionālu sadarbības partneriem par jūsu sadarbības tēmu, t.sk. attīstot novada kompetences darbā ar jauniešu?					
9.	Vai esat izstrādājuši un realizējat plānveidīgi sociālo pakalpojuma pilnveides pasākumus (plāni, stratēģijas, nodomi), to daudzveidošanu atbilstoši klientu vajadzībām?					
10.	Vai regulāri lasāt, analizējat un aprobējat “jaunas” (inovatīvas) pieejas un labās prakses piemērus profesionālā darba jomā savā kolektīvā? (izņemot likumdošanu)					
11.	Vai organizācija seko izmaiņām un jauninājumiem likumdošanā?					
12.	Vai Jūsu organizācija nodrošina prakses vietu un konsultācijas studentiem?					
13.	Vai tiek piesaistīti ārējie resursi (eksperti, studentu pētījumi, sadarbības partneru vērtējums) neatkarīgai, profesionālai ekspertīzei organizācijā?					
14.	Vai profesionālās darbības nolūkos, jūsu organizācijā ir izveidota starpprofesionālu komanda, t.sk. no speciālistiem, kuri nav sociālie darbinieki, bet ir būtiski darbā ar jauniešu?					
15.	Vai uzskatāt, ka jaunieša vēlmei un rīcībai sadarboties, ir liela nozīme veiksmīgas sadarbības starp sociālo darbinieku un jauniešu izveidošanā?					

Vidējais rādītājs _____

Problēmas, kas traucē nodrošināt kvalitātes kritēriju:

Pielikums Nr. 10.1.

Atbalsta programmas piemērs ir sagatavots metodikas aprobācijas laikā.

Šis ir kā mācību piemērs.

ATGĀDINĀM, ka atbalsta programmas var būt plašākas, ar daudz vairāk komponentēm, atšķirīgu struktūru, dažādu ekspertu iesaisti, atšķirīgām aktivitātēm, pakalpojumiem, kur visus elementus vieno kopīgs mērķis utml.

Atbalsta programma jauniešiem “Pašizaugsme”

Atbalsta programmas apraksts:

Sociālā atbalsta programmas pamatā ir izvirzītie mērķi un atbalsta grupas koordinēta darbība. Jaunieši atbalsta grupā tiek iesaistīti, veicot pārrunas, pēc tam kopīgi ar katru atbalsta grupas jauniešu sastādot individuālos sociālā atbalsta plānus, kuros tiek noteiktas katra atbalsta programmas dalībnieka aktivitātes. Jauniešu apmierinātības noskaidrošanai tiek izstrādātas anketas, ar kuru palīdzību apkopots jauniešu viedoklis par programmā iekļautajām, īstenotajām aktivitātēm, līdzdalību un ieguvumiem no atbalsta programmas darbībām. Jauniešu atbalsta programmas aktivitātes ir līdzdalība, savstarpējais atbalsts un palīdzība. Atbalsta programmas aktivitātes notiek individuāli un jauniešu grupās, kurās katram jauniešim tiek dota iespēja līdzdarboties, risināt grūtības un dalīties pieredzē. Atbalsta programmā svarīga nozīme ir līdzdalības, pašpalīdzības un atbalsta principiem, kur kopā sanāk jaunieši ar līdzīgām problēmām un vajadzībām. Programmas ietvaros izveidotā grupā jaunieši aktualizē savas vajadzības, grūtības, pieredzi un uzklausa citu jauniešu pieredzi jautājumu risināšanā, rod iespējas, atbalstu, spēku, cerības mainīt savu dzīvi. Atbalsta programmas realizācijas procesā jaunieši mācās labāk iepazīt un pieņemt paši sevi, pilnveidot un uzlabot savas attiecības ar apkārtējiem.

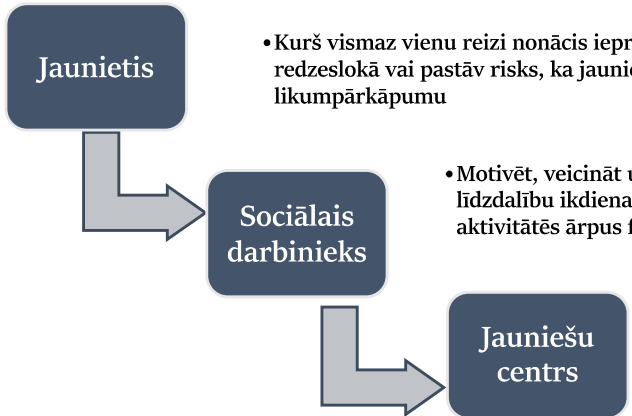
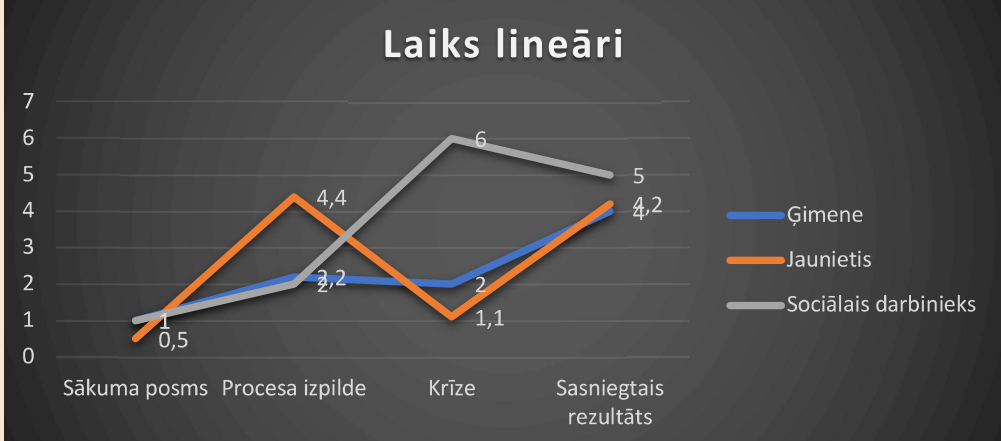
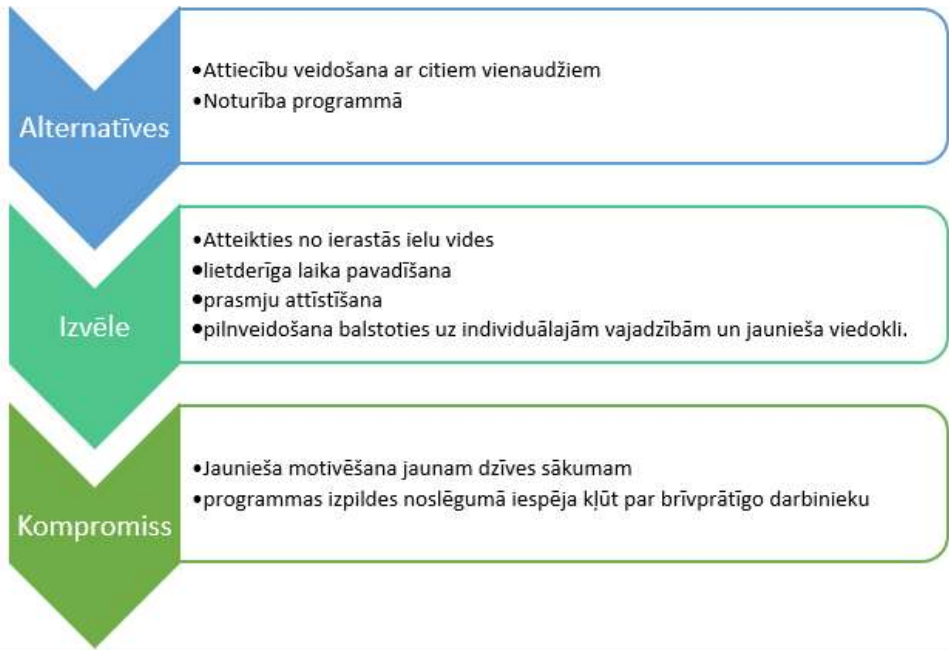
Atbalsta programma dod iespējas:

- apzināties, ka ir jaunieši, kas viens otru saprot un pieņem tādu, kāds katrs ir;
- izprast savas jaunieša grūtības;
- drošības izjūtu, izreaģējot savas jūtas (katrs var “izlādēties”, kā viņam nepieciešams);
- atjaunot ticību sev;
- atziņu, ka jauniešis nav vientuļš savās problēmās;
- saņemt savstarpēju atbalstu un palīdzību, apgūt jaunas prasmes;
- dzirdēt un saredzēt citu jauniešu viedokļus par problēmu;
- novērtēt, saprast to, ko citi jaunieši reāli dara, kvalitatīva laika pavadīšana;
- iegūt jaunu informāciju, atbalsta sistēmu un draugus.

Atbalsta programmā iekļautas dažādas tēmas, kuru ietvaros jaunieši līdzdarbojas, var savstarpēji apmainīties ar savu pieredzi, palīdzību, atbalstu.

Atbalsts var izpausties kā informācijas sniegšana un tās izvērtēšana, kas balstās uz personīgo pieredzi; klausoties un pieņemot citu pieredzi, sniedzot ievērojamu sapratni un izveidojot, paplašinot sociālo tīklu. Vēl viens no atbalsta programmas mērķiem ir, lai tajā sastopas līdzīgs ar līdzīgu – jaunieši, kuriem ir līdzīgas grūtības, vajadzības. Starp jauniešiem notiek informācijas, pieredzes apmaiņa vienam ar otru personiskajā pieredzē, kā rezultātā jauniešis saņem atbalstu. Atbalsta programma ir piemērota ikvienam jauniešim, kurš šobrīd domā un jūtas, ka ir viens savās problēmās, bet meklē iespēju uzzināt, kā citi tiek galā ar līdzīgām problēmām, meklē sapratni un atbalstu. Tāpat tas ir veids, kā palīdzēt tiem jauniešiem, kas grib dalīties ar savām jūtām, pārdzīvojumiem, pieredzi un vēlas justies piederīgi, saņemt informāciju, iegūt jaunas zināšanas un iemaņas. Atbalsta programmas vienas grupas optimālais jauniešu skaits var būt no 7 līdz 12 jauniešiem. Pastāv tā saucamās atvērtās un slēgtās grupas. Atvērtajās grupās var nākt klāt jauni dalībnieki, bet slēgtajās – jauni dalībnieki nepienāk visu grupu darbošanās laiku. Atbalsta grupu tikšanās parasti notiek 2-2,5h vienu reizi vienā/divās nedēļās.

Mērķa grupa	13-16 gadi (vecuma grupu pielāgo pieprasījumam); Jaunieši nonāk ar deleģējuma lūgumu: BTA jomā darbojošās iestādes. Programma paredzēta jauniešiem, kurš vismaz vienu reizi nonācis iepriekš minēto institūciju redzeslokā vai jauniešiem atrodas augstā pārkāpumu veikšanas riskā.
Mērķis/ Jēga	Veicināt un integrēt jauniešu aktīvu līdzdalību ikdienas dzīvē, iesaistīt jauniešus aktivitātēs ārpus formālās izglītības, nodrošināt aktivitāšu pieejamību iespējami tuvu bērnu un jauniešu dzīves un mācību vietai, sniedzot iespēju līdzdarboties neformālajās aktivitātēs un to organizēšanā.
Jaunieša vajadzības	<ul style="list-style-type: none"> • Justies pieņemtam; • Socializēšanās; • Iekļaušanās (tostarp sociālā iekļaušana); • Dzīves prasmju apguves veicināšana; • Vērtību apzināšanās; • Apkārtējo cilvēku pieņemšana; • Sevis pieņemšana; • Redzesloka paplašināšana; • Informācijas apmaiņa; • Laika kvalitatīva pavadīšana;
Sagaidāmais rezultāts	Veicināta jauniešu aktīva līdzdalība ikdienas dzīvē, riska grupas jaunieši iesaistīti aktivitātēs ārpus formālās izglītības, integrēšanās ārpuskolas vidē, piedalīšanās aktivitātēs, kuras pieejamas iespējami tuvu bērnu un jauniešu dzīves un mācību vietai; praktisks risinājums – lietderīga laika pavadīšana un prasmju attīstīšana un pilnveidošana, balstoties uz individuālajām vajadzībām un jaunieša viedokli.
Skaitis/ Vieta/ Laiks	<ul style="list-style-type: none"> • Programmas ilgums: 6 mēneši; • Īstenošanas vieta: Jauniešu centrs (vai cita pašvaldības izvēlēta institūcija, biedrība, sadarbības partneris); • Katram jauniešim ir 4 obligātās nodarbības (var apmeklēt jauktā kārtībā), kurās ir iespējams piedalīties gan šīs programmas dalībniekiem, gan Jauniešu centra ikdienas apmeklētājiem: <ol style="list-style-type: none"> 1) veselība un attīstība, 2) tiesības un pienākumi, 3) dzīves prasmes, 4) brīvprātīgais darbs Jauniešu centrā, - saskaņojot ar Jauniešu centra atbildīgo personu (piemēram, palīdzība pasākuma organizēšanā, dekorāciju sagatavošana, kopīgs izbrauciens u.c.) <p>Pārējās nodarbības brīvprātīgas, jauniešiem tās apmeklē pēc vēlēšanās (tās ir ikdienā paredzētās Jauniešu centra nodarbības).</p> <ul style="list-style-type: none"> • Nodarbību skaits: katram jauniešim, kurš iekļauts programmā, paredzēts konkrēts obligāto nodarbību skaits. Jauniešiem 6 mēnešu laikā var izvēlēties, kad apmeklēs nodarbību, tiek informēti par nodarbību laikiem un, ja netiek uz kādu no obligātajām nodarbībām, tad apmeklē to nākamajā reizē, kad tā paredzēta pēc grafika 6 mēnešu laikā. Jauniešu centrs nodarbības veido atbilstoši tēmām, maina nodarbību vadošo personu un formātu pēc iespējām (lekcijas, kopīgi radoši darbi, vieslekcijas, meistar-klauses, izbraukumi u.c.); • Pēc programmas jauniešiem ir iespēja turpināt apmeklēt Jauniešu centra nodarbības, kas viņiem ir interesējošas; • Nodarbībās var piedalīties institūciju pārstāvji (piemēram, Pašvaldības policijas pārstāvji, kas vada nodarbību par Tiesībām un pienākumiem);
Grūtības/ Izaicinājumi	<ul style="list-style-type: none"> • Atspoguļot katram jauniešim programmas saturu un nepieciešamību tā, lai jauniešiem būtu ieinteresēti dalībai programmā; • Attiecību veidošana ar citiem vienaudžiem; • Noturība programmā; • Alternatīvu atrašana;

<p>Klienta kustība/ navigācijas karte</p>	 <ul style="list-style-type: none"> • Kurš vismaz vienu reizi nonācis iepriekš minēto institūciju redzeslokā vai pastāv risks, ka jaunietis varētu veikt likumpārkāpumu • Motivēt, veicināt un integrēt jauniešu aktīvu līdzdalību ikdienas dzīvē, iesaistīt jauniešus aktivitātēs ārpus formālās izglītības, • Programmas norises vieta, kur ir obligāti noteiktas 4 nodarbības 																				
<p>Lineāri (pēc aptaujas datiem apkopo un noslēgumā var izdarīt secinājumus par attīstības gaitu, jauniešiem apmeklējot atbalsta programmu.)</p>	<p style="text-align: center;">Laiks lineāri</p> <table border="1"> <caption>Data from 'Laiks lineāri' graph</caption> <thead> <tr> <th>Stadija</th> <th>Gimene</th> <th>Jaunietis</th> <th>Sociālais darbinieks</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>Sākuma posms</td> <td>1,0</td> <td>0,5</td> <td>1,0</td> </tr> <tr> <td>Procesa izpilde</td> <td>2,2</td> <td>4,4</td> <td>2,2</td> </tr> <tr> <td>Krīze</td> <td>2,0</td> <td>1,1</td> <td>6,0</td> </tr> <tr> <td>Sasniegtais rezultāts</td> <td>4,2</td> <td>4,2</td> <td>5,0</td> </tr> </tbody> </table>	Stadija	Gimene	Jaunietis	Sociālais darbinieks	Sākuma posms	1,0	0,5	1,0	Procesa izpilde	2,2	4,4	2,2	Krīze	2,0	1,1	6,0	Sasniegtais rezultāts	4,2	4,2	5,0
Stadija	Gimene	Jaunietis	Sociālais darbinieks																		
Sākuma posms	1,0	0,5	1,0																		
Procesa izpilde	2,2	4,4	2,2																		
Krīze	2,0	1,1	6,0																		
Sasniegtais rezultāts	4,2	4,2	5,0																		
<p>Alternatīvas</p>	 <ul style="list-style-type: none"> Alternatīvas <ul style="list-style-type: none"> • Attiecību veidošana ar citiem vienaudžiem • Noturība programmā Izvēle <ul style="list-style-type: none"> • Atteikties no ierastās ielu vides • lietderīga laika pavadīšana • prasmju attīstīšana • pilnveidošana balstoties uz individuālajām vajadzībām un jaunieša viedokli. Kompromiss <ul style="list-style-type: none"> • Jaunieša motivēšana jaunam dzīves sākumam • programmas izpildes noslēgumā iespēja kļūt par brīvprātīgo darbinieku 																				
<p>Pasūtītājs</p>	<p>BTA jomā darbojošās institūcijas, sociālais dienests</p>																				
<p>Izmaksas</p>	<p>Finansējums Jauniešu centram vai citai pašvaldības izvēlētai institūcijai vai biedrībai:</p> <ul style="list-style-type: none"> • nodarbību organizēšanas budžets, kas iekļauj samaksu vieslektoriem. Lai samazinātu izmaksas, var piesaistīt dažādus pašvaldības darbiniekus (piemēram, pašvaldības policiju); • atalgojums Jauniešu centra darbiniekam (var nākties algot papildus darbinieku, lai īstenotu programmu); • atalgojums sociālajam darbiniekam (izvērtēt nepieciešamību algot papildu darbiniekus, lai Pašvaldībā būtu nepieciešamais darbinieku skaits); 																				
<p>Uzturētājs</p>	<ul style="list-style-type: none"> • BTA sadarbības grupa (BT, VP, PP, IP, AK, SD); • Sociālais dienests; • Jauniešu centrs; 																				

Pielikums Nr. 10.2.

Atbalsta programmas piemērs ir sagatavots metodikas aprobācijas laikā.

Šis ir kā mācību piemērs.

ATGĀDINĀM, ka atbalsta programmas var būt plašākas, ar daudz vairāk komponentēm, atšķirīgu struktūru, dažādu ekspertu iesaisti, atšķirīgām aktivitātēm, pakalpojumiem, kur visus elementus vieno kopīgs mērķis utml.

Atbalsta programma jauniešiem “Pozitīvām uzvedības izmaiņām”

Vardarbība ir sabiedrībā aktuāla problēma, kas ne tikai ierobežo indivīda tiesības uz drošu un no vardarbības brīvu dzīves telpu, bet arī atstāj paliekošas nelabvēlīgas sekas uz indivīda un visas sabiedrības veselību. ANO Ilgtspējīgas attīstības 16.1. mērķis paredz, ka sabiedrībā ir būtiski jāsamazina visu veidu vardarbība¹. **Vardarbība** ir tīša iedomāta vai reāla fiziska spēka vai varas apzināta lietošana pret sevi, citu personu, grupu vai kopienu, kas izraisa vai spēj izraisīt ievainojumu, nāvi, pēctraumatiskā stresa sindromu, attīstības traucējumus vai zaudējumus².

Kā viens no vardarbīgas uzvedības galvenajiem cēloņiem ir nespēja atpazīt un kontrolēt savas emocijas. Vardarbīga uzvedība parasti nav viena epizode, kas neatkārtojas. Vardarbība – tā ir uzvedība. Tā ir viena no uzvedības formām. Un, ja mēs domājam par to, kā veidojas uzvedība, tad uzvedība veidojas no bērnības pieredzes, no uzvedības paraugiem un no tā, kā emocijas pārvērš uzvedībā. Tas nozīmē, ka arī vardarbīgā uzvedība nepastāv tikai tajā konkrētajā brīdī, bet tai ir tās senās saknes, kā tā ir veidojusies³. Cilvēka uzvedība kā viņa ārējā rīcība ir cilvēka dziļākās iekšējās būtības izpausme⁴.

Uzvedība – indivīda rīcības ārēja izpausme, izturēšanās, attieksme, ko parasti nosaka vitālās vajadzības un vides apstākļi, kā arī tuvākajā apkārtņē vai plašākā sabiedrībā pieņemtās estētiskās, tikumiskās normas etiķete un ko, tāpat kā zināšanas, vērtē izglītības ieguves procesā. Vērtējot uzvedību, jāņem vērā konkrētie apstākļi un situācijas⁵.

Latvijā diemžēl nepastāv apmācību programmas jauniešiem, vardarbīgas uzvedības mazināšanai, lai gan būtu pieejama Eiropas Savienības finansētā Attīstības un nodarbinātības programma, kura ietver sevī arī izglītību vardarbības atpazīšanai un prevencijai⁶.

Daudzos gadījumos par agresīvu uzvedību var uzskatīt mēģinājumu atrisināt kādu specifisku problēmu; citiem vārdiem, persona cenšas sasniegt kādu mērķi, izmantojot agresiju. Tas ir jāatšķir no naidīgas agresijas, kas izriet no dusmām un vilšanās un nav vērsta uz kāda sociāli akceptējama lielāka mērķa sasniegšanu.

Tipiski iemesli, kas slēpjas aiz agresīvas uzvedības:

- uzsvērt savas intereses un vēlmes, kas ir pretrunā ar citu cilvēku vēlmēm;
- iegūt autoritāti (hierarhijas ietvaros);
- aizsardzība vai paš aizsardzība kā atbilde uz citas personas agresiju;
- atriebība par senāku agresijas gadījumu (atmaksa).

Agresijas uzvedības cēloņi

Situācijās ar potenciālu agresiju atsevišķi apstākļi var saasināt šo tendenci:

- nepatikas stimuli: šie nepatīkamie stimuli var paaugstināt cilvēka aizkaitinājumu un izraisīt dusmas;
- uzbudinājums: fizioloģiskais uzbudinājums paaugstina pastāvošās uzvedības tendences;
- agresīvi signāli: ja situācijā parādās signāli, kas asociējas ar vardarbību vai agresiju, tie var stimulēt latentās agresijas izvirdumu;

¹ United Nations, 2017.

² World Health Organisation. Violence: a public health priority. Ženēva (Šveice) : World Health Organisation, 1996.)

³ <https://www.delfi.lv/calis/jaunumi/vardarbiba-ir-varmakas-atbildiba-specialiste-skaidro-tas-rasanas-ieneslus.d?id=50204355>, Vardarbība ir varmakas atbildība. D.Vinovska.

⁴ Skolotājs, 2/2005, 63. lpp.

⁵ Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīca, 2000, https://www.tip.edu.lv/media/files/Izglitotajiem_ar_uzvedibas_traucejumiem.pdp.

⁶ WHO, 2019) WHO (2019). Consultation in south-eastern Europe on WHO guidelines for the health sector response to child maltreatment. Meeting report. Budve, Montenegro.

- pornogrāfija un seksuāla vardarbība: saskaņā ar dažiem pētījumiem pornogrāfijas attēlojums var pazemināt seksuālās agresijas sliekšni;
- televīzija un datorspēles: vardarbības attēlojums var izraisīt agresiju⁷.

Mērķa grupa	Zēni vecumā no 13 līdz 15 gadi, slēgta grupa, 8 dalībnieki. Jaunieši, kas konfliktus risina ar fiziska spēka pielietojumu, nav prasmju risināt konfliktus nevardarbīgā veidā. Jaunieši, kas veikuši likumpārkāpumus, kas saistīti ar fiziskās vardarbības pielietošanu.
Deleģējums	1) Jaunietis, kurš nonācis atbalsta programmā pēc Administratīvās komisijas lēmuma izpildes par veiktu vardarbību/vardarbīgu uzvedību; 2) Jaunietis, kurš nonācis atbalsta programmā pēc Valsts policijas paziņojuma par vardarbību/vardarbīgu uzvedību; 3) Jaunietis nonācis atbalsta programmā no dabīgās vides (skola, mājas, jauniešu centrs lūguma).
Vajadzības	Apgūt sociāli pieņemamā veidā prasmi risināt konfliktus; Kontrolēt emocijas un dusmas; Veicināt veselīgu savstarpējo komunikāciju un attiecības.
Mērķis/Jēga	Samazināt vardarbību, aizstājot agresīvu uzvedību ar citām sociālajām aktivitātēm. Samazinot vardarbību/agresiju, samazināt varbūtību veikt jaunus pārkāpumus un līdzīgas darbības noteiktās vecuma mērķa grupās. Strādāt ar emocionālo paškontroli, uzvedības (agresijas, vardarbības) <i>paternu</i> mazināšanu, vielu lietošanas riskiem, sociālo labbūšanu.
Programma	Programmas realizēšanā iesaistītie: sociālais darbinieks, psihologs, sporta pedagogs (Sporta klubs), jaunatnes darbinieks (jauniešu centrs). 15 x psihologa nodarbības 1 x 2 nedēļās: <ul style="list-style-type: none"> • “Kas un kādi mēs esam?”; • Manas emocijas un ar tām saistītā uzvedība; • Draudzība un cieņpilna komunikācija; • Konflikti un to risināšanas veidi; • Lēmumu pieņemšana; • Vara un attiecības; • Vēstule upurim vai saruna, atvainošanās, meditācija; • Savu resursu stiprināšana un apzināšanās; • Pozitīvas domāšanas stiprināšana; • Kā apzināt savas emocijas – vai es atpazīstu savas emocijas? Ko darīt ar dusmām un agresiju; • Kā atpazīt vardarbību?; • Vardarbība, kurš kļūdījies; • Neesi vienaldzīgs! Sporta pedagoga nodarbības - sporta skolā 2 x nedēļā pēc vienošanās ar grupu, komandas un individuālais sports, un pārrunas ar sporta skolotāju par: sportu bez vardarbības, veselību, attiecībām, spēku, vardarbību utml. Iesaiste jauniešu centra darbā (<i>pieaicinātie speciālisti 1x ned. 1,5 h 6 mēnešus</i>) <ul style="list-style-type: none"> • Brīvprātīgais darbs pašvaldībā; • Brīvais laiks; • Vienaudži (iespējams ar līdzīgu pieredzi); • Pozitīva socializācija un attiecību veidošana; • Draudzība un cieņpilna komunikācija; • Atkarības un vardarbība; • Līderisms un tā izpausmes; • Aktivitātes ārā vidē (pārgājieni, labo darbu darbnīcas u.c.); • Kino vakari (saistībā ar vardarbību/vardarbības mazināšanu); • Intelektuālas nodarbības (galda spēles, kustību spēles, erudīcijas spēles, mēmais šovs)

⁷ Traprevi 2014. Apmācības jauniešu vardarbīgas uzvedības profilaksei un korekcijai. Projekta nummurs: 2013-1-ES1-LEO05-66490. Septembris 2015, 17-18 lpp.

Programma	Grupu nodarbība skopā ar sociālo darbinieku darbā ar jauniešiem, 1 x nedēļā un/vai individuālās konsultācijas par: <ul style="list-style-type: none"> • pusaudžu vecums un pubertāte; • kā atpazīt vardarbību?; • draudzība un cieņpilna komunikācija; • vardarbība, kurš ir kļūdījies; • emociju izlāde pozitīvā veidā; • veselīgs dzīvesveids – higiēna, dzimumaudzināšana – sekss un seksualitāte; • lietderīga brīvā laika pavadīšana; • jaunu savstarpēju pozitīvu kontaktu/draudzības veidošana;
Norise	6 mēnešu cikls 3-4 x nedēļā, pēcpusdienā 16:30-18:00 ar 15.min. pauzi tējai/dzērienam un uzkodām.
Pasūtītājs	Policija, administratīvā komisija, skola. Iesaistītie un ieguvēji: jaunietis, cietušais, ģimene, skola, jauniešu centrs, u.c. dabīgā vide;
Maksātāji/ Realizētāji	1) Pašvaldība/Valsts/Eiropas fondi. 2) Sociālais Dienests (piesaistot pakalpojumu).

Jaunieša pieteikšanās un virzība atbalsta programmā

Pielikums Nr. 10.3.

Atbalsta programmas piemērs ir sagatavots metodikas aprobācijas laikā.

Šis ir kā mācību piemērs.

ATGĀDINĀM, ka atbalsta programmas var būt plašākas, ar daudz vairāk komponentēm, atšķirīgu struktūru, dažādu ekspertu iesaisti, atšķirīgām aktivitātēm, pakalpojumiem, kur visus elementus vieno kopīgs mērķis utml.

Atbalsta programma jauniešiem “Viedierīču atkarības mazināšanai”

Mērķa grupa	Jaunieši ar viedierīču atkarību, 13-15 gadi (ar diagnosticētu atkarību, ar atkarības pazīmēm, ar narkologa nosūtījumu). Līdz 12 jauniešu grupa.
	Pamatā viedierīču atkarība jauniešiem: lieto viedierīces (telefonus, datoru, planšetes) vairāk nekā 30 h nedēļā, tiek novērotas izmaiņas pusaudžu emocionālajā sfērā, vēlāk arī fiziskajā. Tiek kavēta skola un citi pienākumi, pamests novārtā iepriekšējais hobijs vai intereses. Bieži būtiski samazinās rūpes par sevi, tiek zaudēta laika izjūta, parādās nervozitāte un ēšanas traucējumi.
Mērķis/Jēga	Pusaudža vajadzības: <ul style="list-style-type: none">• apmierināt vajadzību pēc domubiedriem;• būt piederīgam kādai sociālajai grupai;• hipotētiski mazināt vientulības sajūtu, kautrību;• apmierināt savas psiholoģiskās un fizioloģiskās sajūtas (vēlme būt mīlētam vai kādu mīlēt). Mērķis: mazināt viedierīču atkarību jauniešiem, ieviešot jaunieša dzīvē cita veida aktivitātes un intereses. Sagaidāmais rezultāts: <ul style="list-style-type: none">• mazināta viedierīču lietošanas intensitāte un regularitāte;• jaunieši izprot viedierīču lietošanas nelabvēlīgo ietekmi uz dzīvi (atkarības jēdziens);• jauniešiem ir atgūts pietiekams pašvērtējums (ja iepriekš bijis pazemināts);• jaunieši apzinās, kā saturīgi pavadīt brīvo laiku;• jaunieši prot un veido jaunus sociālos kontaktus.
Programma	Programmā iesaistītie: sociālais darbinieks ar jauniešiem; sociālais darbinieks (otrs grupu vadītājs); atkarību profilakses speciālists (APS); jauniešu mentori; psihologs; vecāki; jaunieši; brīvprātīgie lektori (sabiedrībā zināmi cilvēki, kam bijusi šāda veida atkarība); narkologs. Programmu sk. zemāk.
Norise	pilsētas jauniešu centrs/ dienas centrs/ ģimenes atbalsta centrs; Laiks - 1x divās nedēļās, otrdienās no plkst. 16.00-18.00, 8 grupu nodarbības jauniešiem, 2 izbraucieni, 2 grupu nodarbības vecākiem, 2 grupu nodarbības jaunieši + vecāki, 6 mēnešu programma.
Pasūtītājs	Vecāki, izglītības iestāde, jaunieši (pusaudzis).
Maksātāji/Realizētāji	Sociālais dienests, biedrība (NVO) vai jauniešu centrs.

Programmas komponentes (iesaistītās puses)

Jaunietis	Vecāki	Izglītības iestāde
Atbalsta grupa jauniešiem (10 nodarbības). Tēmas: <ul style="list-style-type: none"> • atkarības fenomens; • pašvērtējuma celšana; • komunikācijas prasmes; • āra aktivitātes – piedzīvojumu izglītība 	Nodarbības vecākiem: Nodarbība vecākiem “Atkarību fenomens”, impulsu kontroles traucējumi, kompulsīvi traucējumi, interneta atkarība (<i>internet addiction</i>), tostarp spēļu spēlēšana internetā (<i>internet gaming</i>). Nodarbība vecākiem ar psihologu. Kā pa-reizi veidot kontaktu ar jauniešiem. Vecāku un pusaudžu savstarpējās attiecības un komu-nikācija. Labas audzināšanas prakses piemēri.	Sociālais pedagogs pro-grammas laikā seko līdzi jaunieša mācībām, uz-vedībai un viedierīču lietošanai skolā. Motivē iesaistīties ārpuskolas pulciņos. Ja ir problēmas, tad sazināties ar sociālo darbinieku, lai pēc iespējas ātrāk risinātu situāciju.
Individuālas konsultācijas pie atkarību profilakses speciālista (līdz 10 reizēm, skaitu nosaka speciālists). Konsultācijas pie psihologa vai narkologa – pēc vajadzības atkarībā no atkarības smaguma pakāpes, diagnozes.	Individuālas konsultācijas pie psihologa – pēc vajadzību, vecāku vēlmēs. Mērķis – veicināt veselīgas attiecības ar pusaudzi.	
Divas ekskursijas: jaunietis kopā ar vecāku (-iem). Mērķis: uzlabot savstarpējo saskarsmi, saturīga brīvā laika pavadīšana		

RISKU MENEDŽMENTS

Aktuālo risku izvērtējums atbalsta programmā

Riska līmenis	Riska veids	Sekas, iestājoties riskam	Riska vadības metodes	
AUGSTS	Informācijas aprites risks	sociālo mediju krīze (negatīvs programmas atspoguļojums medijos)	1. Aktīva komunikācija ar sabiedrību (klienti, vietējie politiķi, sadarbības institūcijas); 2. Dažāda līmeņa sapulces (nodaļu, starpinstitucionālās) programmas laikā; 3. Dažādu komunikācijas kanālu izmantošana; 4. Aktivitāti sociālajos tīklos veicina un uzrauga pašvaldības sabiedrisko attiecību speciālists; 5. Sabiedrības izglītošana par programmu, tās mērķiem un uzdevumiem.	
		sabiedrības, pašvaldības, neizpratne par atbalsta programmu kopumā		
		finansējuma nepiešķiršana atbalsta programmai		
	Atbilstības un klientu apkalpošanas risks	pārtraucošo iestāžu sūdzības, pastiprināta kontrole		1. Izstrādātā klientu kustības shēma, pēc kuras strādā programmas speciālisti; 2. “Četru acu” princips lēmumu pieņemšanā; 3. Kvalitatīva darbaspēka piesaiste; 4. Programmas speciālistu supervīzijas; 5. Sakārtota dokumentācija programmā; 6. Klientu sūdzību analīze; 7. Klientu attiecību vadība; 8. Resursu pārstrukturēšana (pieejamība klientiem) – grupu vietā piedāvāti individuālie pakalpojumi.
		grupā sākas klientu konflikts (savā starpā/ ar speciālistiem)		
		vadības rājiens un neuzticība programmas izstrādātājiem/veidotājiem		
		klienta (jaunieša, vecāku) sūdzības, atteikšanās piedalīties		
	Darba vides riski	neprecizitātēs dokumentācijā		1. Programmas speciālistu supervīzijas; 2. Regulāras anonīmas klientu un speciālistu apmierinātības aptaujas; 3. Sūdzību analīze un konfliktu risināšana; 4. Darba vides saistītos jautājumus risina programmas vadītājs sadarbībā ar personālvadības speciālistu; 5. Programmas komandas saliedēšanas pasākumi; 6. Darba drošības instrukcijas; 7. Epidemioloģiskās drošības pasākumu plāns; 8. Adegams tehniskais nodrošinājums darbam.
		nelaimes gadījumi programmas izpildes laikā (klientiem, darbiniekiem)		
		darbinieku “izdegšana” (izdegšanas sindroms)		
mobings, bosings programmā				
programmas kvalitātes samazināšanās				
epidemioloģiskās drošības pārkāpumi, epidemioloģiskās situācijas pasliktināšanās				

Riska līmenis	Riska veids	Sekas, iestājoties riskam	Riska vadības metodes
VIDĒJS	Finanšu risks	zaudējumi	1. Izveidota iekšējā audita funkcija; 2. Iekšējās un ārējās pārbaudes programmai reizi gadā sadarbībā ar grāmatvedības nodaļu; 3. Budžeta plānā iekļauts “drošības spilvens”.
		neparedzēti izdevumi, inflācija	
		iestādes budžeta pārsniegšana	
	Stratēģiskais risks	nepilnīgi programmas procesi (nefunkcionē/iztrūkst kāda no komponentēm)	1. Izstrādāts programmas darbības plāns; 2. Komunikācija ar sadarbības partneriem (komponentēm) un pārraugošajām iestādēm; 3. Speciālistu iesaiste programmas vadības lēmumu pieņemšanā; 4. Klientu apmierinātības aptaujas; 5. Sniegto pakalpojumu analīze.
		netiek sasniegti programmas stratēģiskie mērķi un plāni	
		kļūdas programmas uzdevumu izpildē	
	Reputācijas risks	apgrūtināta programmas funkciju izpilde	1. Programmas vadītāja iesaiste (“tonis no augšas”); 2. Programmas vadītāja attieksme – reputācija kā prioritāte; 3. Programmas vadītāja regulāra komunikācija ar iesaistītajiem speciālistiem; 4. Sakārtota programmas dokumentācija; 5. Speciālistu supervīzijas.
		tiesvedības un dažāda apmēri sodi	
		sabiedrības un klientu neuzticība programmai	
		programmai uzlikto prasību neizpilde	
konfidencialitātes neievērošana			
Kiberdrošības risks	informācijas pazušana	1. Ziņošana par incidentu saskaņā ar Informācijas tehnoloģiju drošības likumā noteikto kārtību; 2. Ieviesti informācijas tehnoloģijas risinājumi, lai mazinātu riskus; 3. Darbinieku instruktāža par kiberdrošības apdraudējumu; 4. Simulācijas treniņi programmas speciālistiem.	
	sensitīvo datu zādzības		
	kiberuzbrukumi		
ZEMS	Korupcijas un interešu konfliktu risks	paaugstināts reputācijas riska līmenis	1. Prasība vadīt risku ir formulēta programmas plānā; 2. Programmas organizācijas kultūras (kultūrvides) izveide; 3. Iekšējās ziņošanas sistēmas izstāde.
		tiesvedības procesi un soda sankcijas	
		speciālistu neprofesionāla uzvedība	
		labas pārvaldības neievērošana programmā	
	Dabas katastrofu/ģeopolitisko krīžu risks	traucēta vai pilnībā apturēta programmas darbība	1. Izstrādāts krīzes scenārijs katastrofu novēršanai vai mazināšanai – preventīvi pasākumi, atļautās un aizliegtās speciālistu aktivitātes; 2. Praktiskas speciālistu apmācības krīzes situācijās; 3. Labās pieredzes apmaiņa.
		programmas nespēja nodrošināt pakalpojumus	
		speciālistu haotiska rīcība, neievērojot drošības prasības	

Nodarbību plāns

Nodarbības jauniešiem:

1. **Izbraukums**, iepazīšanas, grupas saliedēšanas pasākumi (stratēģiska piedzīvojumu sacensība, kas notiek ārā apstākļos, izmantojot dabā atrodošos objektus un iespējas). Mentoru izvēle.
2. **Nodarbība jauniešiem: “Viedtālrunu paaudze”, “Atkarību fenomens”**. Izrunāti impulsu kontroles traucējumi, kompulsīvi traucējumi, interneta atkarība (internet addiction), tostarp spēļu spēlēšana internetā (internet gaming).¹
3. **Nodarbība jauniešiem ar pieaicinātu atkarības profilakses speciālistu**. Izrunātas tēmas, kā veidojas atkarība, vai atkarība – tas ir labi vai slikti, kā jebkāda atkarība ietekmē dzīves kvalitāti. Sociālo tīklu atkarība (social networking addiction) jeb sociālo mediju atkarība (social media addiction), mobilā telefona lietošanas atkarība (addiction to using mobile phones), sportošanas atkarība (exercise addiction), ēšanas jeb ēdiena atkarība, mīlestības atkarība (love addiction), darba jeb strādāšanas atkarība (work addiction), sauļošanās atkarība utt.²
4. **Nodarbība jauniešiem “Komunikācijas prasmju attīstīšana”**. Mentori palīdzēs jauniešiem uzzināt, kā izlīdzināt konfliktus, attīstīt pārlicinošu runu, iegūt efektīvas pašprezentēšanas prasmes un palielināt uzticību saviem vārdiem. Domubiedru grupā būs iespēja būt radošiem komunikācijas problēmu risināšanā, izmēģināt dažādus sarunu biedra ietekmēšanas veidus, izmantot dažādas lomas un izspēlēt nepieciešamās situācijas.
5. **Nodarbība jauniešiem grupu darbs ar psihologu**. Kāpēc attīstās atkarība. Medicīniskais modelis: bioloģiski un vides cēloņi, sociālās iemācīšanās modelis: no vecākiem, apkārtējiem, ģenētiskais modelis, biopsihosociālais modelis.³ Izrunāti jauniešu grūtības, cēloņi, mērķi.
6. **Ārā nodarbība “Piedzīvojums”** Veicināt jauniešu lietderīgu laika pavadīšanu brīvā dabā, likt domāt “ārpus rāmjiem”, attīstīt darbu komandā, kā arī komunikācijas prasmes.
7. **Nodarbība jauniešiem ar psihologu “dzīves stila analīze”**. Individua paradumu kopums, kas izpaužas preču un pakalpojumu izmantošanā, brīvā laika pavadīšanā un sociālajās attiecībās.
8. **Nodarbība jauniešiem “Futbola spēle”**. Saliedētībai tiek piešķirta centrālā un izšķirošā loma komandas attīstībā. Grupas saliedētības jēdziens psiholoģijā tiek skaidrots kā dinamisks process, kas izpaužas grupas tendencē izjust kopību un palikt vienotai pret kādiem objektīviem traucējošiem apstākļiem un/vai, lai apmierinātu grupas dalībnieku emocionālās vajadzības.
9. **Jauniešu grupu darbs + Mājas darbs “Vecāku un jaunieša savstarpējās attiecības un komunikācija”**. Lomu spēles (*Blind*). Tiek izvēlēts viens vadītājs un viens, tā teikt, upuris, proti, akls. Aizraušanās un ekstrēmums tiks pievienots, ja spēlēs šo spēli kaut kur sabiedriskā vietā. Aklajam ir aizsietas acis, jo viņam nevajadzētu neko redzēt, vadītājs izvēlas gidu no komandas. Gida uzdevums ir vest Aklo aiz rokas. Vadošajam spēlētājam skaidri un skaļi jābrīdina par šķēršļiem, ar kuriem spēlētāji sastapsies ceļā – apiet soliņus, pārkāpt pāri peļķēm. Pats svarīgākais šajā spēlē ir pilnīgas uzticēšanās sajūta starp spēlētājiem. Jebkāda veida ļaunprātīgi joki, izsmiekls, pārtraukumi un ķircināšana ir nepieņemami. Neaizmirstiet, ka cilvēks neko neredz un var ļoti ciest, ja pakļūp, piemēram, uz koka vai laternas staba. Aklā uzdevums šajā laikā ir ne tikai rūpīgi klausīties gidu, bet arī nodoties viņa jūtām, noskaņoties uz skaidru savu sajūtu uztveri. Tikai tad, kad mums ir aizsietas acis, mēs pa īstam sākam sajust vēsmas kutināšanu uz vaigiem un zaru krakšķēšanu zem kājām. Šis spēles psiholoģiskais uzdevums ir, pirmkārt, pievērst cilvēku viņa jutekliskajai apziņai, otrkārt, parādīt atbildības piemēru pret citu cilvēku.) Mājas darbs – pamēģināt šo spēli mājās ar vecākiem (pieraksti grūtības un atklājumus). Refleksija.
10. **Grupu izbraukums**, (vecāki + jaunieši) programmas noslēgšana, refleksija. Plāni, mērķi, turpmāka vīzija. Mājas darba prezentācija.

¹ Starcevic V. Behavioural addictions: A challenge for psychopathology and psychiatric nosology. Australian and New Zealand Journal of Psychiatry, 2016; 50 (8): 721-725.

² Starcevic V. Behavioural addictions: A challenge for psychopathology and psychiatric nosology. Australian and New Zealand Journal of Psychiatry, 2016; 50 (8): 721-725

³ Engel George L (1977). “The need for a new medical model: A challenge for biomedicine”. Science. 196: 129

Nodarbība vecāki + jaunieši:

- Pirmā konsultācija: Vecāki+ jaunieši + mentors. Iepazīšanas, vienošanās noslēgšana.
- Nodarbība “Vecāki + Jaunieši “Radošais darbs” – ēdiena gatavošana pēc grāmatu receptēm. Darbs komandā ar vecākiem.
- Nodarbība vecākiem + mājas darbs. “Vecāku un jaunieša savstarpējās attiecības un komunikācija”, vecāki mainās lomām ar jauniešiem. Mājas darbs – nedēļu būt pieklājīgam, pieņemt visus aizrādījumus bez kritikas (pierakstīt, lai pēc tam to varētu izrunāt ar psihologu), būt saprotošiem un atbalstošiem.

Pielikums Nr. 10.4.

Pieceja “Sociālais darbs ar jauniešiem: nabadzības risks un tā sekas” ir sagatavota metodikas aprobācijas laikā. Šis ir mācību laikā izveidots apraksts par nabadzību un tās sekām.

Sociālais darbs ar jauniešiem: nabadzības risks un tā sekas

Nabadzības definējums: Latvijas likumdošanā nabadzība nav definēta, tāpēc, runājot par nabadzību, sociālo atstumtību un sociālo iekļaušanu, tiek pielietotas Eiropas Komisijas definīcijas. Saskaņā ar Eiropas Komisijas noteikto par nabadzīgām tiek uzskatītas personas, ja to ienākumi un resursi (ekonomiskie, sociālie un kultūras) ir tik ierobežoti, ka viņu dzīves līmenis ir zemāks par sabiedrībā pieņemto un tām tiek liegtas vai ir ierobežotas pamattiesības. Tādējādi nabadzība galvenokārt ietver materiālo resursu trūkumu, kā rezultātā cilvēks nevar nodrošināt dzīvei nepieciešamās pamatvajadzības (pārtika, mājoklis, veselība, izglītība, kultūra un citas).

Nabadzība ir sociāla, ekonomiska un politiska rakstura stāvoklis, kuram raksturīga atsevišķa indivīda vai sociālas grupas trūkums pēc primārās nepieciešamības precēm un pakalpojumiem. Nabadzība bieži ir saistīta ar naudas trūkumu. Nabadzība ir relatīvs jēdziens un ir atkarīgs no vispārējā dzīves līmeņa konkrētā sabiedrībā. Nabadzībā dzīvojošajām personām ne tikai trūkst naudas, bet nereti ir arī pārtikas, dzeramā ūdens, veselības aprūpes, apgērba un/vai pajumtes trūkums.

Nabadzības ietekme uz cilvēkiem ir daudzveidīga un korelē ar sociālo atstumtību. Papildus labi zināmajām problēmām, kā nabadzīgi sadzīves apstākļi vai bezpajumtnieka statuss, nabadzīgus cilvēkus provizoriski skar arī:

- nespēja iegādāties pilnvērtīgu ēdienu;
- nespēja nodrošināt sezonai atbilstošu apģērbu un apavus;
- vāja veselība un ierobežota piekļuve veselības aprūpei;
- ierobežota piekļuve izglītībai, apmācībām, brīvā laika aktivitātēm un saņemt atbalsta pakalpojumus;
- finansiāla atstumtība un pārmērīgi parādi;
- ierobežota piekļuve modernajām tehnoloģijām, piemēram, internetam, sakariem, telefonam;
- bezdarbs;
- mobilitātes problēmas.

Nabadzības risku un sociālās atstumtības indikatori

Jaunieši saskaras ar augstāko nabadzības risku. Augšana nabadzībā var atstāt ietekmi uz visu dzīvi. Pēc statistikas datiem gandrīz viena piektā daļa no nabadzīgajiem cilvēkiem (19 %) ir bērni, kuri ir jaunāki par 16 gadiem. Tas nozīmē, ka 23 miljoni bērnu dzīvo nabadzīgās mājāsaimniecībās. Ekonomiskā krīze īpaši smagi skāra jaunus vīriešus un sievietes, tādējādi ir loģiski, ka viņi saskaras ar nabadzības risku tā veidošanās posmos, lai vienlīdzība starp sievietēm un vīriešiem ES un ārpus tās kļūtu par realitāti. Pēc veikto pētījumu datiem, apmēram trešo daļu jauniešu vecumā no 18 līdz 24 gadiem apdraud nabadzība vai sociālā atstumtība, turklāt sievietes bija nedaudz vairāk apdraudētas. Daudziem jauniešiem var būt problēmas atrast darbu pēc studiju pabeigšanas. Jauniešu (15–24 gadu vecumā) bezdarba līmenis ir dramatiski augsts — apmēram 20 % gan sievietēm, gan vīriešiem (23 % vīriešiem un 21 % sievietēm), salīdzinot ar 10 % sabiedrībai kopumā. Pat strādājot, daudzi jaunieši joprojām ir trūcīgi. Nabadzība ir pagātnes pieredze, kura ietekmē nākotni. Jaunieši, kuri vēl aizvien dzīvo kopā ar vecākiem vai kurus vecāki finansiāli atbalsta, ir labāk aizsargāti pret nabadzību¹.

¹ European Union Statistics on Income and Living Conditions – saīsināti EU-SILC

Nabadzības aprēķināšanas riska rādītāji

Sākot ar 2021. gadu, nabadzības vai sociālās atstumtības risks ir komplekss indikators, kas sastāv no šādiem rādītājiem:

1) **nabadzības riska indekss** (pēc sociāliem transfertiem – valsts, pašvaldības piešķirtās pensijas un pabalsti, izmaksātie uzturlīdzekļi bērniem, stipendijas, sociālās apdrošināšanas pabalsti un kompensācijas, tai skaitā arī citu valstu.),

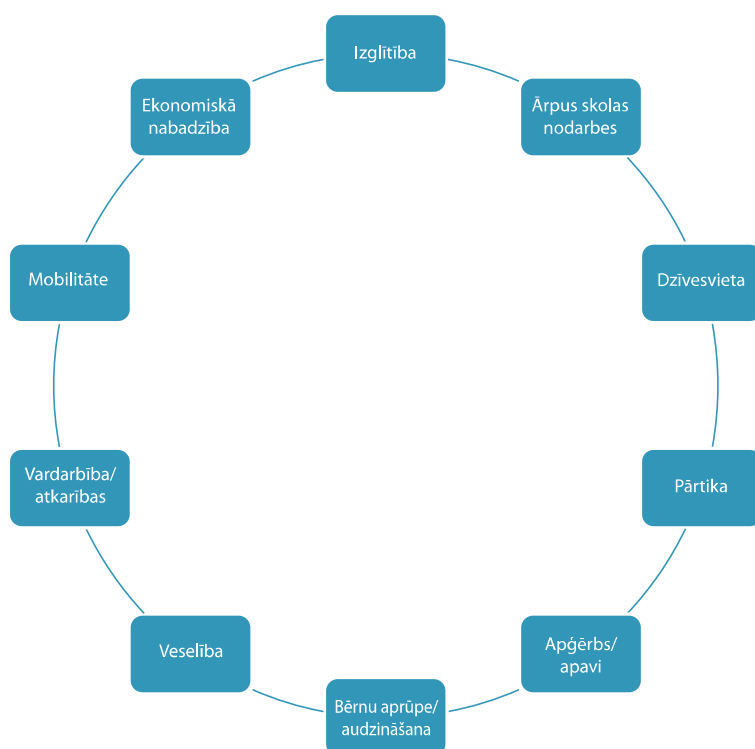
2) **dziļa materiālā un sociālā nenodrošinātība** (tā kā dati tiek iegūti no mājsaimniecības personām vecumā no 16 gadiem, dziļas materiālās un sociālās nenodrošinātības rādītāja aprēķins atšķiras bērniem līdz 16 gadu vecumam un personām vecumā no 16 gadiem. Persona no 16 gadu vecuma tiek uzskatīta par pakļautu dziļai materiālai un sociālai nenodrošinātībai, ja viņai piemīt vismaz 7 no 13 pazīmēm: persona dzīvo mājsaimniecībā, kura nespēj:

- 1) segt komunālos maksājumus, īri vai atmaksāt kredītu;
- 2) finansiāli atļauties uzturēt mājokli siltu;
- 3) segt pēkšņus neparedzētus izdevumus no pašu līdzekļiem;
- 4) ēst gaļu, putnu gaļu vai zivis (vai līdzvērtīgu veģetāro ēdienu) katru otro dienu;
- 5) katru gadu vienu nedēļu doties brīvdienās ārpus mājām;
- 6) lietot savām vajadzībām vieglo auto;
- 7) savā mājoklī nomainīt nolietotās mēbeles pret jaunām; un otrā persona sev nevar atļauties;
- 8) novalkātās drēbes nomainīt pret jaunām (nevis lietotām);
- 9) nodrošināt sev divus apavu pārus, kas ir labā stāvoklī un piemēroti ikdienas aktivitātēm;
- 10) nelielu naudas summu tērēt tikai sev (kaut ko nopērkot vai darot priekš sevis);
- 11) regulāri piedalīties atpūtas aktivitātēs ārpus mājām, kas ir saistītas ar naudas izmaksām;
- 12) vismaz reizi mēnesī satīties ar draugiem/ ģimeni (radiem) uz kopīgu maltīti vai glāzi dzēriena;
- 13) savā mājoklī nodrošināt privātai lietošanai internetu, kad tas ir nepieciešams.

Bērns līdz 16 gadu vecumam tiek uzskatīts par pakļautu dziļai materiālai un sociālai nenodrošinātībai, ja viņš dzīvo mājsaimniecībā, kurai piemīt vismaz 3 no pirmajām septiņām iepriekš nosauktajām pazīmēm (1.–7. pazīme) un vismaz 4 no nākamajām pazīmēm (8.–13. pazīme). Tiek uzskatīts, ka bērnam piemīt 8.–13. pazīme, ja šī konkrētā pazīme piemīt vairāk nekā pusei no viņa mājsaimniecības locekļiem.)

3) **ļoti zema darba intensitāte.** Iedzīvotājs tiek uzskatīts par pakļautu nabadzības vai sociālās atstumtības riskam, ja viņam piemīt kaut viens no iepriekš minētajiem rādītājiem.

Nabadzības apļa modelis (*Circle of poverty*)² norāda uz atbalsta pakalpojumu un aktivitāšu kopumu, ko sociālā darba speciālisti un sadarbībā ar citiem profesionāļiem varētu sniegt, lai mazinātu ar nabadzības radītās sekas.

² https://www.researchgate.net/figure/1-The-vicious-cycle-of-poverty_fig1_276928937

Sadarbības plānā vai individuālā atbalsta plāna elementi, ko var iekļaut, lai mazinātu nabadzības apļa (cēloņu, seku) ietekmi:

Izglītība:

- atbalsta programmas skolās,
- pedagoģiskais (individuālais) atbalsts vai mentors,
- neuzdot mājas darbus (jo mājās tos nevar izpildīt),
- palīdzēt ar higiēnu (skolā ir dušas un telpas mazgāšanai),
- karjeras konsultācijas,
- interešu izglītība skolā,
- iespējas apgūt dažādu kategoriju autovadītāja apliecību, mācoties vidusskolā lauku teritorijā, lai risinātu mobilitātes un nodarbinātības grūtības,
- sadarbība ar uzņēmējiem – izstrādājot programmu, kurā ar izglītības procesu saistītos izdevumus apmaksā uzņēmējs, pēc mācību pabeigšanas jauniešiem pie uzņēmēja strādā algotu darbu līdz 5 gadiem vai ietur noteiktus procentus par izglītības procesa apmaksāšanu,
- skolām veicināt sadarbību ar uzņēmējiem par prakses vietu nodrošināšanu,
- materiāltehniskais nodrošinājums (dators) +apmaksāts internets, iespēja nodrošināt izglītības iegūšanu (attālināti + klātienē). Vidusskolās, koledžās nodrošināt stipendiju sistēmu.

Ārpus skolas izglītība/nodarbes/intereses:

- nodrošināt apmaksātu interešu izglītību,
- nodrošināt neformālo izglītību, Jauniešu mājas,
- iesaiste jaunatnes darbā, projektos, kur jauniešiem varētu apgūt dažādas prasmes, brīvprātīgo darbu, ceļošanu/atbalsta un izglītojošās grupas,
- nodrošināt jauniešiem darba vietu kā brīvprātīgajam vai ar valsts minimālo atbalstu aprūpes iestādēs, slimnīcās, kafējnīcās, viesnīcās u.c.,
- motivējoši pasākumi-pārgājieni, pieredzes stāsti, pieredzes apmaiņas braucieni, piedalīšanās dažādos projektos.

Dzīvesvieta:

- patstāvīgas dzīves atbalsts no 15 gadu vecumam,
- jauniešu mājas,
- kopmītnes,
- viesu ģimenes, kas uzņem jauniešus no laukiem,
- sociālie dzīvokļi, patversmes, krīzes centri,
- pašvaldības materiālais atbalsts komunālo un īres maksājumu segšanai, ja jauniešiem apmeklē mācību iestādi, ir sekmīgs.

Pārtika:

- nodrošinātas brīvpusdienas izglītības iestādēs,
- zupas virtuves,
- pārtikas pakas,
- pārtikas ziedojumi (ledusskapji/kastes apdzīvotās vietās, kur cilvēki var ziedot pārtiku),
- jauniešu dienas centri, kur iespējams apgūt prasmes pagatavot ēdienu un paņemt līdzi;
- sadarbība ar pārtikas ražotājiem, kas ziedo konkrētam mērķim – piemēram, jauniešiem, kuri dzīvo kopmītnēs.

Apģērbs/apavi:

- humānā palīdzība,
- labdarības un NVO organizāciju iesaiste,
- pabalsts ar mērķi apģērba iegādei,
- apģērba/apavu maiņas punkts-panem, kas nepieciešams, atstāju, ko nelietoju,
- mērķēta ziedojuma akcija.

Bērnu aprūpe/audzināšana:

- ģimenes asistents/mentors (prasmju, izglītības apguve),
- izglītošana audzināšanas jautājumos, atbalsta un izglītojošās grupas vecākiem – Sargeņģelis, BEA, CAP, ēst gatavošana, finanšu plānošana, PEP programma un citas prasmju attīstošas nodarbības,
- psihologa pakalpojums bērnu audzināšanas jautājumos (iespēja saņemt arī attālināti),
- ģimenes plānošanas kurss-izglītojoši semināri pirms plāno bērnu ģimenē,
- atbalsta ģimene, kura var sniegt atbalstu, palīdzēt bērnu aprūpes jautājumos.

Veselība:

- regulāra SD un ģimenes ārsta sadarbība,
- pieejams psihologs, psihiatrs un citi speciālisti, kas nepieciešams jaunieša atbalstam un izglītošanai,
- apmaksāta medicīniskā aprūpe trūcīgām ģimenēm,
- nodrošināt iespēju robežās attālinātu konsultāciju medicīniskos jautājumos,
- nodrošināt un/vai risināt mobilitātes problēmas,
- mobilais busiņš-zobārsts, ginekologs un citi speciālisti,
- kontrolētas apmaksātas veselības pārbaudes jauniešiem,
- izglītības iestādēs pieejams ārstniecības personāls.

Vardarbība/atkarības problēmas:

- atbalsta/izglītojošās grupas,
- atkarības speciālista konsultācijas/grupas,
- Minesotas programma, motivējošās programmas, rehabilitācija dzīvesvietā un institūcijā,
- preventīvi izglītojoši pieejami materiāli (bukleti/video), semināri,
- pieejami psiholoģiskie atbalsta pasākumi vardarbībā cietušām personām un vardarbību veikušām personām,
- pieredzes apmaiņas braucieni, piemēram uz krīžu centriem, rehabilitācijas institūcijām, aicināt personas dalīties pieredzē, kuras ir pārvarējušas atkarību un piedzīvojušas vardarbību.

Mobilitātes problēmas:

- atmaksāti transporta izdevumi, lai nokļūtu uz skolu un interešu izglītību, medicīnas iestādēm,
- skolas autobusi.

Ekonomiskā nabadzība:

- paredzēt speciālas palīdzības formu (iekļaut saistošajos noteikumos), paredzot individuālu atbalstu bez/ar vecāku piekrišanu, utml;
- paredzēt īpašu atbalstu programmu jauniešiem, kuri veikuši noziedzīgu nodarījumu nabadzības seku dēļ. Tas nozīmē, ka jābūt izvērtēšanas un identificēšanas procesam, lai nesodītu jaunieši 2x (1x nabadzība, 2x nabadzības sekas – piemēram, zagšana). Pēc noziedzīgā nodarījuma nodrošināt atbalstu, izvērtējot jaunieša individuālās vajadzības.

Saraksts ar publiski pieejamiem pētījumiem un metodiskajiem materiāliem par sociālo darbu ar jauniešiem

Roga-Vailza, V., Ozola, I., & Apine, E. (2021). Sociālais darbs ar gadījumu. Prakse teorijā. Rīga: Latvijas Republikas Labklājības ministrija, SIA "AC Konsultācijas".

- *Monogrāfijā atspoguļoti sociālā darba ar gadījumu būtiskākie prakses aspekti – sociālā darba ar gadījumu vēsturiskās attīstības konteksts Latvijā un pasaulē, sociālā darba ar gadījumu praksi ietekmējošie faktori un pamatmetodes, apraksts, vērtības un ētiskie principi sociālajā darbā ar gadījumu, saskarsme un attiecību veidošana. Minētie aspekti attiecināmi arī uz sociālo darbu ar jauniešiem sociālajos dienestos.*
- Monogrāfija pieejama <https://www.lm.gov.lv/lv/media/16352/download>

Roga-Vailza, V., Ozola, I., & Apine, E. (2021). Sociālais darbs ar gadījumu. Teorija praksē. Rīga: Latvijas Republikas Labklājības ministrija, SIA "AC Konsultācijas".

- *Monogrāfija par sociālā darba teorijām (piemēram, kognitīvi biheiviorālā teorija, sistēmu teorija, krīzes intervence, uz uzdevumu vērsta pieeja), kas izmantojamas darbā ar gadījumu. Rakstos autori piedāvā gan teoriju teorētisku izklāstu, gan arī skaidro teoriju pielietojumu mikro līmeņa praksē.*
- Monogrāfija pieejama <https://www.lm.gov.lv/lv/media/16355/download>

Labklājības ministrija (2020). Metodiskais materiāls sociālajam darbam ar atkarīgām un līdzatkarīgām personām, Metodikas izstrādi īstenoja biedrība "DIA+LOGS"

- *Metodiskais materiāls sociālajiem darbiniekiem, kuri ikdienā strādā ar atkarīgām un līdzatkarīgām personām. Materiālā iekļauta nodaļa par bērniem un jauniešiem ar atkarībām.*
- Metodiskais materiāls pieejams https://www.lm.gov.lv/lv/metodiskie-materiali0/metodiskais_materials_atkarigam_personam.pdf

Labklājības ministrija (2020). Metodiskais materiāls sociālajam darbam ar ģimenēm ar bērniem, Metodikas izstrādi īstenoja SIA "AC Konsultācijas"

- *Metodiskais materiāls pašvaldību sociālajos dienestos strādājošiem sociālajiem darbiniekiem, kuri strādā ar ģimenēm ar bērniem. Materiālā iekļauta detalizēta informācija par gadījuma vadīšanas (kas ir viena no sociālajā darbā ar jauniešiem izmantojamām pamatmetodēm) posmiem – izvērtēšanu, intervenci, novērtēšanu.*
- Metodiskais materiāls pieejams <https://www.lm.gov.lv/lv/media/7621/download?attachment>

Āboliņa, B., Grīnhofa, G. (2019). Metodiskais materiāls – rokasgrāmata darbam ar riska grupas bērniem un jauniešiem. Latgales plānošanas reģions.

- *Metodiskais materiāls ir paredzēts ikvienam jaunatnes jomas profesionālim, kas vēlas īstenot atbalsta darbu ar riska grupas bērniem un jauniešiem, mazinot sociālo atstumtību, izmantojot sportu kā atbalsta instrumentu. Materiālā ir sniegta mērķa grupas raksturojums, profesionāļu loma, funkcijas un uzdevumi, kā arī neformālās izglītības metodes darbam ar jauniešiem.*
- Metodiskais materiāls pieejams https://lpr.gov.lv/wp-content/uploads/2019/publiceta-digitala-rokasgramata-darbam-ar-riska-grupas-berniem-un-jauniesiem/LPR_rokasgramata_10102019-1-2.pdf

Metodoloģiskās vadlīnijas darbam ar mērķa grupas jauniešiem projektā “PROTI un DARI” (2022, atjaunotā redakcija). Jaunatnes starptautisko programmu aģentūra. Izpildītājs: SIA “SAFEGE Baltija”

- *Metodoloģiskajās vadlīnijās pieejams NEET grupas jauniešu raksturojums, vērtības un pamatprincipi darbā ar NEET jauniešiem, kā arī detalizēts programmas komponentu apraksts.*
- Vadlīnijas pieejamas <https://jaunatne.gov.lv/wp-content/uploads/2022/12/Metodologiskas-vadlinijas-.2022..pdf>

Springe, L., Pulmanis, T., Villeruša A. (b.d.). [Pētījums]. Latvijas jauniešu psihoemocionālo traucējumu saistība ar bērnībā pieredzētu vardarbību ģimenē. Rīgas Stradiņa Universitāte.

- *Pētījumā analizēta Latvijas jauniešu vecumā no 18 līdz 25 gadiem tādu psihoemocionālo traucējumu kā nomāktības, aizkaitināmības vai slikta garastāvokļa un bailēm no savām dusmām saistība ar bērnībā pieredzētu vardarbību.*
- Pētījums pieejams: <https://www.rsu.lv/zinatniskie-raksti/latvijas-jauniesu-psihoemocionalo-traucejumu-saistiba-ar-berniba-pieredzetu>

“ESPAD 2019 Atkarību izraisošo vielu lietošanas paradumi un tendences skolēnu vidū”, Slimību profilakses un kontroles centrs. (2020). Pētījuma veicējs: Nodibinājums “Baltic Institute of Social Sciences”

- *Pētījumā ir pieejama informācija par alkohola, tabakas un citu narkotisko vielu lietošanu, kā arī sociālo tīklu, datorspēļu un azartspēļu izmantošanas izplatību 15–16 gadus vecu Latvijas vispārizglītojošo skolu skolēnu vidū 2019. gadā.*
- Pētījums pieejams <https://www.spkc.gov.lv/lv/media/6109/download>

“Problēmbērni” – pieaugušo neizdarību spoguļis”, Latvijas Republikas Valsts kontroles revīzijas ziņojums, 2022.

- *Valsts kontrole revīzijā ir vērtēts, vai bērnam ar uzvedības problēmām vai to iestāšanās risku un viņa ģimenei ir iespēja saņemt nepieciešamo atbalstu.*
- Revīzijas ziņojums pieejams <https://www.tm.gov.lv/lv/revizija-problembērni-pieauguso-neizdaribu-spagulis>
- Papildus informācija par atbalsta pasākumu pieejamību Latvijas pašvaldībās <https://lrvk.gov.lv/lv/revizijas/problembērni-powerbi>

“Jauniešu ar ierobežotām iespējām sociālās iekļaušanas esošās situācijas kartējums”. (2022). Jaunatnes starptautiskā aģentūra. Īstenotājs: Latvijas Kultūras akadēmijas Kultūras un mākslu institūts (LKA KMI).

- *Kartējumā sniegts pārskats par jauniešu ar ierobežotām iespējām mērķgrupām un to statistiskajiem rādītājiem, kā arī analizēta informācija par mērķgrupu sociālās iekļaušanas barjerām un līdzšinējo darbu ar mērķgrupām. Līdz ar to šis kartējuma ziņojums sniedz plašu analītisko bāzi turpmāko sociālās iekļaušanas aktivitāšu plānošanai un īstenošanai.*
- Pētījuma ziņojums pieejams https://jaunatne.gov.lv/wp-content/uploads/2023/01/JSPA_socialas_ieklausanas_esosas_situacijas_kartejums_2023.pdf
- Ziņojuma prezentācija https://jaunatne.gov.lv/wp-content/uploads/2022/11/Jauniesu_ar_ierobezotam_iespejam_ieklaaana_esosa_situacija_un_izaicinajumi_GintsKlasons.pdf

“Bērnu labsajūta un labklājība Baltijas valstīs: kopsavilkums”. Pētījums (2017). Pētnieciskā projekta īstenotājs Latvijā: Latvijas Bērnu labklājības tīkls

- *Pētījumā aprakstīts bērnu labsajūtas indikatoru modelis, kas ļauj īstenot regulārus salīdzinošus mērījumus par bērnu labsajūtu. Pētījumu rezultāti izmantojami, lai veidotu pierādījumos balstītu bērnu un ģimeņu atbalsta politiku.*
- Pētījums pieejams http://www.bernulabklajiba.lv/wp-content/uploads/2017/05/Bernu_labklajiba_Baltija_kopsavilkums.pdf

“Vadlīnijas izglītības iestādēm valsts un pašvaldību resursu atbalsta sniegšanā bērniem un jauniešiem ar sociālās uzvedības novirzēm un atkarības problēmām efektīvā izmantošanā”. (2023). Valsts Bērnu tiesību aizsardzības inspekcija

- *Materiālā iekļauta informācija par rīcības algoritmiem izglītības iestādēs, par starpinstitūciju savstarpējo sadarbību, kā arī par valsts un pašvaldības piedāvātajiem pakalpojumiem bērniem ar uzvedības problēmām un atkarībām.*
- Vadlīnijas pieejamas: <https://www.bti.gov.lv/lv/jaunums/vadlinijas-izglitibas-iestadem-valsts-un-pasvaldibu-resursu-atbalsta-sniegsana-berniem-un-jauniesiem-ar-socialas-uzvedibas-novirzem-un-atkaribas-problemam-efektiva-izmantosana>

Bethere D., Līdaka A., Plostniece A., Ponomorjova J., Striguna S. (2013). *Metodiskais materiāls pedagogiem darbam ar izglītojamiem, kuriem ir uzvedības traucējumi*. Liepājas Universitātes speciālās izglītības laboratorija.

- *Metodiskajā materiālā ir aplūkoti uzvedības traucējumu cēloņi, būtība un skaidrota to izpausme, kas sociālajiem darbiniekiem var palīdzēt specifiskāk izprast mērķa grupu un nodalīt pedagogu, sociālo pedagogu un sociālo darbinieku kompetences un atbildību darbā ar šīs mērķa grupas jauniešiem.*
- Metodiskais materiāls pieejams: https://www.tip.edu.lv/media/files/Izglitojamie_ar_uzvedibas_traucejumiem.pdf

Klāsons, G., Lase S. (2020). Darba ar jaunatni sistēma un jaunatnes darbinieku izglītība Latvijā. [Pārskata ziņojums]. Erasmus+ Austrumu partnerības stratēģiskās partnerības projekts “Eastern Partnership Youth Workers’ Academy”.

- *Ziņojumā sniegts pārskats par Latvijas situāciju, apskatot tādas tēmas kā darba ar jaunatni likumdošana, darba ar jaunatni finansēšana, darba ar jaunatni īstenotāji, jaunatnes darbinieku izglītība un mācības, darba ar jaunatni attīstības tendences. Pārskatā apkopotā informācija palīdz sociālajiem darbiniekiem identificēt profesionālās robežas starp sociālo darbu ar jauniešiem un jaunatnes darbu.*
- Pārskata ziņojums pieejams: https://www.lps.lv/uploads/docs_module/P%C4%93t%C4%ABjums.%20Darba%20ar%20jaunatni%20sist%C4%93ma%20un%20jaunatnes%20darbinieku%20izgl%C4%ABt%C4%ABba%20Latvij%C4%81.%20RED_2020.pdf

“Covid-19 pandēmijas ierobežojumu ietekme uz Latvijas pusaudžiem un jauniešiem.”

- (2021). *Pusaudžu un jauniešu psihoterapijas centrs.*
- *Pētījumā raksturota pusaudžu un jauniešu mentālā veselība COVID-19 krīzē, biežākās problēmas, kā arī sniegti ieteikumi, kā palīdzēt pusaudžiem un jauniešiem justies labāk.*
- Pētījuma rezultāti pieejami https://www.pusaudzis.lv/_files/ugd/c25577_acdcb02e4ee440e-3b9acc2a0030ada3e.pdf

Konstantinovs, N. (b.d.) Suicidāla un nesuicidāla paškaitējuma diagnostika un terapija bērniem un pusaudžiem. [informatīvs materiāls]. Slimību profilakses un kontroles centrs.

- *Sniegti ieteikumi, ko darīt un ko nedarīt, ja jaunietis veic paškaitējumu, norādītas pazīmes var norādīt uz paaugstinātu pašnāvības risku, kā arī sniegts skaidrojums paškaitējuma diagnostikai un informācija par atbalsta iespējām.*
- Materiāls pieejams: <https://www.spkc.gov.lv/lv/media/6063/download>

Pusaudžu Resursu Centrs, videomateriāli par pusaudžu mentālo veselību, <https://pusaudzucen-trs.lv/atbalsta-materiali/1> vai Youtube.com (pieejami arī krievu valodā):

- Ņikita Bezborodovs: Pusaudžu mentālā veselība. Kā ārstē garastāvokļa traucējumus;
- Ņikita Bezborodovs: Pašnāvības riski;

¹ Sk. 12.2022.

- Ņikita Bezborodovs: Depresijas izpausmes;
- Ņikita Bezborodovs: Atšķirības starp pusaudžu un pieaugušo depresiju;
- Ņikita Bezborodovs: Atšķirības starp pusaudžu un pieaugušo depresiju;
- Emīls Ūdris un Niklāvs Mičulis: Atkarību riski;
- Emīls Ūdris un Niklāvs Mičulis: Paškaitējums;
- Emīls Ūdris un Niklāvs Mičulis: Kur griezties pēc palīdzības.

Lejuplādējami materiāli (drukātā versija): <https://pusaudzucentrs.lv/lejupladejami-atbalsta-materiali/Jauniešiem/pusaudžiem²>

- Paškaitējums: materiāls Pusaudžiem;
- Pusaudžu depresija;
- Suicidāls paškaitējums;
- Kā sadzīvot ar trauksmi un tās sekām?
- Es daru sev pāri, lai justos labāk!
- Buklets par pusaudžu nomāktību “Nomāc nomāktību”;
- Darba burtnīca jauniešiem: atkarības;
- Rokasgrāmata jauniešiem.

Papildus vecākiem un citiem speciālistiem:

- Vecāku rokasgrāmata garīgās veselības veicināšanai.
- Depresija un Pusaudži: Depresija un Pusaudži – materiāls vecākiem un aprūpētājiem
- Paškaitējums;
- Pusaudžu paškaitējums: Vecākiem;
- Suicidāls paškaitējums: Suicidāls paškaitējums

Metodoloģiskās vadlīnijas praktiskam ielu jaunatnes darbam Rīgas pašvaldībā (Centra apkaime). (2019). Rīgas dome Izglītības, kultūras un sporta departaments. Izpildītājs: nodibinājums “Sociālo pakalpojumu aģentūra”.

- *Vadlīnijas apkopota teorētiska informācija un praktiska darbinieku pieredze, uzsākot ielu jaunatnes darbu Rīgas pilsētā. Informācija izmantojama, veicot sociālo darbu, jo īpaši, – uzsākot veidot kontaktu ar grūti sasniedzamiem ielu jauniešiem.*
- Vadlīnijas pieejamas: https://izglitiba.riga.lv/lv/izglitiba?news_item=metodologiskas-vadlinijas-praktiskam-ielu-jaunatnes-darbam-rigas-pasvaldiba-4117&target=news_item

Metodes un pieejas jaunatnes un neformālās izglītības jomā. SALTO

- “Toolbox” un “tools” (metožu datu bāze) neformālā jaunatnes darbā, t.sk. labā prakse, informatīvi bukleti, rokasgrāmatas utml.
- Pieejams <https://www.salto-youth.net/tools/>

Goidens, T. (2007) Pasaule laukos. SALTO

- *Praktisks buklets jaunatnes darbiniekiem, kura pamatā ir SALTO apmācības lauku jaunatnes darbiniekiem. Sociālajiem darbiniekiem izmantojama bukletā sniegtā informācija par izaicinājumiem jauniešu sasniegšanā.*
- Pieejams <https://www.salto-youth.net/downloads/4-17-1955/VillageInternationalLV.pdf>

² Sk. 12.2022.

The role of social work in juvenile justice (2013). The United Nations Children's Fund.

- *Materiālā aprakstīta sociālā darba specifika un sociālā darbinieka loma un uzdevumi kriminālās justīcijas jomā.*
- Materiāls pieejams: <https://www.socialserviceworkforce.org/system/files/resource/files/The%20Role%20of%20Social%20Work%20in%20Juvenile%20Justice.pdf>

Frampton.P. (2022). Adolescent Trauma: Youth and the Mystery Wall. The International Federation of Social Workers

- *Teorētisks, pētījumu datus balstīts materiāls par pusaudžu vecumposma traumatiskajām pieredzēm pusaudžiem ārpusģimenes aprūpē, kas ietekmē pusaudžu attiecības ar apkārtējo sabiedrību.*
- Materiāls pieejams <https://www.ifsw.org/product/books/youth-and-the-mystery-wall/>

Lowenstein,L. (2022). Favorite Therapeutic Activities for Children, Adolescents, and Families: Practitioners Share Their Most Effective Interventions". Champion Press.

- *Materiālā apkopotas praktiķu ieteiktās metodes darbam ar bērniem, pusaudžiem un ģimenēm. Katrai metodei norādīta tēma, izmantošanai piemērotais vecumposms, nepieciešamie materiāli, metodes izmantošanas mērķis, apraksts un diskusija.*
- Materiāls pieejams: <https://www.lianalowenstein.com/e-booklet.pdf>

National Youth Agency. (2020). Youth Work in England: Policy, Practice and the National Occupational Standards.

- *Lielbritānijas nacionālais standarts jaunatnes darbiniekiem, kur ietverta informācija par vērtībām darbā ar jauniešiem, par darba virzieniem un darbinieka kompetencēm.*
- Standarts pieejams <https://www.nya.org.uk/national-occupational-standards-and-english-youth-work-policy-new-document-published/>

Camara,M, Bacigalupe,G & Padilla,P. (2017) The role of social support in adolescents: are you helping me or stressing me out?, International Journal of Adolescence and Youth, 22:2, 123-136, DOI: 10.1080/02673843.2013.875480

- *Pētījumā analizēts sociālā atbalsta nozīme pusaudžiem. Sociālais atbalsts un attiecības tiek iezīmētas kā galvenie resursi stresa situācijās.*
- Raksts pieejams: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/02673843.2013.875480?scroll=top&needAccess=true&role=tab&aria-labelledby=full-article>

Carlos Pesquera Alonso, Almudena Iniesta Martínez, Práxedes Muñoz Sánchez. (2022) Barriers That Keep Vulnerable People as NEETs. Social Sciences 11(6)

- *Pētījumā salīdzināti Eiropas Savienības valstu, tai skaita Latvijas, dati par NEET (nemācās un nav iesaistīti nodarbinātībā) jauniešiem*
- Pētījums pieejams: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/02673843.2022.2065922>

MSD Manual for the Professional. The best first place to go for medical information (n.d.).

- *Resursu vietnē pieejama informācija par pusaudžu vecumposma iezīmēm, jauniešiem aktuālām problēmām, kas saistītas ar medicīnu, piemēram, nepilngadīgo grūtniecība, uzvedības traucējumi, psihiskie traucējumi u.c.*
- Informācijas vietne pieejama: <https://www.msdmanuals.com/professional/pediatrics/problems-in-adolescents/introduction-to-problems-in-adolescents>

Walz.L. (2011). *Toward a Youth-Centered Approach: Creating a (New) Standard Operating Procedure through Shared Values*. University of Minnesota

- *Materiālā detalizēti aprakstītas uz jauniem vērsta pieejas vērtības un skaidrota pieeja īstenošanas principi jaunatnes darba praksē, kas var būt integrējami arī sociālajā darbā ar jauniešiem.*
- Materiāls pieejams <https://web.augsburg.edu/sabo/Walkabout/Toward-a-Youth-Centered-Approach.pdf>

Centre for Resilient and Inclusive Societies (n.d.) [Project].

- *Vietnē atrodama informācija par pētījumiem, kas ietver metodikas mērķa grupu un resiliences pieeju. Vietnē publicētajos rakstos skaidroti pētījumu rezultāti.*
- Informācija pieejama <https://www.crisconsortium.org/youth-diversity-wellbeing#publications>

Fast Forward (n.d.)

- *Tematiski sagrupēti metodiskie materiāli jaunatnes darbiniekiem, kuri specializējas uz risku uzvedību, prevenci un agrīno intervenci.*
- Informācija pieejama <https://www.fastforward.org.uk/general-youth-work-resources/>

